

АРХІПЕЛАГ БЕЛАРУСЬ

Валянцін АКУДОВІЧ: “Каб стаць чытачом хоць якога з нашых выданняў, спачатку трэба зрабіцца беларусам.

А каб зрабіць з шараговага грамадзяніна Рэспублікі Беларусь — беларуса, патрабуецца шмат часу і столькі ж высілкаў. Тым болей, што дзяржава Беларусь у “вытворчасці беларусаў” амаль не ўдзельнічае. Кожны свядомы беларус — гэта штучны выраб, здзейснены на подзе Беларускага Тэксту самаахвярнымі намаганнямі прыватных асоб”.

5

ВЕРСЭТЫ

Алеся РАЗАНАВА

9

З ДЫНАСТЫІ ТВОРЦАЎ

Гутарка Веры КРОЗ з мастацкім кіраўніком Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрыем ГІЛЬДЗЮКОМ.

10—11

НАЦЫЯНАЛІЗМ

Леанід ЛЫЧ: “Калі глыбока зазірнуць у мінулае і сучаснае беларускага народа, дык пераконваешся ў тым, што ўсе яго недапрацоўкі і страты ў пытаннях дзяржаўнага суверэнітэту, нацыянальнай культуры і мовы — гэта не вынік празмернай колькасці ў яго нацыяналістаў у неабальшавіцкім разуменні гэтага слова, а, наадварот, іх вострая нястача, не вынік іх актыўнай дзейнасці, а хутчэй — празмерная пасіўнасць”.

13—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Працягваецца падпіска на наш тыднёвік на першую палову 1998 года. Падпіска на “ЛІМ” можна ў любым паштовым аддзяленні, і калі не выпадае зрабіць гэта адразу на паўгоддзе, то можна спачатку на квартал, а то і на месяц. Кошт тыднёвіка для індывідуальных падпісчыкаў на месяц — 15 тысяч, на квартал — 45 тысяч, на паўгоддзе — 90 тысяч, для ведамасных падпісчыкаў на месяц — 25 тысяч, на квартал — 75 тысяч, на паўгоддзе — 150 тысяч.

Наш індэкс — 63856.

Вера Багальяні, дырэктар Інстытута Гётэ ў Мінску, Танкрэд Дорст, Алена Папова, Антаніна Міхальцова, генеральны сакратар Міжнароднага інстытута тэатра ў Беларусі, Дзмітрый Бойка.

Фота Аляксея МАЦЮША

“Не Чэхаў, не Шэкспір...”

Сёлетні кастрычніцкі візіт у Мінск Танкрэд ДОРСТ спраўдзіў, дзякуючы Міжнароднаму інстытуту тэатраў і свайму прафесійнаму зацікаўленню сучаснай еўрапейскай драматургіяй: беларускія п’есы для фестывалю “Бонскае Б’енале” руплі яму перадусім. Драматургі Алена Папова і Дзмітрый Бойка суправаджалі бонскага госця ў Акадэмічны рускі тэатр Беларусі і ў Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Хтосьці з іх мусіць суправадзіць

у чэрвеньскі Бон спектакль паводле свай п’есы: нішто іншае, як фестывальны выбар меў на мэце спадар Дорст.

Але колькі пытанняў вынікала і прасілася да яго, найзначнага сучаснага драматурга і пісьменніка Нямецчыны, акадэміка, лаўрэата шмат якіх прэстыжных узнагародаў і прэміяў (напрыклад, медаля Карла Цукмаера, прэміі Георга Бюхнера ды Інстытута Гётэ).

(Працяг на стар. 11)

Год таму ў гэтыя лістападаўскія дні Беларусь бурліла: супрацьстаянне дзвюх галінаў улады дасягнула свайго апагею. Ініцыяваны прэзідэнтам двухтыднёвы рэферэндум паспяхова завяршаўся, парламент распачаў працэдуру імпічменту, чакаўся прыезд прымірэнчай дэлегацыі з Масквы... Чым усё гэта скончылася, мы выдатна ведаем. А ці магло быць інакш?

Ці маглі пераможцы і пераможаныя памяншаць месцамі? Цяпер ужо відавочна — не. Апазіцыі зноў не хапіла аднасці, цвёрдасці, волі, настойлівасці і г.д. Прайшоў год. У апазіцыі усё тыя ж твары. І тыя ж балючкі. А ўладам, нягледзячы на шматлікія абяцанні, ніяк не ўдаецца вывесці эканоміку краіны з крызісу. Скінуты адны "ворагі", з'явіліся іншыя, а народ да гэтай пары так і не ўцяміць: з кім і як змагацца, каб зажылося лепш...

ВІЗІТ ТЫДНЯ

У мінулы панядзелак прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка прыняў дэпутатаў Дзярждумы Расіі: былога прэм'ер-міністра СССР М. Рыжкова і вядомага вучонага-афтальмолага С. Фёдарова. Госці з Масквы расказалі прэзідэнту Беларусі пра поспехі С. Фёдарова як бізнесмена і выказалі надзею, што ягоны вопыт можа спатрэбіцца на Беларусі, дзе яшчэ "пакуль што не ўсё распрададзена". І сапраўды, прадаваць нам ёсць што. Але сам Фёдарав (з Рыжковым і без яго) больш цікавіць нас сёння як урач, які можа дапамагчы хворым, і значна менш як патэнцыйны пакупнік нашай уласнасці.

ЛІЧЫБЫ ТЫДНЯ

У эканоміцы краіны, як паведаміла "Народная газета" 18 лістапада, склалася крызісная сітуацыя: знешні дзяржаўны доўг Беларусі на пачатак лістапада склаў 900 мільёнаў долараў ЗША, а да канца года ён узрасце да аднаго мільярда. Гэта складае амаль 9 працэнтаў у адносінах да валавога ўнутранага прадукту, што блізка да крытычнай мяжы. Аднак ужо 19 лістапада ў "НГ" з'явілася новая інфармацыя: першы намеснік Старшыні Савета Міністраў П. Пракаповіч, дакладваючы прэзідэнту пра вынікі знешнеэканамічнай дзейнасці ўрада за 9 месяцаў 1997 года, паведаміў, што рост экспарту беларускай прадукцыі ўпершыню за апошнія гады алірэздуў рост імпарту, адпаведна — 121,8 працэнта і 120,1 працэнта за 9 месяцаў г.г. Тут усё правільна: доля экспарту ў параўнанні з імпартам можа расці, але і наш знешні доўг будзе таксама павялічвацца. Аднак трэба аддаць належнае нашым чыноўнікам: умеючы часам яны "прыгожа" падаць нават не самыя прыгожыя вынікі.

ПРЫСУД ТЫДНЯ

У Мінску нарэшце завяршыўся судовы працэс над пяццю ўдзельнікамі апазіцыйных мітынгаў і дэманстрацый, якія абвінавачваліся ў "супраціўленні супрацоўнікам міліцыі падчас выканання службовых абавязкаў". Упершыню дзеянні дэманстрантаў патрапілі не пад адміністрацыйны, а пад крымінальны кодэкс. Доказам іх віны сталі відэазапісы падзей 23 сакавіка г.г., а таксама паказанні супрацоўнікаў міліцыі. У выніку двум абвінавачаным прысуджана па два гады гэтак званай "хіміі", а тром — папраўчыя работы па месцы асноўнай працы з утрыманнем 20 працэнтаў заробку на карысць дзяржавы. Нягледзячы на разшнне суда, абвінавачаныя вінаватыя сябе не прызналі, а палічылі гэта прастай расправай за іх палітычную дзейнасць.

УШАНАВАННЕ ТЫДНЯ

Яшчэ тры гады таму, у 1994 годзе, з нагоды 70-годдзя народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, прэзідэнт Расіі Б. Ельцын падпісаў указ аб узнагароджанні яго ордэнам Дружбы "за вялікі ўклад у развіццё сучаснай літаратуры і актыўную грамадскую дзейнасць". Аднак уручыць ордэн расійскай улады знайшлі магчымасць толькі на мінулым тыдні. Па просьбе В. Быкава цырымонія прайшла сціпла, без гучных прамоў і "шырокага рэзанансу".

НАВІНА ТЫДНЯ

Акрамя нафты і калійнай солі, на Беларусі ёсць і прамысловыя радовішчы жалезнай руды. На адным з іх, Аколаўскім, што ў Стаўбцоўскім раёне, распачаты буравыя работы па палярэдый разведцы. Мяркуюцца, што стане яно асноўнай сыравіннай базай для Беларускага металургічнага завода ў Жлобіне. У год БМЗ, які зараз працуе ў асноўным на металаломе, неабходна да 2 мільёнаў тон металізаваных акатышаў, гадавая ж прадукцыйнасць Аколаўскага рудніка павінна склаці 9,4 мільёна тон. Па палярэдый разліках запасаў руды ў гэтым радовішчы можа хапіць больш чым на 30 гадоў, акупіцца ж яго эксплуатацыя за 9—10 гадоў.

ДАКУМЕНТ ТЫДНЯ

"Патрыятычная грамадская Рэспубліка Беларусь" адгукнулася на падпісаную ста вядомымі палітыкамі, дзеячамі культуры, журналістамі нашай краіны "Хартыю-97". Змест заявы "патрыятаў" нагадвае сумнавадомыя "дакументы" 30-х гадоў. Працтыруем толькі апошні абзац: "Мы, ніжнеподпісавшыся, клеймим позором перавертышай, провокатаров и приспособленцев и призываем всех честных граждан нашей независимой республики поддержать нас в этом". Сярод тых, хто падпісаў заяву, большасцю людзі, палітычны перакананні, антыбеларускія настроі якіх вядомыя даўно: В. Акулаў, М. Сяргееў, Д. Іваноў, Л. Школьнікаў, А. Баранкевіч і інш. Але, на дзіва, ёсць і дзеячы культуры: М. Яроменка, М. Савіцкі, І. Шамякін...

НАЗІРАННЕ ТЫДНЯ

Нягледзячы на жорсткі ўказ прэзідэнта Беларусі і змены ў Крымінальным кодэксе рэспублікі, паводле якіх тэлефоннага "жартаўніка" чакае пазбаўленне волі ад 3 да 7 гадоў, колькасць "тэлефонных" тэрактаў не зменшылася, а наадварот: паведамленні пра іх сталі больш частымі. На мінулым тыдні двойчы спынялася праца на Мінскім трактарным заводзе з-за званкоў, што на тэрыторыі завода закладзена ажно пяць бомбаў. Праца завода перапынялася на некалькі гадзін, але пошукі бомбаў нічога не далі. Пацяперлі ад тэлефонных "жартаўнікоў" гандляры і пакупнікі з рэчавага рынка "Дынама" — і тут мініёры дарэмна шукалі выбуховыя рэчывы. Прышлі адвобныя паведамленні з Гомеля, з Брэста... Аб'екты, якія ў якасці сваіх ахвяраў выбіраюць "тэарысты", становяцца ўсё больш буйнымі. Раней, памятаем, часцей тэлефанавалі яны ў школы, каб адмяніць заняткі. Падраслі, мусяць, і падаліся ў камерсанты ды ў рабочы клас...

Традыцыйнай дэкады — мала!

"Беларуская музычная восень", як вядома, пачала сваё шэсце па канцэртных залах краіны ўчора. А сёння на яе календары — асабліва ўрачысты дзень. Дзень, а дакладней — вечар сюрпрызаў. Бо пераважная большасць меламаў, якія збяруцца ў Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі, праграму вечара пакуль не ведаюць. На афішы 21 лістапада — адно толькі абвестка ўрачыстага канцэрта, прысвечанага 60-годдзю шаноўнай БДФ. Кажуць, не абдызца без віншавальных цырымоній, кранальных сустрэч у кулуарах і проста на сцэне. Кажуць, усе лепшыя музыканты краіны (за выключэннем тых, каму выпала выступаць за яе межамі акурат у гэтыя дні), будуць удзельнікамі свята.

Не толькі традыцыйны міжнародны восеньскі фестываль (ужо, між іншым, дваццаць чацвёрты) праходзіць пад знакам юбілею вядучай канцэртнай установы Беларусі. Увесь сёлетні сезон! Багата ахвотнікаў павіншаваць мінскіх рупліўцаў-музыкаў адмысловай канцэртнай праграмай, ды ў кожнага — свой напружаны творчы расклад. Бліскучая Марыя Гулегіна, якая акурат у лістападзе мусяць выступаць у прэм'ерах "Ла Скала", даслала юбілярам цёглае віншаванне і — абяцанне на працягу сезона абавязкова завітаць у Мінск з канцэртамі. А не менш вядомая Алена Абрацова прызначыла спатканне з беларускімі сябрамі

на ўжо зусім пэўны час: 12-14 студзеня наступнага года.

Пакуль жа — лістапад, і ён, як высветлілася, не можа ўвабраць у сябе ўсе з'явы музычнай восеньскай стыхіі. Таму, што б там ні паказваў календар прыроды, а на календары мастацкага жыцця восень прадоўжыцца аж да шостага снежня! Як заўважыў падчас сустрэчы з журналістамі мастацкі кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юры Гільдзюк, у традыцыйную лістападаўскую дэкаду колькасць фестывальных канцэртаў сёлета не змясцілася, таму арганізатары (Міністэрства культуры, БДФ) вырашылі прадоўжыць гэтак "свята сталасці" нашай вядучай музычна-асветніцкай установы.

У бліжэйшыя дні тут адбудуцца выступленні сталічных творчых калектываў і салістаў, прыедуць і знакамтыя сябры БДФ. Сярод іх Нацыянальны камерны аркестр Літвы пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР прафесара Саулоса Сандэціса, Маскоўскі дзяржаўны акадэмічны камерны хор пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Уладзіміра Мініна, Дзяржаўны камерны ансамбль "Салісты Масквы" з народным артыстам Расіі Юрыем Башметам, выдатныя квартэты — імя М. К. Чурлёніса з Літвы, імя А. Барадзіна з Расіі. Чакаецца цікавая сустрэча з інтэрнацыянальным трыо, у якім паяднаюцца славуата аўстрыйская скрыпачка Дора Шварцберг, вялянчэліст з Францыі Марк

Драбінскі ды беларускі піяніст Юры Гільдзюк. Будуць канцэрты з удзелам нашага добрага сябра, стваральніка і першага кіраўніка Мінскага камернага аркестра Алега Янчанкі, арганіста, кампазітара.

Дарэчы, аўтарскія канцэрты кампазітараў таксама пазначаны ў фестывальнай афішы: гэтакім адмысловым чынам будзе адзначана 60-годдзе аднаго з вядучых беларускіх твораў, прафесара Дамітрыя Смольскага; са сваёй музыкай завітае зныны госць з Пецярбурга Барыс Цішчанка.

Словам, ёсць што паслухаць і адкрыць для сябе. Пэўна ж, будзе пра што і распавесці на старонках "ЛіМа"...

С. Б.

На здымку: народны артыст Беларусі Міхал Казінец дырыжыраваў учора першым "восеньскім" канцэртамі.

"Лістапад — 97"

22 лістапада ў Мінску адкрыецца чарговы кінафестываль краін СНД і Балтыкі "Лістапад-97". Аматары сучаснага кіно змогуць убачыць лепшыя карціны гэтага года: "Злодзей" П. Чухрая, "Царзвіч Аляксей" В. Мельнікава, "Вяртанне Браненосца" Г. Палокі, "Брат" А. Балабанава, "Час танцора" В. Абдраштытава і А. Міндадзе, "Бег ад смерці" В. Дзяругіна, "Сябра нябожчыка" В. Крыштафовіча, "Прынцэса на бабах" В. Новака, "Райскія птушкі" Г. Чохелі, "Даўны час" Н. П'янкавай, "Кацяне" І. Папова, "Мытнік" А. Фаміна, "Крызіс сярэдняга ўзросту" Г. Сукачова, "Каралі з воўчых зубоў" А. Пуйпы, "Пад мянушкай ІКА" Т. Бекір-Задэ, "Шызэфрэнія" В. Сяргеева, "Усё тое, аб чым мы

так доўга марылі" Р. Фрунтава.

Фестывальныя фільмы будуць ацэньваць аж тры журы: журы гледачоў (старшыня — В. Сачак), журы кінамаграфістаў і журы кінапрэсы (старшыня — Е. Бондарова). І ў кожнага свой прыз — прыз сімпатый гледачоў, прыз за лепшую рэжысёрскую работу, мужчынскую і жаночую ролі. Дарэчы, сёлета кожны з іх зроблены ў выглядзе ліста, аблямананага кінастужкай.

На "Лістападзе" заўсёды шмат гасцей. Сёлета ў Мінск прыедуць вядомыя кінарэжысёры, акцёры і прадзюсеры В. Абдраштытаў, С. Салаўёў, Я. Мацвееў, М. Яроменка, Н. П'янкава, А. Фамін, Г. Палок, Г. Чохелі, Федасеева-Шукшы-

на, А. Абдулаў, Д. Харацян, Д. Баніёнис, М. Бічунайтэ, А. Ліванаў, М. Глузкі, Т. Саннікава, Е. Рэднікава, М. Рудзіштэйн.

У рамках фестывалю плануецца дзве юбілейныя вечарыны, прысвечаныя 75-годдзю старэйшага беларускага кінакрытыка, доктара філалагічных навук, прафесара Е. Бондаровай ды часопіса "На экранях" (к/т "Перамога"), а таксама рэтраспектыва значных беларускіх фільмаў (к/т "Цэнтральны"). Кожны дзень у кінатэатры "Кастрычнік", дзе і будзе дэманстравацца ўся конкурсная праграма, аматары кіно чакаюць прэсканферэнцыі. А на факультэце журналістыкі БДУ традыцыйна адбудуцца творчыя сустрэчы з рэжысёрамі і акцёрамі.

"Лістапад-97" працягнецца да 29 лістапада.

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Каб высветліць на месцы

Беларусь з кароткачасовым візітам наведала міжнародная камісія, у складзе якой прадстаўнікі недзяржаўных арганізацый, што займаюцца абаронай правоў чалавека і гуманітарнай дапамогай (наперш — ахвярам Чарнобыля), з Галандыі, Германіі, Швейцарыі, Францыі, Расіі. Мэта візіту — высветліць на месцы абгрунтаванасць прэтэнзій беларускіх уладаў да Фонду "Дзесям Чарнобыля", які ўзначальвае Генадзь Грушавы. На падставе дакументаў праверкі фінансавай і іншай дзейнасці фонду, якую праводзілі падатковая інспекцыя і дзяржаўны кантроль і якія маюцца ў наяўнасці ў офісе фонду, камісія прышліла да высновы, што абвінавачванні неабгрунтаваны, нават смешныя (калі б, вядома, сама сітуацыя не была такой сумнай). Была запланавана і сустрэча ў пракуратуры, але адтуль паведамілі, што прыняць

камісію не змогуць. З афіцыйных асоб камісію прыняў начальнік упраўлення Міністэрства замежных спраў сп. Францзвіч і кіраўнік дэпартаменту па гуманітарнай дапамозе сп. Кучынскі, які абяцаў "зьялені калідор" гуманітарным грузам, але пры ўмове, што дабрачынныя арганізацыі будуць мець прыярытэтныя, а яшчэ лепей — эксклюзіўныя стасункі з ягоным ведамствам.

Як вядома, такое ж "зьяленае святло" гуманітарным грузам з Захаду абяцаў некалькі месяцаў таму сп-ні Лені Фішэр і сп. Антановіч, а грузы тыя па-ранейшаму пыляцца на складах беларускай мытні...

Прынцып цэнтралізаванага кантролю за размеркаваннем гуманітарнай дапамогі сябры камісіі лічаць непрамыслым, бо тым самым звужаецца поле грамадскіх ініцыятыў, а ўрэшце — абмяжоўваюцца правы чалавека.

На прэс-канферэнцыі сяброў міжнароднай камісіі запыталі: ці будзе Беларусь атрымліваць гуманітарную дапамогу з Захаду ў выпадку, калі тут увогуле знікне недзяржаўныя грамадскія арганізацыі, з якімі сёння захад плённа супрацоўнічае (той жа фонд "Дзесям Чарнобыля")? Адказ быў такі: мы будзем паслядоўна змагацца за магчымасць дапамагчы ахвярам Чарнобыля; мы самі сваю дзейнасць не спынім, але яе могуць спыніць улады, паставіўшы ўмовы ліцэнзаванне дабрачыннасці.

Інфармацыя, сабраная камісіяй у Беларусі, можа атрымаць шырокі суветны рэзананс. Хоць камісія і складаецца з прадстаўнікоў недзяржаўных арганізацый, але да высноў, зробленых ёй, могуць прыслухацца і еўрапейскія ўрады, і не толькі еўрапейскія.

П. В.

Слова на мове дзеяння

Акадэмія па сваёй сутнасці — установа кансерватыўная. Акадэмія дае сваім студэнтам сістэму ведаў, якая грунтуецца на вопыце многіх пакаленняў, але не заўсёды ўлічвае рэаліі сённяшняга дня. Кансерватызм акадэміі — рэч зусім натуральная, хоць ён і з'яўляецца заўсёднай мішэнню для авангардысцкіх настрояў творцаў.

Усё, што сказана вышэй, датычыць і Беларускай акадэміі мастацтваў. Выкладчыкі патрабуюць ад студэнтаў найперш "школы", а эксперыменты — у вольны ад вучобы час. Таму выставачны праект "Тэксты", здзейснены з 15 кастрычніка па 11 лістапада ў сценах музея Акадэміі мастацтваў, уяўляецца мне падзеяй надзвычайнай. Праект нямецка-беларускі. Да ягонай рэалізацыі прычынлівы Мінскі інстытут імя Гэта, Міністэрства культуры Беларусі, Беларускае акадэмія мастацтваў і культурфоруум нямецкага горада Райнэ. "Тэксты" — гэта трынаццаць мастакоў з Нямецчыны і Беларусі, якія працавалі незалежна адзін ад аднаго, вольна выбіралі матэрыял і тэхніку. Кожны працаваў над сваёй тэмай, сваім "тэкстам", не ўяўляючы, якім атрымаецца "кантэкст" — экспазіцыя выставы. Ад Беларусі — Андрэй Басалыга, Юрый Дарашкевіч, Ігар Кашкурэвіч, Артур Клінаў, Вольга Сазыкіна, Ігар Саўчанка і Аляксандра Дзятлава. Ад Нямецчыны — Фраймут Ківіш, Пір Крысціян Штубэ, Стэфан Големкамп, Гайнрых фон дэн Дрыш, Сабінэ Свобада, Юп Эрнст.

На выставе быў прадстаўлены досыць шырокі спектр твораў — "тэкстаў", якія адносна класічнай трыяды (жывапіс — графіка — скульптура) безумоўна можна трактаваць як авангард. Гэта інсталяцыі, відэа-шэраг на маніторы, графічныя аркушы, сабраныя ў нейкае падабенства кнігі, якую глядач мусяць гартаць, замест таго, каб разглядаць аркушы, развешаныя на сцяне, фота-

шэраг у спалучэнні з тэкстам і гэтак далей. Былі творы з выразна акрэсленым палітычным зместам (кавалак блакітнага неба за плотам, паверх якога калючы дрот, на плоце надпіс "Жыве Беларусь!") і выява бел-чырвона-белага сцяга). Былі адасобленыя ад побытавай рэчаіснасці пошукі сувязі паміж вербальным і графічным вобразамі, паміж гукам і літарай. Былі рэчы падкрэслена абсурднымі. Выстава, нагадаю, праходзіла ў памяшканні музея БелАМ. Вісеўшыя ў зале карціны здымаць не сталі, іх закрылі старымі газетамі. Такім чынам, яны таксама сталі экспанатамі выставы "Тэксты", правакуючы напамінак пра буйнамаштабную культурніцкую акцыю ў Берліне летам 1995 года — "апраанне" рэйхстага "майстрам упакоўкі" мастаком Крыста.

Хоць удзельнікі і арганізатары выставы-акцыі мелі мэтай давесці гледачу самакаштоўнасць тэксту як культурнай з'явы, вынікам стала (асабіста для мяне) іншае. Як немагчыма, жывучы ў грамадстве, быць па-за грамадствам, так немагчыма і стварыць тэкст, цалкам незалежны ад кантэксту. Кантэксту сацыяльнага, эстэтычнага, псіхалагічнага. Такая выстава, скажам, была б немагчымай гадоў дзесяць таму. Тым болей — у сценах адзінай у Беларусі вышэйшай навучальнай установы такога характару. Сёння змяніўся сацыяльна-палітычны кантэкст, і выстава ўспрымаецца нармальна.

На адкрыцці выставы Вера Багальянц, дырэктар Мінскага інстытута імя Гэта, нагадала словы Поля Валеры пра тое, што тэкст можна пабачыць ва ўсім, ён — перадумова дзеяння. Мне ж тады прыгадаліся радкі іншага паэта пра тое, што няма ў свеце нічога больш безабароннага і адначасова больш магутнага, чым Слова. Удзельнікі акцыі "Тэксты" паспрабавалі выказаць Слова выяўленчай моваю.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Сіла — у дружбе

На VII рэспубліканскай канферэнцыі Беларускага таварыства дружбы (а такія ладзяцца раз у пяць гадоў) можна было сустрэць шмат знаёмых твараў. Аказалася, вакол гэтай арганізацыі групуецца не толькі чынавенства ад культуры, але і многія прадстаўнікі творчых саюзаў, у асноўным — пісьменніцкага. Адны ўзначальваюць таварыствы (як А. Вярцінскі, А. Дудараў, У. Скарыкін, Р. Баравікова, С. Панізіні, Г. Паплаўскі), другія з'яўляюцца намеснікамі старшыняў (як Г. Бурэйкі, Л. Левановіч), трэці проста наведваюць вечары і закрытыя мерапрыемствы па прыёме замежных гасцей. Трэба адзначыць, што закрытасці ў рабоце "міністраства дружбы" ў апошнія гады стала намогана менш, што сугучна часу і працэсам, якія адбываюцца ў Еўропе.

"Не часта здараецца, каб у дзяржаўны дом ішлі з ахвотай, з задавальненнем", — так гаварыла народная артыстка Беларусі М. Захарэвіч. "Астраўком духоўнасці" назваў салідны асабняк на Захаравай іншы ўдзельнік канферэнцыі. На крытыку відэаочна ніхто не быў настроены, ды і сам спрэвазначны даклад А. Ваніцкага, прачытаны скорагаворкай, не даваў асабліва падстаў для дыскусіі і крытычных закідаў.

З даклада мы даведаліся пра накірункі і формы работы тавары-

ства, асноўная мэта якога — наладжваць сяброўскія, чалавечыя адносіны паміж народамі. Акрамя шматлікіх Дзён Беларусі ў розных краінах і розных краін — у нас, па лініі таварыства дружбы ажыццяўлялася гуманітарная дапамога малазабяспечаным сем'ям і інвалідам (у тым ліку Чарнобыля), тысячы дзяцей паправілі здароўе ў краінах Еўропы, сотні сем'яў абмяняліся візітамі. Наладжана стажыроўка медыкаў у Германіі, маюць месца прафесійныя і партнёрскія сувязі з краінамі Усходу, у мінутым годзе створана Асацыяцыя параднёных гарадоў, традыцыйнымі сталі кантакты з дыпламатычнымі прадстаўніцтвамі. Было адзначана (але тут, праўда, ёсць віна і афіцыйнай дыпламатыі), што пра Беларусь па-ранейшаму мала ведаюць у свеце, не створаны культурныя цэнтры ў сталіцах блізкага і далёкага замежжа (хаця іншыя рэспублікі даюць такія цэнтры маюць), недастаткова выпускаецца даведчанай і рэкламнай літаратуры пра Беларусь на мовах свету.

Сп. Ваніцкі адзначыў найбольш актыўныя таварыствы, якія працуюць на грамадскіх пачатках. Сярод іх Беларусь — Польшча, Беларусь — Германія, Беларусь — Францыя, Беларусь — Кітай. Як пажартаваў старшыня апошняга А. Вярцінскі, 10 мільянаў беларусаў і мільярд з нечым кітайцаў — вялі-

кая сіла. Выступоўцы казалі пра высокі ўзровень арганізацыі міжнародных кантактаў, а таксама пра недахоп магчымасцей і ініцыятывы з нашага боку. Прадстаўнік Гомельскага абласнога аддзялення трошкі паскардзіўся на незагружанасць, ды яшчэ "крык душы" вырваўся ў галоўнага рэдактара часопіса "Беларусь" А. Шабаліна: сем год ён змагаецца за выхад часопіса на англійскай мове, "а воз і сёння там". Паколькі Беларускае таварыства дружбы і культурных сувязей стала сузаснавальнікам выдання, то "час і месца" былі выбраны, лічу, правільна.

З асаблівай увагай прысутныя выслухалі Васіля Быкава, які акрэсліў адну з праблем беларуска-нямецкіх сувязей — масавыя пахаванні салдат Вермахта на нашай зямлі.

32 нацыянальныя таварыствы існуюць на сёння ў межах аднаго вялікага, 105 дэлегатаў прадстаўлялі іх на канферэнцыі. Народная дэмакратыя — сапраўды вялікая рэч, калі ўзначальваюць і накіроўваюць яе людзі з душой, калі ідэя добрасуседства і сяброўства вышэй за ідэйныя рознагалосці, калі паміж чужых моў, нарэшце, не губляецца свая, родная. Невыпадкова многія замежныя такога роду суполкі маюць яскравую назву: "Сіла — у дружбе".

НАШ КАР.

Рай для "стомленага д'ябла"

"Стомлены д'ябал" стаўся прэм'ерай у люблінскім тэатры імя Юлія Астары — першай прэм'ерай сёлетняга сезона! Беларускі драматург і беларускі рэжысёр: Сяргей Кавалёў і Рыд Таліпаў, наталілі не толькі сцэнічнага д'ябла — 8 лістапада ў тэатральных кулуарах абмяняліся ўражаннямі і беларускі пасол у Польшчы, і люблінскі ваявода, і супрацоўнікі мясцовых газет, і прадстаўнікі беларускага Міністэрства культуры, а таксама крытыкі, знаўцы, аматары... Карацей, беларуская прэм'ера ў Любліне зазнала аншлагавага раю...

"Трэба кожнаму ісці да раю сваімі дарогамі і не спакушацца праставаць па іх з д'яблам", — вывеў беларускі пасол Віктар Гурскі, вітаючы прэм'еру і прэм'ерную публіку. Польскі бок у асобе спадара ваяводы азваўся, маўляў, мы, палітыкі, будзем дарогі і масты, але мастацтва робіць гэта лепей...

"Стомлены д'ябал" Сяргея Кавалёва на праўду нешта адбудоўвае або моціць: матывы й сюжэты Казтана Марашэўскага, Францішка Аляхновіча і Янкі Купалы своеадметна паяднаны ў сцэнічнай інтрызе. Не рок, не лёс, не доля і не

д'ябальскія ці боскія наканаванні круцяць-кіруюць гаспадаром Яськам: асабістае адказнасці бракуе хрэстаматыінаму герою, сілы волі ды характару. Каб чалавечтва ўрэшце спазнала раю зямнога або раю праўдзівага... "Фантасмагорыя-псіхааналізам" паменаваў рэжысёр Рыд Таліпаў сваё вырашэнне матэрыялу, — надта далёкае і ад наўнага, і ад мудра-казачнага, і ад кананічнага. Гармонія хрэстаматыінага герояў, учынкаў ды іх матывовак "разабрана як труп"; уласна алгебра саступіла месца адмысловай сцэнічнай геаметрыі — у размеркаванні дэкарацыі, прадметаў і людзей па мізансцэнах. Улюбёныя колеры Рыда Таліпава — чорны, белы і чырвоны — не церпяць побач з сабой ніводнага паўтону, адцення; не дапускаюць якой-кольвек дыфузіі; урэшце, здаецца, яны сталіваюць і адно аднаго...

Паводле класікаў ды трынаццатай п'есы Кавалёва, у праўдзівы рай трапляе толькі стомлены д'ябал. Ён у выкананні Анджэя Рэдаша — відэаочна абалыны, па-свойму сумленны і добразычлівы персанаж. Пра што адразу зразумелі гледачы ды крытыкі, а хутка й напі-

салі ўсе люблінскія газеты. Наша газета мусяць наследаваць ім у самым хуткім часе.

Ж. Л.

На здымку: Павел Санакевіч (Яська) у "райскай" сцэне. Фота Іваны БУРДЗАНСКОЙ, "Газета Выборча". Люблін—Мінск

...І неадменны сакратар Адраджэння

Менавіта неадменным сакратаром Адраджэння назваў знакамітага беларускага вучонага і дзяржаўнага дзеяча Вацлава Ластоўскага Язэп Янушкевіч, прывітаўшы яго аднайменны нарыс у серыі "Нашы славытыя землякі". Ён жа, як мы паведамлялі ўжо, парупіўся, каб выйшла кніга выбраных твораў В. Ластоўскага ў серыі "Беларускі кнігазбор".

Аб шматграннай дзейнасці В. Ластоўскага, аб адраджэнскім кі-

рунку яго памкненняў — і як дзяржаўнага, і як культурнага дзеяча, пісьменніка — гаворка ішла на прэзентацыі "Выбраных твораў" у Доме літаратара. Ролію В. Ластоўскага ў будаўніцтве новай Беларусі адзначалі вядучы вечара Я.Саламевіч, народны паэт Беларусі Н.Гілевіч, К. Цвірка, В. Зуёнак, Я.Янушкевіч.

А святы сустрэчы з такой патрэбнай і своечасовай кнігай зрабіў яшчэ больш радасным гурт "Дзяніца".

Пра "нешто потрысаюцца светлае" на старонках "Белоруссии"

Мядзведжыя паслугі бываюць рознага кшталту. Можна з самых здавалася б, добрых намераў падштурхнуць чалавека да памылкі, да ганьбы, да непажаданага розгаласу. Па сутнасці — справакаваць. Мала хто, дапусцім, у Мінску ведаў імя неблагодна рускага паэта Веніяміна Блажэннага (сапраўднае прозвішча — Айзенштадт), які даўно і не тут нарадзіўся, а цяпер мусяць дажываць век у гэтым няўдзячным горадзе. Затое ніхто і не здагадаўся б, колькі злосці тоіцца ў душы паэта з такім "святым" псеўданімам.

Усё сказанае тычыцца гутаркі Анатоля Аўруціна, супрацоўніка газеты "Белоруссия" (N 83 за 14—17 лістапада г.г.), з ягоным кумірам, "старэйшым поэтам рэспублікі".

Гадоў дзесяць таму сам Аўруцін не чуў, пэўна, пра існаванне такога паэта. Нічога надзвычайнага ў тым няма: ці мала здольных і нават таленавітых твораў жыве ў поўнай неведомасці! Але грывнула перабудова, і на свет божа, жмурачыся, выйшлі ўсе, хто дагэтуль жыў у коле прыватнага жыцця. А хто сам не спяшаўся на людзі, таго літаральна вывалаклі, ачысцілі ад павуцінны і ўрачыста прадставілі грамадскасці: глянцыя, новы геній!

Хай сабе і так, хай сабе нездарма гужом пацягнуліся ў Мінск з белакаменнай "аматары паэзіі" — А. Камбурава, Ю. Шаўчук, В. Сёдакова, М. Валодзім і інш. Хто руку пацалаваць (!), хто паліто падаць, як гэта колісь зрабіў А. Гаркоўскі, як інвалід інваліду, хто грошай падкінуць на выданне кнігі.

Мясцовыя "цаніцелі" замітусіліся: абыходзяць, адбіраюць лаўры першаадкрывальнікаў! Тым часам людзі, якія напачатку шчыра апекаваліся, імкнуліся дапамагчы, пачалі паціху аддаляцца.

Старому, хвораму чалавеку — паэт ён ці не паэт — патрэбны, безумоўна, і ўвага, і пашана, і матэрыяльная дапамога. А калі ў яго душы затаіліся якіясь даўнія крывіды, то іх лепей на споведзі выказаць — і забыць назаўсёды, пахрысціянску дараваць усім вольным і нявольным крывідзіцелям.

Праўда, паэт, які піша пра сябе, што меў адно "дзе тэмы — Бог і Смерць", пахрысціўся толькі год назад, прычым святара "ўгаварылі прыйсці да яго дадому". Угаворвалі, бо адчувалі неадпаведнасць тэматыкі і асобы? Не будзем га-

даць. Пяройдзем непасрэдна да "крывідзіцеляў", якія акапаліся на Беларусі. Імі, якія ні дзіўна, аказаліся не толькі выдаўцы і рэцэнзенты (не выдавалі кніг, у "Дзень Паэзіі" вершы па адным прапускілі...), але і ўся беларуская літаратура агулам — ад Багушэвіча да Быкава. У першага былі "не очень грамотныя вершы под дурацкіми псевдонимами", а другі, ці бачыце, не наведваўся па-суседску забраць чужую кнігу, чым і абразіў да глыбіні душы.

Пасярод — усе астатнія, хто меў шчасце выдавацца, пішучы па-беларуску. Гэтага В. Блажэнны больш за ўсё не можа дараваць калегам, хоць і сам ён прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Як?! Прадстаўнікі каланіяльнага народа, абарыгены, дзікуны амаль што

(параўнаць немагчыма: Блок — і нейкі Мацей Бурачок!), і раптам у іх кнігі, шматтомнікі, прэміі, а яго, каму сам Пастэрнак даў ажно 400 рублёў на старыя грошы, тры гады ў "жоўтым доме" трымалі ды і пазней не падпускілі блізка да дзяржаўнай выдавецкай "кармушкі"!

Усяго, што нагаварыў А. Аўруціну "настаўнік" пра сваё ўспрыманне Беларусі (а яна ж іх абодвух прытуліла і корміць!) перадаваць, бадай, не варта. Гэта такое "благовонне", такі стрыптыз, што хоць ты бацюшку другі раз пасылай — каб асвятліць і кватэру тонкага лірыка, і рэдакцыю "независимой" ад маралі газеты. Фармальна там нібыта адмежаваліся — "не раздзяляем точку зрэння", аднак жа вывалілі ўсю "блажэнную" непрыязнасць да ўсяго беларускага на галовы ні ў чым не вінаваты чытачоў. Праславлілі, называецца!

Як тут не ўспомніць мудрага Пушкіна: "Пока не требует поэта к священной жертве Аполлон..."

ЛІМАВЕЦ

Ад "Каласавін" да "Сымона-Музыкі"

Творчасці Якуба Коласа была прысвечана дванадцатая па ліку навуковая канферэнцыя "Каласавіны", якая ўваходзіла ў праграму вялікага літаратурнага свята, прысвечанага 115-годдзю з дня нараджэння Песняра. Канферэнцыя, праца якой працягвалася два дні, сабрала ў Літаратурным музеі Якуба Коласа шырокае кола навукоўцаў, даследчыкаў, літаратараў.

Працу канферэнцыі распачаў доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт НАН РБ М. Мушыньскі, які распавёў пра гісторыю стварэння "Новай зямлі". Тэму славунай энцыклапедыі сялянскага жыцця закраналі ў сваіх дакладах таксама маладыя навуковы супрацоўнікі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Ж. Шаладонова і літаратуразнавец, журналіст З. Сіцька.

Колас і фальклор... Распрацоўкай гэтага пытання ўжо некалькі год займаецца старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Л. Камароўская. Сёлета яе доклад называўся "Выкарыстанне фальклорных матываў у апавяданнях "Калядны вечар" і ў раздзеле паэмы "Новая зямля" — "Каляды".

Цікавае даследаванне прапанаваў слухачам кандыдат філалагічных навук, дацэнт Магілёўскага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя А. Куляшова Я. Клімуць. У сваёй працы "Выяўленне мясцовых рэалій у "Новай зямлі" Якуба Коласа і "Пане Тадэвушы" Адама Міцкевіча" ён правёў падрабязнае і дэталёвае параўнанне славуных эпічных твораў двух Міцкевічаў — класікаў польскай і беларускай літаратуры.

"Якуб Колас і народная музычна-інструментальная культура Беларусі" і "Спадчына Коласа ў музычнай культуры Беларусі" — так называліся даклады загадчыка кафедры народнай музыкі Беларускай музычнай акадэміі І. Назінай і супрацоўніка Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы БДУ А. Кірпічонка.

Аб асаблівасцях перакладу коласаўскага слова на англійскую мову распавяла студэнтка Беларускага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта С. Скамарохава.

Запомнілася ўдзельнікам канферэнцыі і выступленне студэнткі Будапешцкага ўніверсітэта Эстэр Смолінкі. Яна здзівіла прысутных не толькі новымі звесткамі аб жыцці коласаўскіх герояў на Вугоршчыне, але і... выдатным веданнем беларускай мовы.

Юрый МАЛІЦКІ

5 лістапада свята працягвалася ў родных мясцінах Якуба Коласа. Удзельнікі навуковай канферэнцыі і госці прыхініліся да "пазтавай калыскі" ў Акінчыцах, пабывалі над панішчаным падчас урагану лесам у наваколлі Альбуці, падзіліліся на "Чортаў камень", што вякамі над азёрком ляжыць як хата" (ён і праўда падобны на хату, што ўрасла ў зямлю) у вядомым з "Новай зямлі" ўрочышчы Чартавіца. Але там не блукалі, бо за правадніка мелі Георгія Міцкевіча, старшага навуковага супрацоўніка музея, унука роднага паэтавага брата Іосіфа Міхайлавіча, славутага дзядзькі Юзіка. Дзед перадаў яму сваю любоў да Якуба Коласа, пашану да ягонай творчасці. Г. Міцкевіч, мабыць, таксама ведае на памяць усю "Новую зямлю", бо кожную сваю экскурсію, кожны свой расповед пачынае словамі: "А памятаеце, у Коласа..."

Літаратурнае свята ў Ластку адкрыў Іван Мікалаевіч Багатка, намеснік старшыні райвыканкама. Менавіта яму, а таксама загадчыку аддзела культуры Анатолю Васільевічу Грэкаву ды шматлікім іншым фундатарам дзякавала Зінаіда Камароўская, дырэктар музея, за дапамогу ў стварэнні выставы "Сымон-музыка" ў мемарыяльнай хаце, той самай, у якой жыла сям'я Міхала Міцкевіча з 1885 па 1890 год. На шчасце, яна адзіная з усіх будынкаў сядзібы ацалела і цяпер прымае гасцей. У той дзень у двух пакоях гэтай стогадовай хаты іх павяла шмат. А цяперашнія яе гаспадары — тут жыве, як і калісь, сям'я лесніка — частавалі гасцей яблыкамі.

Перад прысутнымі на свяце выступілі таксама Васіль Зуёнак, Генрых Далідовіч, сваяк Якуба Коласа Сымон Белы, самадзейныя артысты фальклорнага гурта "Гавезнянка".

З успамінаў песняра вядома, што ён вельмі любіў гэтую мясціну, гаварыў, што тут, у ягоным маленстве, жылі нейкія асаблівыя жаўрукі. Яны нават спявалі прыгажэй за іншых. Мабыць, гэта яны абудзілі ў душы малага Кастуся паэтычныя струны. А таму ў Ластку наступным летам будзе наладжана свята "Сымон-музыка" — традыцыйны, ужо міжнародны фестываль маладых музыкантаў.

Здзіслаў СІЦЬКА

ВІНШУЕМ!

Мы сустрэліся і пазнаёміліся ў "ЛіМе" ў 1972 годзе. Тады нам было па дваццаць пяць. Божа, няўжо тое было гэтак даўно? Не верыцца...

"ЛіМ" тады перажываў не лепшыя часы, і адпаведна не лепшай была атмосфера ў рэдакцыі. І яе прыход (няхай сабе і на сціпную пасаду літсупрацоўніка) быў як праменьчык святла.

Усе міжволі хінуліся да яе. Пахінулася і я. Асабліва блізка паразумеліся, калі праз нейкі час аказаліся ў адным рэдакцыйным пакойчыку — трохкутным, пры самым лімаўскім парозе, у аддзеле пісьмаў і грамадскай думкі. Тут ярка праявіліся і выключныя дзелавыя, творча-прафесійныя здольнасці маёй каляжанкі і сяброўкі. Аддзел пры Людміле Крушынскай стаў ці не самым лепшым аддзелам "ЛіМа". Мы ладзілі "круглыя

стала" па самых розных праблемах культурнага і сацыяльна-грамадскага жыцця. Нас хапала і на тое, каб, як кажуць, у любое надвор'е выходзіць на вуліцы Мінска і высвятляць у мінкуоў іх думку адносна тых самых праблем, асабліва на схіле 80-х — пачатку 90-х гадоў, калі штотыднёвік на поўны голас загаварыў пра набалельныя пытанні нацыянальнага, духоўнага, культурнага адраджэння Беларусі...

Заўтра ў Людмілы Аляксееўны Крушынскай — юбілей. Я не магла не завітаць з такой нагоды ў апартаменты штотыднёвіка "Культура", які яна зараз рэдагуе. Паўспаміналі мы, падзяліліся навінамі, прыгадалі агульныя знаёмыя. А пад канец размовы я ўсё ж (нагода вымагае!) задала ёй, юбілярцы-рэдактарцы, некалькі пытанняў...

Людміла Крушынская: "Культура вышэй за палітыку"

— Як пачуваешся ты ў новай для сябе інастасі — галоўнага рэдактара "Культуры"? Што паспела здзейсніць з задуманага, якія мары і надзеі на перспектыву?

— Першае, на што я звярнула ўвагу, гэта на візуалізацыю газеты, на яе вонкавае аблічча. Як тэатр пачынаецца з вешалкі, так і газета пачынаецца з "вкладкі", з першай паласы. Тут мы даём звычайна калаж, дастаткова складаны від мастацкай і тэхналагічнай творчасці. У гэта шмат працы і душы ўкладвае наш мастак і камп'ютэрны дызайнер Наталля Овад. Але галоўны клопат у тым, каб "Культура" стала больш інфармацыйнай і больш аператыўнай. Сёння адбылася падзея — заўтра яна павінна быць адлюстравана ў газеце. Кожны першы нумар месіцца мы робім, так бы мовіць, анонсным, намагаемся закласці ў яго максімальную інфармацыю на месяц наперад, падаём своеасаблівыя прыкладзень пэўнай падзеі, дзейнасці той ці іншай установы культуры, нейкай цікавай асобы.

За гэты час мы падрыхтавалі нумар на польскай мове (да дзеён нашай культуры ў Польшчы) на 16 старонках, выпусцілі два нумары "Культуры" ў колеры.

Ружовая мара мая — штотыдзень мець у газеце тэматычны ўклад, кшталту колішняга "ЗНО", альбо цяперашніх нашых развартатаў "Мастыхін", "КІТТ", надаўна народжанага "БОБа" (бамонд: опера, балет). Само сабою, дзеля гэтага трэба, каб "Культура" патаўсцела да 16 палос: чатыры ўнутраныя паласы — тэматычны сшытак, прысвечаны пэўным творчым здабыткам, а астатнія — інфарматыка і аналітыка.

— Сама ўжо назва штотыднёвіка абавязвае яго быць своеасаблівым куратарам культурнага жыцця краіны, ці не праўда? Гэта нялёгка клопат, адказная ношка?

— Безумоўна! Галоўны крытэрыў тут — духоўнасць. Сцвярдзэнне, адстойванне яе — вось што можа надаць выданню аўтарытэт. А без высокага аўтарытэту — які ж з нас куратар? Мы паставілі перад сабою за-

дачу: "Культура" павінна ўзяцца над палітыкай, бо сама культура (без двукосся) вышэй за ўсялякую палітыку. І калі сама дзяржава надае развіццю культуры пільную ўвагу, то гэта і ёсць яе самая высокая палітыка. Мне здаецца, ў гэтым я паразумелася з усімі супрацоўнікамі рэдакцыі. Я ўдзячна, дарэчы, кожнаму з іх, бо адзін у полі сапраўды не воін. Гэтаксама ўдзячна я і заснавальніку, Міністэрству культуры краіны, які стварыў для нас больш-менш прыстойныя ўмовы працы, набыў нам добрую фотатэхніку, вынікі чаго чытачы, мяркую, паспелі ўжо ацаніць.

А што да куратарства над культурным жыццём Беларусі, дык мы шукаем яго формы і метады. Распачалі, скажам, рубрыку: "Беларусы — трэцяму тысячагоддзю: пытанне, адказ". Што маем тут на ўвазе? А тое, што мы ўсе разам, агульнымі намаганнямі павінны да пачатку трэцяга тысячагоддзя паставіць у Мінску помнік Францішку Скарыне, скончыць рэстаўрацыю Мірскага замка, адбудаваць тэатр у Магілёве, стварыць музей сучаснага мастацтва, іншыя аб'екты культуры. Час ад часу мы будзем вяртацца да іх і прасочваць, на якой ступені аднаўлення знаходзіцца той ці іншы аб'ект.

Другая, лічу, што таксама цікавая, задумка — рабіць рэгіянальныя нумары "Культуры". Першую спробу ўжо ажыццявілі — маю на ўвазе нумар "Віцебскія канікулы", зроблены падчас знаходжання выязной рэдакцыі ў горадзе над Дзвіной у дні, калі там праходзіў "Славянскі базар".

— Людміла Аляксееўна, 20 гадоў ты працавала ў "ЛіМе". Прыдаўся табе лімаўскі вопыт?

— Пра гэта і пытацца не трэба. Без лімаўскай школы што я змагла б, што рабіла б сёння? "ЛіМ" — гэта нават не падмурак, а вельмі і вельмі значная частка будынка майго жыцця.

Прафесію журналіста я абрала зусім невывадкова. Змалку марыла толькі пра яе. Вось, калі ласка. 21 лістапада газета "Віцебскія рабочы" святкуе сваё 80-годдзе. Гэта і

наша сямейнае свята — мой тата ў гады вайны рэдагаваў "Віцебскі рабочы". Пасля пераезду ў Мінск ён кіраваў калектывам "Настаўніцкай газеты". Журналісцкія клопаты, турботы, людзі газетных прафесій, пісьменнікі, паэты — усё гэта было ў мяне і вакол мяне з маленства...

— Лімаўцы віншуюць цябе і зычаць поспехаў, здароўя і шчасця, вялікага накладу і папулярнасці штотыднёвіку "Культура"!

— Шчыра дзякую! У сваю чаргу таго ж жадаю лімаўцам, "ЛіМу" і ўсім ягоным чытачам.

Марыя ГІЛЕВІЧ

КАНТАКТЫ

Ніна, "рота" і Парыж

Хто такі Ніна Рота, ведаюць многія: не толькі ў Італіі, але і на Беларусі. Хто такая Ніна Ролік, не ведаюць нават на Беларусі — у шырокіх колах. Што ж да вузкіх...

Падобнай прэзентацыі зала Беларускага Саюза кампазітараў, здаецца, не памятае: з шыкоўнымі афішамі, запрашалымі білетамі, дзе "лацінка" пераважвала "кірыліцу", з відэа- і фотаздымкамі, з І. Лучанком у ролі генерала — няхай і вясельнага. І са спрэчкамі ў кулуарах, ці хутка стане генералам Канстанцін Міхальскі — саліст ансамбля Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь.

Менавіта К. Міхальскі (а больш дакладна, ягоны голас, блізікі па гучанні да жаночага) выступаў у ролі галоўнага "прэзента" — на фоне прэзідэнтаў розных таварыстваў і фірмаў. А ў зале, на фоне "роты" калег К. Міхальскага, сціпла сядзела студэнтка Беларускай акадэміі музыкі Ніна Ролік — у ролі аўтара.

Літаральна за тры дні, да таго ж на ўласныя словы, яна напісала заказаную для К. Міхальскага "Сповідзь Дон-Жуана". Гэты твор стаўся не проста годным фіналам пра-

рамы. Ён дазволіў убачыць у спеваку таленавітага артыста, а не толькі мудрагелістую "музычную скрыначку", на якую можна хіба што дзівавацца: і ў нас, і на "дзікім Захадзе", што, уласна, і абяцалі "фірмачы". Пакуль жа, у якасці перадагастрольнай "рэпетыцыі", К. Міхальскі выступаў на фоне "Маленькага Парыжа". Не, я не пра той салон, што насупраць Саюза кампазітараў. Я пра аднайменны квартэт, што граў не столькі на скрыпках, колькі — на імідж спевака.

Блішчучы сукенкамі ды ўсмешкамі, чатыры найпрыгажэйшыя дзяўчыны дружна, ва унісон, пад фанэграму "мінус 1", стваралі вобраз адной вялікай скрыпкі. Складалася нешта нахшталт "оперы-буф" пасярод "оперы-серыя" — і ўсе зразумелі, што К. Міхальскі — гэта сур'ёзна. А скрыпічны квартэт — больш у якасці "музычнай інтэрмедый", хаця і грае, акрамя папулярных мелодый, "Польку" беларускага кампазітара С. Янковіча, дый наогул завітаў на радзіму акурат пасля гастроляў па Японіі і Францыі.

Урэшце, выступленне "Маленькага Па-

рыжа" магло б добра агучыць яшчэ адну вандроўку — у лучанкоўскі кабінет, які ў такіх выпадках прэтэндуе на банкетную залу.

Выказаць арганізатарам свае прапановы ды ідзі я не паспела. Пасля канцэрта да мяне падышлі і сказалі: "Хлопцы! Ці не пайшлі б вы куды хутчэй? У нас тут — спецмерапрымства". І без лішніх пытанняў уцяміла, чаму "Маленькі Парыж" быў не фонам, а толькі уверцюрай фуршэта.

Што жа да астатніх "фонаў", дык Ніна Ролік усё жыццё толькі і марыла пра "фон Мек" — іншымі словамі, пра фундатара, які б дапамагаў ёй, як калісьці Н. Ф. фон Мек П. І. Чайкоўскаму. Дык, можа, цуд здзейсніўся?

Афішы і запрашалыя білеты шчодро пералічвалі ўсіх фундатараў невялічкага канцэрта: "Млад і К", "Автомобильные охранные системы", Free enterprise inc. USA. Амаль цэлая "рота" — ну, чым не фантастыка! Не давала спакою мне толькі адное: каб у пагоні за чароўнай "Мекай" высокае мастацтва не засталася выключна "на фоне".

Н. БУНЦЭВІЧ

НА ПАЛІТЫЧНАЙ мапе Еўропы Беларусь, як і ўсе іншыя краіны, выдзелена не толькі дзяржаўнай мяжой, але яшчэ і нейкім апрычоным колерам. Аднастайная фарба на мапе ўвогуле не супярэчыць дзяржаўнай цэласнасці фігуры Рэспублікі Беларусь. Аднак калі б нехта, дасціпны і дасведчаны, паспрабаваў на агульным полі нашай дзяржавы пазначыць адметным колерам тыя месцы, дзе Беларусь папраўдзе беларуская, гэта значыць тыя месцы, дзе актыўна ці хаця б заўважна прысутнічаюць беларуская мова, беларуская культура, урэшце, проста любоў да беларусы, то мы *непазбежна* твайёй бяцкаўшчыні, як да *меліз* б зжым іншай бяцкаўшчыні. Тады мы ўбачылі б нешта накшталт архіпелага — унутры дзяржаўных межаў сямтам паасобку ці групамі раскіданы астравы

туальнай і тэматычнай скіраванасці, беларускія па форме і сутнасці выданні, нават паўз сваю волю, толькі таму, што яны прэзентуюць Беларусь Тэкст, выконваюць сэнна і палітычную, і асветніцкую, і адукацыйную функцыі... Менавіта так, нават адукацыйную, бо беларускай мове сэнна не вучаць дзяцей ні бацькі, ні школа (у належнай меры), ні вуліца. Вось чаму на Беларусі літаратура ўсё яшчэ больш чым літаратура, а часопіс больш чым часопіс.

Валянцін АКУДОВІЧ

Архіпелаг Беларусь

і астраўкі беларушчыны, а між імі неабсяжнае мора расійшчыны: расійскай культуры, расійскай свядомасці, рускай мовы... І хаця гэтая расійшчына грунтоўна скажоная намі, наўсцяж дэфармаваная і ад таго трохі фарсавая, але тым не менш сэнна менавіта яна пануе на Беларусі, калі не ў якасці вартасці, то ў якасці колькасці.

Сваю даўнюю метафару Беларусі як архіпелага ("ЛіМ", N 1, 93 г.) я згадаў тут адно дзеля таго, каб выразніць, што "Уся Беларусь" і "Уласна Беларусь" — гэта дзве канцэптually розныя кампазіцыі на прасторы аднаго топаса. На жаль, мы вельмі рэдка звяртаем увагу на гэты надзвычай істотны момант і ўпарта намагаемся зразумець і развязаць праблему "Усёй Беларусі" праз "Уласна Беларусь" ці наадварот.

Але амбівалентнасць беларускай сітуацыі, калі мы на яе не звяжам, аднолькава замінае і аналітыцы кожнага лакальнага фрагмента нашага існавання. Вось чаму, займаючы жаданне трохі паразважаць пра накіраванне і долю перыядычных выданняў, я вымушаны наперад удакладніць, што тут будучы мецца на ўвазе толькі ўласнабеларускія перыядычныя выданні, гэта значыць тыя, якімі пераважна карыстаюцца насельнікі архіпелага Беларусь.

Давайце напачатак праробім наступную маніпуляцыю. Да грамадска-культурных часопісаў, альманахаў, бюлетэняў дадамо некалькі газет (натуральна, беларускамоўных) і пазначым усё гэта разам адным словам — Тэкст... Як бы падазраючы, ні ставіўшы чытач "ЛіМа" да такіх слоў, як "тэкст", "дыскус", "сімулякр" і г. д. і да т. п., але на гэты раз ён пэўна пагодзіцца са мной, калі я скажу, што Тэкст — гэта бадай адзінае, што рэальна звязвае між сабой усіх жыхароў архіпелага Беларусь. Толькі на прасторы Беларускага Тэксту мы, насельнікі гэтых, далёка параскіданых адна адной выспаў, можам сустрэцца разам і, такім архайчным чынам, натуральным хутчэй для канца XIX стагоддзя, чым для канца XX, пераадоляем усё, што нас раз'ядноўвае — ад каланіяльнай гісторыі да зрусіфікаванай дзяржавы.

Натуральна, напярэдадні трыццага тысячагоддзя, калі ў кожнай кватэры ёсць і радыё-прыёмнік, і тэлевізар, карыстацца малазрэфектыўнымі (параўнальна з аўдыявідеа сродкамі) Тэкстам як асноўным нацыянальна-нацыянальнага задзіночання — відэаочны архайзм. Але тут ужо нічога не паробіш: і радыё, і тэлебачанне, калі не па форме, то па сутнасці — антыбеларускія, і яны не лучаць між сабой насельніцкаў аддаленых выспаў, а ўсё болей раз'ядноўваюць.

З усяго гэтага мы на Беларусі маем досыць парадаксальную сітуацыю: калі ў нацыянальна і дэмакратычна сфармаваных постіндустрыяльных краінах Тэкст губляе сваё цэнтрапапалае месца ў функцыянаванні грамадства, якое ён займаў на працягу многіх стагоддзяў, то ў недэмакратычнай і нацыянальна знямоглай Беларусі ён па-ранейшаму дамінуе, хаця вынікі гэтага дамінавання досыць сціпныя, бо і на астравах сэнна — эпоха камунікатыўна адкрытага грамадства, а гэта азначае, што хаця Тэкст знаходзіцца ў цэнтры культурнага жыцця архіпелага, але знаходзіцца ён там усяго як цэнтрапапалае маргіналія.

Цэнтрапапалаем месцам Тэксту ў беларускай сітуацыі вызначаецца і роля беларускіх грамадска-культурных выданняў. Незалежна ад сваёй ідэалагічнай, эстэтычнай, інтэлек-

розныя эпохі літаратуры даводзілася браць на сябе і іншыя, акрамя ўласналітаратурных, функцыі, бо грамадскія інстытуты, якія мусілі рэалізоўваць гэтыя іншыя функцыі, былі на тую пару альбо яшчэ на сфармаваныя, альбо знаходзіліся пад забаронай. У такіх моманты грамадства само нагрукла літаратурны твор той сацыяльна-палітычнай семантыкай, у якой яно адчувала патрэбу, але якую на той час ні праз што яшчэ, акрамя як праз літаратуру, немагчыма было выявіць. Для падмацавання гэтай тэзы спашлюся хаця б на адзін з прыкладаў са свайго ўласнага вопыту. Як вядома, у 1993 годзе на базе часопіса для моладзі "Крыніца" было створана літаратурна-культуралагічнае выданне з той жа назвай. Новая "Крыніца" не ставіла перад сабой ніякіх ідэалагічных, палітычных ці асветніцкіх мэт, бо ў гэтым тады не было патрэбы. Тады ў нас ужо быў дэмакратычны парламент, свабода слова для газеты і вуліцы, а сістэма адукацыі і розныя інстытуты культуры, хай і не ў той меры як бы кама хацелася, але ўсё ж такі ўжо пачалі працаваць на справу ўсталявання беларускай мовы, гісторыі і культуры. Таму ў рэдакцыі "Крыніцы" не было іншай задачы, як вышукваць і друкаваць беларускія і перакладныя, эстэтычна і інтэлектуальна значныя ды актуальныя тэксты. Так мы і сталі рабіць, так робім і па сёння, не ўхіляючыся ні ў палітыку, ні ў ідэалогію, ні ў асветніцтва. Мы не перамяніліся за гэтыя некалькі гадоў, але за гэтыя некалькі гадоў перамяніўся свет вакол нас — гэта перамену найбольш сфармуляваць праз знакамiты пазычны радок: "Няма таго, што раней было..." І вось у праекцыі гэтай перамены цяпер амаль кожны тэкст часопіса "Крыніца" (са свайго паходжання па-ранейшаму нейтральны адносна рэаліі сённяшняга сацыяльна-палітычнага жыцця) нечакана выяўляецца актуальным і праблемным альбо ідэалагічна, альбо палітычна, альбо сацыяльна. А ўсе тэксты разам, паколькі яны напісаны па-беларуску, міжволі акумуляюць энергію супраціў усяму антыбеларускаму, скуль бы гэтая антыбеларушчына ні паходзіла.

Зразумела, што падобная метамарфоза адбылася не толькі з часопісам "Крыніца" — так сэнна сталася з усімі беларускімі выданнямі. Вось чаму цяпер я з уласнага вопыту ведаю, што як толькі недзе літаратура пачынае ўяўляць сабою нешта большае за літаратуру, то гэта адразу азначае, што ў тым "недзе" сацыяльна-палітычнае жыццё ці яшчэ недапраўленае, ці ўжо нечым забурджанае. Але гэта маё перакананне грунтуецца не толькі на ўласным досведзе.

Пачынаючы з "Мужыцкай праўды" Кастуся Каліноўскага і віленскай "Нашай нівы" пачатку стагоддзя, усе беларускія выданні прама ці ўскосна, свядома ці неўсвядома выконвалі ролю адсутных грамадскіх і сацыяльна-палітычных інстытутаў. Больш за тое. Менавіта на прасторы грамадска-культурных выданняў беларусы сфармаваліся як нацыя. І сёння мы застаёмся нацыяй не дзякуючы палітычным рухам і фармальнай незалежнай дзяржаве, а зноў жа дзякуючы таму, што існуе Беларускі Тэкст. Магчыма, знешне гэтая тэза выглядае залішне радыкальнай, але, я думаю, яна такой не падацца кожнаму, хто заглябіцца ў яе сутнасць.

Мне добра зразумелая трывога, прыхаваная ў пытанні, якое апошнім часам бачыць дыскусія ў Еўропе, прынамсі, — Усходняй: ці грамадска-культурныя выданні ма-

юць быць адно месцам прэзентацыі ўласнай экспрэсіі? Татальнае панаванне актаў індывідуальнай экспрэсіі на старонках еўрапейскіх выданняў сэнна натуральна бачыцца як непазбежная герметызацыя гэтых выданняў і магчыма падстава для іх наступовай самаанігіляцыі. Пэўна, тут мы маем сапраўды сур'ёзную і драматычную праблему. Але мне здаецца, што шмат хто з беларускіх выдаўцоў і літаратараў хацеў бы апынуцца ў гэтай драматычнай сітуацыі панавання індывідуальнай экспрэсіі, каб хоць трохі адлачыць ад перманентнага трагізму сітуацыі на Беларусі, адказнасць за лёс якой шмат у чым ляжыць на Беларускім Тэксце, а значыць і на кожным персанальна, хто гэты тэкст фармуе.

Падобна, нам ужо становіцца амаль невыносным цяжар адказнасці за існаванне мовы, нацыі, дзяржавы, які ўжо больш за

нак і тут, як і ў выпадку з білінгвізмам масавых газет, вынік быў, лічы, той самы. Рускамоўны інтэлектуал хаця і звярнуў увагу на наш праект, але не далучыўся да яго ў якасці чытача. Падобнае мы назіраем і ў іншых выпадках, спашлюся хаця б на ўжо згаданы літаратурна-культуралагічны часопіс "Крыніца". Сэнна вакол "Крыніцы" гуртуецца ладная частка актыўных і таленавітых беларускіх літаратараў, да таго ж эстэтычны і інтэлектуальны узровень часопіса мацуецца перакладамі твораў, якія фармуюць вобраз сучаснай еўрапейскай і сусветнай літаратуры. Але ўсё гэта ніяк не вабіць рускамоўнага беларуса і ён застаецца пры расійскіх ці пры рускамоўных выданнях, нават калі яны па сваім узроўні відавочна саступаюць "Крыніцы".

Доўгі час міф аб непапулярнасці беларускіх грамадска-культурных выданняў трымаўся пераважна на наступным аргументе: яны, у параўнанні з расійскімі, не адпавядаюць інтэлектуальным і эстэтычным запатрабаванням сучаснага чытача. Цяпер, пасля з'яўлення літаратурнай газеты "Наша ніва", часопісаў "Крыніца", "Калоссе", "Фрагменты", станавіцца зразумелым, што гэта быў не проста міф, а міф наўмысна аблудны. Сэнна мы можам канстатаваць, што абьякаваць да беларускіх выданняў тых, каго ў нас называюць "пашпартнымі беларусамі", звязана не з нізкай якасцю беларускіх выданняў, а з расійска-саветскай ментальнасцю. На працягу двух стагоддзяў расійская, а потым расійска-камуністычная імперыя ўсімі магчымымі сродкамі прымуся, ад фізічнага да інтэлектуальнага, выціскала аўтэнтчную культуру беларусаў за абсягі рэальнасці, каб наўмыслай вызваленае месца сваімі культурнымі знакамі. Натуральна, што цяпер "пашпартным беларусам" няўтульна ў прасторы Беларускага Тэксту, бо тэкст гэта ўсяго толькі сістэма знакаў, якія адсылаюць да тых ці іншых культурных рэаліі. І калі гэтыя рэаліі сфармаваныя расійска-саветскай культурай, то што можа знайсці для сябе такі фармальна беларускі, але па сутнасці расійска-саветскі чытач у Беларускім Тэксце, які адсылае яго да малавядомых ці зусім невядомых яму рэаліі беларускай мовы, культуры і ментальнасці?..

Каб нечым збалансаваць песімізм сваіх разваг, мне, напэўна, напрыкмы трэба было б звярнуцца да нейкай алтымістычнай дэклаарацыі, кшталту: будзем спадзявацца, што з цягам часу ўсё пераменіцца да лепшага. Але, на вялікі жаль, перш чым паставіць кропку, я мушу яшчэ больш радыкальна заглябіцца ў песімізм. Рэч у тым, што я належу да тых, хто ў сваіх футуралагічных рэфлексіях схіляецца да думкі аб непазбежным (рана ці позна) канцы зры Тэксту. Ужо сёння Тэкст саступіў вершынасць іншым тэхналогіям у працесе вытворчасці інтэлектуальнай і эмацыянальнай прадукцыі. І я не схільны сябе сцвярдзаць, што гэта часовае адступленне...

Натуральна, мяне, як літаратара і рэдактара, мала цешыць перспектыва зніжэння ролі Тэксту ў сацыяльнай, інтэлектуальнай і эмацыянальнай сферах жыцця. Але яшчэ больш трывожыць мяне перспектыва заняпаду Тэксту — як беларуса. Я ўжо даволі тут казаў (ды гэта і без мяне добра вядома), што беларусы, як нацыя, сфармаваліся і застаюцца ў наяўнасці дзякуючы Тэксту, прынамсі, Тэксту ў значна большай меры, чым хоць каму яшчэ. А з гэтага вынікае, што калі Тэкст татальна страціць сваё значэнне формаваўраўнаважанага сацыяльнага і духоўнага быцця, то ў нас, беларусаў, з-пад ног знікне тое асноўнае трывалішча, на якім мы паўсталі і стаялі дасюль... І што нас тады будзе трымаць як беларусаў?

Крыга Беларускага Тэксту, на якой мы сак-так пералылі праз XX стагоддзе, на вачах драбнее — крышыцца па краях, танчае ў сярэдзіне... На гэта можна не звачаць і жыць па звыклай звыдзёнцы (на наш век гэтага трывалішча хоціць і яшчэ трохі застаецца), ці звачаць і намагацца хоць неяк трымаць раўнавагу, а можна і наадварот — пасунуцца бліжэй да набрынялага крохкасцю краю і, узіраючыся ў выратавальныя берагі, дэкламаваць на развітанне што-кольвек пафасна-рытарычнае. Ну хаця б вось гэта:

*"Каб плыў судоў уратавальных дым, —
А родны край знікаў навей ў хвалях, —
Я б лепей згінуў з ім,*

*з яго апошнім жалем,
Як жыў і мучыўся багмерна — з ім".*

Але як бы хто з нас сёння сябе ні паводзіў, пэўна, ужо ніхто і нішто не зможа ўтрымаць Беларускі Тэкст у тым вялікім значэнні збіральніка Нацыі, якое ён выконваў да гэтага. І таму, вяртаючыся да пытання, *што о*, калі не Тэкст, нас будзе трымаць як беларусаў, можна сказаць хіба адно: адказ залежыць толькі ад таго, што гэтае пытанне і спарадзіла. А менавіта ад таго, ці было апошняе стагоддзе Беларускага Тэксту настолькі пленным, каб змусяць наступнае, інакш тэхналагічна арганізаванае быццё, улічваючы гэты плен і фармаваць новую канструктыўную парадыгму існавання, азіраючыся на пажоўкля шматкі паперы, дзе рознымі словамі, але спрэс напісана тое самае: *б е л а р у с а м з в а ц ц а*.

"Палессе" —
працяг біяграфіі...

З'явіўся чарговы — трэці за сёлетні год і чацвёрты з часу выдання нумар часопіса "Палессе". Асноўнае месца ў ім займаюць матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі "Жыццё і дзейнасць Доўнар-Запольскага", прысвечанай 130-годдзю з дня нараджэння гэтага выдатнага дзеяча.

Выступленні З. Шыбекі, А. Ліса, З. Яцкевіча, Г. Штыхава, А. Каўкі, С. Міхальчанкі, П. Кручак, І. Вярбы, У. Конана і іншых надракаваны ў рубрыцы "Гісторыя і краязнаўства". Важнай падзеяй у грамадскім і культурным жыцці Рэчыцы і ўсёй рэспублікі стала адкрыццё першага на Беларусі помніка М. Доўнар-Запольскаму (аўтары — Э. Агуновіч і В. Янушкевіч). У фотарубрыцы "Палескі мерыдьян" змешчаны яго здымак.

Друкуецца працяг рамана Ю. Фатнева "Куміры творыху", вершы М. Паснова і І. Юркова.

У "Хроніцы" распавядаецца пра Цютчаўскае свята на Браншчыне, якое ў 37-ы раз сабрала пазтаў са славянскіх рэспублік, традыцыйнае свята "Баян — склікае ўсіх славян", што адбылося ў старажытным Трубічэўску Бранскай вобласці, пра вечарыну-прэзентацыю часопіса "Палессе" і рамана Ю. Фатнева "Куміры творыху" на радзіме пісьменніка, літаратурны салон Цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя А. І. Герца на "Сустрэчы на Замкавай", выставу А. Вагінай "Жываліс. Графіка. Экслібрсы", якая экспанавалася ў абласной універсальнай бібліятэцы імя Леніна, выставу ў Гомельскім абласным цэнтры народнай творчасці, прысвечаную 30-годдзю плённай працы разьбяра па дрэве Б. Васількова.

Змешчаны літаратурныя пароды А. Эзкава на вершы С. Грахоўскага, Л. Дранько-Майсюка і інш.

Н. ЛІТВИНАВА

Музей Францішка
Скарыны

Музей-лабараторыя Францішка Скарыны, створаны пры Гомельскім дзяржаўным універсітэце, які носіць ягонае імя, прапагандуе сярод студэнтаў і школьнікаў горада работы вялікага асветніка, знаёміць моладзь з яго жыццём і дзейнасцю.

На здымку: загадчык музея-лабараторыі Канстанцін Усовіч знаёміць з работамі Ф. Скарыны вучняў гомельскай сярэдняй школы N 54.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

Лепшыя кнігі
года

Прыкладна год назад Беларуская асацыяцыя кнігавыдаўцоў і кнігараспаўсюджвальнікаў аб'явіла конкурс на лепшыя кнігі, у якім запрашаліся прыняць удзел не толькі дзяржаўныя выдавецтвы, а і нездзяржаўныя выдавецкія структуры. Нядаўна падведзены вынікі гэтага творчага спаборніцтва. Пераможцам намінацыі "Кніга года" стала выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі — так высока адзначаны яго намаганні па стварэнні і выпуску першых трох тамоў 18-томнай "Беларускай энцыклапедыі". У намінацыі "За лепшае ўвасабленне беларускай тэматыкі" лепшай названа кніга паззіі У. Накляева "Проща", якая пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура". У конкурсе была і трэцяя намінацыя — "За лепшую кнігу (серыю) для дзяцей". Перамагло нездзяржаўнае выдавецтва "Кавалер", якое выпусціла на высокім узроўні кнігу казак Дж. Р. Толкіена "Хоббіт".

Цэласнасць
светаўспрымання

Аўтарытэт Серафіма Андраюка ў нашай крытыцы і літаратуразнаўстве відавочны. Серафім Антонавіч належыць да тых даследчыкаў, якія, як кажуць, не распыляюць увагу на дробязях, а аналізуюць часцей асобныя кнігі, а таксама творчасць пісьменнікаў, што вызначалі і вызначаюць воблік сучаснай беларускай літаратуры. Асабліва высокаю ацэнку атрымалі такія працы С. Андраюка, як зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў "Жыццё чалавека", у 1984 годзе адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа, і нарыс творчасці Івана Пташнікава "Чалавек на зямлі".

На жаль, апошнім часам С. Андраюк выступае ў перыядычным друку куды менш, чым раней. І на тое, як вядома, ёсць важкая прычына. Шмат часу займала (і займае) праца ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Спачатку — галоўным рэдактарам, потым — дырэктарам выдавецтва, а цяпер зноў галоўным рэдактарам. З-за пастаянных клопатаў па выданні кніг іншых пісьменнікаў (а тут Серафіма Антонавіча добрым словам могуць успомніць дзесяткі літаратараў) і не ў апошнюю чаргу — маладых, каму ён свечасова аказаў падтрымку, на свае і часу не застаецца.

Тым больш радасна, што выйшла і чарговая кніга ў самага С. Андраюка.

Зборнік "Письменники. Книги" складаецца з артыкулаў, напісаных у розны час. Першы з іх "Чалавек у свеце" прысвечаны творчасці Якуба Коласа і пазначаны яшчэ 1980 годам. Ёсць і больш раннія публікацыі. А побач артыкулы, якія з'явіліся ў перыядыцы нядаўна. Здавалася б, падобная "разбегка" адчуецца на якасці асобных з іх: усё ж крытычнае, даследчыцкае выступленне нярэдка прывязана да часу, да канкрэтных рэзій у жыцці грамадства. А калі ўлічыць, якія зме-

ны адбыліся ў нашай свядомасці, у ацэнцы многіх з'яў і не ў апошнюю чаргу літаратурных, дык шмат што з таго, што яшчэ нядаўна ўспрымалася актуальным, страчвае сваё першапачатковае значэнне...

Аднак, калі ўважліва прачытаеш кнігу С. Андраюка, прыходзіш да высновы, што ў ёй аднолькавы інтарэс уяўляюць і тыя артыкулы, якім па "Узросце" амаль дваццаць гадоў, і тыя, якія трэба ўспрымаць своеасаблівым апераўтыўным водгукам на цікавую мастацкую з'яву. Найперш гэта тычыцца з'яўлення новых кніг вядомых пісьменнікаў. Дарэчы, зборнік "Письменники. Книги" кампазіцыйна пабудаваны так, што ў яго адпаведна ўвайшлі два раздзелы "Письменники", "Книги".

А першапачаткова раўназначнасці артыкулаў розных гадоў — найперш у высокай патрабавальнасці С. Андраюка. Гэта адчуваецца ўжо ў самім выбары імёнаў. Акрамя Я. Коласа, у кнізе прадстаўлены Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва, Іван Мележ, Янка Брыль, Васіль Быкаў, Аляксей Кулакоўскі, Іван Пташнікаў, Вячаслаў Адмачык, Барыс Сачанка, Янка Сіпакоў, Анатоль Кудравец, Варлен Бечык. Гэта толькі тыя, чый жыццёвы і творчы шлях разглядаецца шырока. А ў раздзеле ж "Книги" значацца не менш аўтарытэтных прозвішчы: Янка Скрыган, Мікола Лупсякоў, Алена Васілевіч, Аляксей Карпюк, Уладзімір Караткевіч...

Стаўленне С. Андраюка да літаратурнага працэсу знайшло належнае абгрунтаванне ў пачатку артыкула "Чалавек у свеце", а калі прыняць пад увагу час яго напісання, дык відочна, што гэтыя меркаванні трэба ўспрымаць і свайго роду аргументацыйны уласны творчы памкненні. С. Андраюк ужо ў 1980 годзе вызначыў свой падыход у выбары "аб'екта" (і "суб'екта") даследавання: "Вывуча-

ючы гісторыка-літаратурны працэс, мы перш за ўсё заўважаем не сам працэс, а адпаведныя яго ўздымы або спады, пэўныя этапы: разглядаючы ж той ці іншы этап з пэўнай дыстанцыі, як бы збоку, мы звычайна выразна бачым асобныя фігуры. Так уяўленне пра горны ланцуг ці горную краіну ў нашай свядомасці звязаны найперш з яе самымі высокімі вышынямі. І чым далей аддаляешся ад гор, тым менш вышынь відаць, тым больш усё імкнецца да адзінага. А ці не такая ж з'ява назіраецца і ў гісторыка-літаратурным працэсе?" І далей: "Сучасная літаратура... тут многае здаецца важным, неабходным, надзённым. Мноства гукаў, мноства крытэрыяў. Творы сапраўды высокіх мастацкіх якасцяў і рамесніцкія вырабы для масавага задавальнення патрэб чытача могуць стаць побач і разглядацца як з'явы раўназначныя, раўнацэнныя. Але праходзіць час — і ўсё менш і менш імёнаў, усё менш і менш твораў з'яўляецца ў літаратурна-навуковым абыходку. Этап, эпоху, перыяд у гісторыі і развіцці літаратуры прадстаўляюць адзінкі. Праўда, гэта ніколі не азначае, што яны застаюцца самі па сабе і самі ў сабе".

Тым самым відаць, што С. Андраюк пісаў (і піша!) як пра тое, што ўжо вытрымала выпрабаванне часам, так і пра тое, што на яго погляд, заслугаў таго, каб у перспектыве застацца ў актыўным літаратурным ужытку. Такі падыход яскрава засведчыў і выбар пісьменнікаў для аналізу іх творчасці. Да таго ж асобныя артыкулы, пастаўлены ў кнізе паруч, дазваляюць выразна ўбачыць і адчуць, наколькі неардынарна мысліць С. Андраюк і як яму ўдаецца ў напісаным пэўным аўтарам "схаліць" тое вызначальнае, характэрнае, што і сведчыць аб яго яркай мастакоўскай індывідуальнасці.

Краявіды душы і радка

НАКІДЫ ДА ТВОРЧАГА ПАРТРЭТА УЛАДЗІМІРА МАРУКА

І усё чакаеш —
зорка прыляціць.
А зорка толькі аддае святло.

(*"Блакітнае марознае святло..."*)
Пазт ідзе да прыроды ў цяжкія душэўныя хвіліны, выказвае ёй патаемнае, "усё, над чым пакутуе адзін" ("Даверу пераборлівай прыродзе..."). Верш "Азіраліся дрэвы..." — адзін з такіх інтымна-даверлівых твораў, у якім уражліва люструецца ўнутраны стан чалавека, стомленага на дарогах жыцця:
*А дарожаны,
выгнаны з гэтых шалёных дарог,
Я астатняе дрэва
на апошняй дарозе спыню,
І лісток напращу,
і здзіўлюся (калісьці не мог),
І пякучай далонню
да голай душы прыхіну.*

Адзін з цудоўных твораў — верш "Дзятлік". Тут пазт здолеў укласці ў радкі трапяткі змацянальны падтэкст, які выяўляе складанасць чалавечага пачуцця. Мелодыя дзятліка адгукаецца ў душы шчымлівай нотаі, міжволі нараджае роздум пра жыццё і вечнасць.

Родныя краявіды, эстэтычныя ўражанні ад сустрэч з іх красой становяцца асновай для пачуццёва-сэнсавых аналогій, паралеляў, выказвання запаветнага і галоўнага ў жыцці. Праз нейкую пейзажную дэталь ці вобразнае параўнанне пазт умеє выявіць душу і чалавечы лёс, іх сувязь з вялікім і складаным светам. "Свет пачынаецца з малога, і гэтым ён вялікі, свет", — гаворыць пазт у вершы "Усё пачынаецца з малога..." Так, усё пачынаецца з любові да канкрэтнага чалавека, травінкі, кветкі, птушкі, адчування духоўнай блізкасці з прыгожым. Філасофія быцця для пазта бачыцца ў тым, каб "душа па свеце прайшла, не прымаючы нават зёлку" ("Мама, на твае далоні..."). Выток вялікага зла У. Марук таксама бачыць у малым: "А хто крынічку задушыў — Не пашкадуе мора" ("Мінаю рэкі і брады...").

Пазт не клянецца гучна ў любові да прыроды, не ставіць рытарычныя пытанні, не робіць пафасныя вывады пра неабходнасць абараняць прыроду. Ён як бы міжволі гаворыць нам, каб кожны пранікліва ўгледзеўся ў навакольны свет, які "штодня знаходзіць вечную акрасу".

Аднак духоўны дыяпазон паззіі У. Марука нашмат шырэішы і выходзіць за межы пейзажнай творчасці.

Жыццёвыя і вечныя каштоўнасці правяраюцца ім на трываласць у "вернасці бацьку і роду", сваім караням, радзіме. З асэнсавальнай роздумнасцю напісаны вершы пра загубленых таленавітых беларускіх пісьменнікаў 20-х гадоў. Памяць пра іх — гэта круэная, нават генетычная памяць сэрца, імкненне сказаць сваё слова пра невымернасьць трагедыі паззіі, пазтаў, увогуле народа. Пад небам вечнасці пазт услуховаецца "ў рэха паваленых дрэў", журыцца ў сумных згадках і скрусе.

У. Марук — пазт вельмі нацыянальны па сваім светаадчуванні: і па чуйнай увазе да жыцця роднай прыроды, і па сваіх слоўна-выяўленчых фарбах. Некалі С. Дубавец яўна памыліўся, вінавацячы гэтага пазта ў тым, што ён нібыта разам са сваімі равеснікамі па літаратуры "ігнаруе сродкі — прыватнае, нацыянальнае, асабістае" ("Нёман", 1989, N2, с. 167). Пра каго-небудзь іншага так сказаць мо будзе і слушна, толькі не пра У. Марука, радок якога вылучаецца сакавітасцю беларускіх вобразаў, пазтызацыяй інтымнага і роднага:

*У высокай траве за дзядзінцам
Ад паўдны не чуваць цыркуна.
Грае вецер на волнай катрыцы,
Выклікаючы з мар перуна.*

Лірыка У. Марука вельмі зямная, багатая на чалавечыя пачуцці, у ёй — і гэта вельмі сімпатычнае рыса — няма штучнай бадзёрсці, таннага святочнага красамоўства. Пазт імкнецца, каб у аснове яго верша ляжаў душэўны рух радка, шчырасць слова, жывы розум. Верш — гэта сэнс жыцця пазта, яго духоўная трывучасць, аб чым ён кажа так: "Мне верш, што ненапісаны, патрэбны, Каб веру у сябе не патушыць" ("Ненапісаныя вершы").

У пазтычных кніжках У. Марука, які амаль у кожнага творцы, ёсць творы выдатныя, добрыя, а сустракаюцца, зразумела, і неглыбокія ("Куюцца ранняя зван...", "Я заходжу ў сад. А восень з саду..." і інш.). Але, нягледзячы на слабіну паасобных твораў, мне хочацца сцвердзіць сутнаснае, галоўнае: лірычны дар У. Марука — заўважная і самабытная з'ява ў сучаснай беларускай паззіі. Здаецца, гэта аксіяматычная ісціна: талент нельга не заўважаць, яго трэба прызнаваць і шанаваць.

Алесь БЕЛЬСКІ

Часам гэта бачна і па назвах артыкулаў. Як ужо адзначалася той, у якім разглядаецца творчасць Я. Коласа, называецца "Чалавек у свеце". Даследчык падводзіць да такой высновы: "Цэласнасць светаўспрымання, цэласнасць коласаскага мастацкага свету, яго гарманічнасць уласцівы і коласаскай канцэпцыі чалавека. Яе сутнасць, унутраны змест можна выразіць формулай: "чалавек у свеце". А свет яго — прырода, побыт, праца. Гэта — свет селяніна, з якім ён жыве, без якога яго нельга сабе ўявіць. Тут яны адзіныя. Тут — выток цэласнасці коласаскага героя, першасная аснова яго сутнасці".

Наступным у кнізе стаіць артыкул пра Кузьму Чорнага, назва якога адпаведная сутнасці творчасці гэтага класіка нацыянальнай літаратуры — "Свет у чалавеку", "Чалавек — гэта цэлы свет". Гэта і эстэтычная, і філасофская канцэпцыя Чорнага. Чорнаўскі чалавек не толькі ўвасабляе ўсё свет. Ён пачынае ўсведамляць сябе прыналежнаму да гэтага свету, адказным за яго. Думаючы пра сябе, ён думае пра свет. Бо гэты свет яго".

Пра кожнага пісьменніка, які трапіў у поле яго зроку, С. Андрэюк знаходзіць, як правіла, яркія, трапныя характарыстыкі. Нават пра тых, пра каго пісалі шмат і прытым многія даследчыкі. Гэта тычыцца найперш І. Мележа ("Дарога ў вялікае жыццё"), Я. Брыля ("Талент шчыры, чалавечы" і "Сучасны... беларускі... Народны"), В. Быкава ("Служыць праўдзе і чалавеку"). Але С. Андрэюк выступае і першапраходцам у артыкулах "Чалавек абжывае зямлю", прысвечаным І. Пташнікаву, і "Высокай красе адданы" — В. Бечыку.

Канечне, і гэтыя літаратары, найперш І. Пташнікаў, увагай крытыкаў не абдзелены. Але ніхто так хараша, аб'ектыўна не напісаў пра іх, як С. Андрэюк. І ніхто не змог гэтак дакладна адчуць іх яркую мастацкую індывідуальнасць. А ў дачыненні да таго ж І. Пташнікава зрабіць гэта было і не так лёгка, бо на час напісання згаданага артыкула ў С. Андрэюка паспела выйсці кніга пра яго. Лёгка было прапанаваць чытачу своеасаблівы "канспект" нарыса "Чалавек на зямлі". Не прапанаваў... не мог пайсці на такі крок...

А ў выніку "Чалавек абжывае зямлю" — гэта і лаканічнасць, і нязменная патраба-

вальнасць, і аб'ектыўнасць, але адначасова гэта і запрашэнне ўважлівей перачытаць напісанае І. Пташнікавым, каб кожны змог упэўніцца, наколькі яркі і самабытны празаік жыве сярод нас. І. Пташнікаў, як вядома, не з тых, хто нешта дакладнае. Яго талент — "не трыбуны", а па-сапраўднаму жывы і жыццядайны: "...у нацыянальнай літаратуры Іван Пташнікаў годна развівае тую лінію, дзе мастацкае ўзнаўленне народнага жыцця, нацыянальнага характару, духоўна-гістарычнай самабытнасці народа з'яўляецца вызначальным".

Крыху абасоблена, хоць і пазначаны ў раздзеле "Кнігі", успрымаецца артыкул "Свая старонка", што знаёміць з творчасцю беластоцкага літаратара Васіля Петручука і, у прыватнасці, з яго кнігай "Пожня". Але і гэты да месца, бо С. Андрэюк у свой час адным з першых звярнуў увагу, што беларуская літаратура — гэта і тое, што ствараецца пісьменнікамі-беларусамі за межамі Бацькаўшчыны: "І нейкім непараўменнем, недарэчнасцю можна лічыць тое, што літаратура на беларускай мове, літаратура пра жыццё беларусаў, у якіх агульная з усім беларускім народам духоўная і матэрыяльная гісторыя, да гэтага часу не ўключаецца нашай крытыкай і літаратурнай навукай у агульны нацыянальны літаратурны працэс".

Пісалася яшчэ ў 1991 годзе... Пісалася, калі мы толькі прыглядаліся да беларускага замежжа... Артыкул "Свая старонка" ў свой час прыадкрыў заштораны афіцыйнымі ўладамі "фіранкі", таму з'яўленне яго было вельмі своечасовым, як і выхад у выдавецтве "Мастацкая літаратура" згаданай кнігі В. Петручука, у якой ён і быў змешчаны.

У выдавецкай анатацыі гаворыцца, што ў зборніку "Пісьменнікі. Кнігі" "знойдзе шмат цікавага для сябе самы шырокі чытач — ад даследчыка літаратуры да дапытлівага школьніка".

Застаецца цалкам пагадзіцца з такім меркаваннем. А калі нешта дадаць, дык тое, што для школьніка, а таксама для выкладчыкаў беларускай літаратуры карысць ад кнігі С. Андрэюка будзе куды большая, бо сёння крытычных і даследчыцкіх прац выходзіць не так і шмат, а без іх як на ўроку, так і ў пазакласным чытанні не абыйсцяся.

Язэп ЛІТВИНОВІЧ

Верш ёсць тады, калі ёсць пачуццё.

Калі тэхнічны бок верша, яго канструкцыя пераважаюць над пачуццём, то верш ператвараецца ў вежу Татліна, прыгожа, але не для штодзённага карыстання.

Канструктыўны верш — верш не для ўсіх, верш на адзін раз (на адно чытанне), адметнасцю якога (калі ён добры) з'яўляецца высокая ступень запамінальнасці і канструкцыі, і вобраза, і ўжытага слова; верш гэты ніколі не зблытаеш з якімсьці іншым — але сам на гэту "татлінскую вежу" не палезеш: хісткасць шалю (на адным баку якіх — голы шкілет канструкцыі, а на другім — тое, як яна ўздзейнічае на нас) выклікае насяржогу — ці самы правільны, ці самы надзейны гэта шлях да чытача, — а раўнавага — зноў-такі даволі хісткая — залежыць толькі ад майстэрства і густу аўтара.

На гэтым можна было б паставіць кропку, зазначыўшы адно, што гэтыя думкі нарадзіліся пры чытанні кнігі "Рогі гор" маладога паэта Віктара Жыбуля.

У прадмове да кнігі рэдактар і выдавец Аляксандр Пашкевіч слухна заўважыў: "Пачатак шляху — зазвычай непрадказальны..." Магчыма, ён меў на ўвазе тое, што і сапраўды пакуль невядома, куды павядзе аўтара творчы пошук: да яшчэ большай канструктыўнасці або, наадварот, да яе спрашчэння ці нават адмаўлення — гэтага ніхто сказаць не можа, нават сам Віктар Жыбуль.

Тым не менш, калі мы знаёмімся з такімі вершамі, як, напрыклад, "Генерацыя дэградацыі...", "Тэхнаверш", "Кош мар" ці "Хвост анаконды", то пераконваемся, што аўтар карыстаецца не толькі канструкцыяй, але і тым, што робіць верш вершам — пачуццём. І гэта, напэўна, той шлях, які заваюе шырышае кола чытачоў, а не толькі элітарны асяродак.

Паліндрамічная паэма "Рогі гор", якая дала назву кнізе, можа падацца — пакарыстаем рускім словам — "неудобоварнай", але толькі ў тым выпадку, калі яе чытаць самому і яе ўголас — адно вачыма. А яе найлепш слухаць, да таго ж — на мой погляд — у выкананні аўтара, тады яна прагучыць на ўвесь голас і здыме непараўменні як псіхалагічнага, так і літаратурскага характару. Справа ў тым, што калі чытаеш, чыста фармальны бок паэмы (калі радок можна чытаць як у адзін, так і ў другі бок) пераважае над тым, што ты чытаеш: чытаеца вока так і шукае адпаведнасці кожнага радка аўтарскай задуме — ці не наблытаў ён? Ці не памыліўся? Ці вытрымаў паліндрамічнасць ад пачатку да канца? і гэта перашкаджае паглыбляцца і нават проста спасцігаць сутнасць і сэнс напісанага.

Не буду сцвярджаць, што якраз гэта асаблівае пазыма адштурхоўвае чытача — і радкі, і думкі запамінаюцца, — але... у некаторай ступені губляецца нітачка пачуццёваасці — нітачка даверу, якая была ўзнікла пры чытанні палярных вершаў.

Пры ўсіх ужо вышэйзгаданых адметнасцях паэмы, яна вызначаецца перш за ўсё даволі высокім грамадзянскім накалам, "зашыфраваным", праўда, так глыбока, што іншаму чытачу — не "крыптографу" — цяжкавата будзе выявіць гэты накал, але ж часы мяняюцца, мо зменіцца і чытаць?

І яшчэ адно: не хочацца — як ужо прызвычаліся — прыводзіць нейкія ўрыўкі ці цытаты — выдзіраць з цэла верша хоць і вартыя таго, але ж жывыя (!) кавалкі. Чытайце вершы і кнігу — цалкам! Не пашкадуеце!

Анатоль КІРВЕЛЬ

Санкт-Пецярбург

Рэцэнзія

Мне прапанавалі напісаць рэцэнзію...

Не тое, што ў нас ніхто больш не ўмее пісаць рэцэнзіі, па праўдзе кажучы, не надта хочучы, а часцей, не маючы на тое важкіх прычын.

Калі ж пішуць, то зазвычай пра вершы з той кніжкі, пра якую пішуць. Пра тое, якія дакладныя там рыфмы і непарушная рытміка, што ёсць там запамінальныя вобразы і яркія метафары, сімвалы і ўнутраны герой-аўтар...

Аднак, калі паэтычная кніжка пабачыла свет, рукапіс яе шчасліва прамінуў рэдактара, карэктара, цэнзара, а сама яна — некалькі чытачоў ды сяброў аўтара, — то на які ляд усім астатнім і асабліва паэту, бо, як на мой погляд, рэцэнзія пішацца найперш для яго, чытаць тыя запозненыя рытарычныя літаратурнаўчыя філіпікі?

*Ані на воднай мове
не магу сказаць тое
Слова,*

якое хачу.

*Душа
анямелай птушкай
падае ў вір.*

Мне ж заўжды хацелася напісаць рэцэнзію на яшчэ ненапісаную кніжку вершаў... Ці магчыма такое?

Скажам, пачаць з таго — як чалавек, што й не думаў стаць Паэтам, раптам, у нейкі крытычны момант свайго жыцця адчувае, што робіцца ім, што з ім нешта неўразумелае робіцца, што ў ім адбываецца душэўны катарсіс... І яму трэба (неабходна!) напісаць верш ці нейкі тэкст пра тое, што адбываецца альбо, вось-вось, можа адбыцца... Што ён мусіць выразіць свой бязобразны стан, інакш жыццё рассыплецца ў друз...

Зазначыць, як ён няўпэўнена садзіцца за пусты стол у пустым пакоі перад пустым аркушам паперы... бярэ асадку...

І вось тут трэба абавязкова *апісаць*, як перад ім гудма праносіцца рой слоў, і што

ўсе тыя словы ў яго помнай галаве як бы чужыя, што гэта словы яго бацькоў, настаўнікаў, знаёмых, сяброў, Пушкіна, Ясеніна, Купалы, Багдановіча, Сыса, Разанава...

Як, перабіраючы іх да бясконцасці, ён разумее, што так і не знойдзё сярод іх ні аднаго свайго слова... Як яго ахоплівае адчай...

Няўжо, трывожыцца ён, жывучы на свеце, ён не мае, не займае тут хоць аднаго свайго слова?.. Як, спаквалы, нейчы глыбокі ўнутраны голас пераконвае яго, што ён павінен быць *паэтам свайго жыцця*, як тое перакананне паступова надае яму асабістай пэўнасці, як яго пачынае распіраць ад яе... Як вырашае ён пасля таго паўзабыцця, што не адыдзе ад стала пакуль не ўпэўніцца на словах у сваёй прарочай пэўнасці...

Тут бы дарчы і *расшэфраваць* яго падсвядомае маленне: о Госпадзе, Ты даў мне мову і голас — зрабі ласку: дай і слова мне ад свайго Слова...

Ціш і немасць сыходзяцца да яго, аточваюць яго і стаяць над ім, як няўвідныя херувімы перад эдэмскім дрэвам жыцця...

Паказаць які ён немачны ў гэты час, як ні адзін чалавек перад скрухай свайёй... І — усё ж...

*У адзін чорны дзень
выпаў белы снег.*

*Напалову
дзень пасвятлеў,
а снег
чарнейшым стаў.*

Менавіта вось гэта заўважае ён, узняўшы вочы свае ад гіпнатычнай пустой паперы, ужо прывідна ўяўляючы на белым яе абрусе свае чорныя знакі...

Як нарэшце даходзіць да яго, што словы маюць свае колеры, адценні, слых, зрок, розум, мудрасць, памяць — тыя, якія ён ім надае, — яго. Што слова — не з яго, а — скрозь яго...

І паэт піша свой *першы* верш: *...калі словы льюцца як воск быццам слёзы на цёплы хлеб на рацэ будзеш ісці не праз мост а так проста як Ісус на вадзе*

Прыкладна такі верш, яшчэ без знакаў прыпынку на ўсім доўгім дыханні, — ужо няпомны, нічыі цяпер...

А зараз я апынуся перад самым няўдзячным і складаным. Мне трэба *паказаць*, як пасля таго, што адбылося, паэт усё часцей падыходзіць да стала, які ўжо шмат чым застаўлены, прымошчваецца з краю з кубкамі віна, кавы, чаю ці пачкам цыгарэт, бярэ са стоса чарговы аркуш заседжанай мухамі паперы, — спісвае яго і, пранумараваўшы, акуратна складае ў купленую папку з матушкамі... (Прашу прабачыць, што я тут і, магчыма, далей, з розных неаспрэчных прычын, буду скарыстоўваць і свой уласны ардынарны вопыт.)

...калі ж, як здаецца паэту, *літаратурны сэнс жыцця* ім дарэшты дадзены і давершаны, ён вызначае тое, што сабралася ў папцы, рукапісам, і прыдумвае яму назоў, прыкладна такі: АДДАЙ АСАЛОДУ БОГУ...

Колькі часу павагаўшыся, і яшчэ раз перачытаўшы, ён усё ж едзе з правінцы ў Менск, і не без хвалявання пакідае свой рукапіс, сярод падобных яму, на стала разгубленага рэдактара выдавецтва. Скажам, *Валерыя Васільевіча Дранько-Майсюка*...

Рэдактар чытае і на тым, што засталося, размашыста піша ў кутку чырвоным: У СВЕТ. Так — проста, коротка, ясна і нечакана...

І вось — кніжка ўжо "ў свеце", а паэт наш "на тым свеце" ад эйфарыі, з той самай свайёй першай кніжкай у руках!

...не, не. Не так усё, асабліва апошняе, што тычыцца шчаслівага аўтара. Інакш навошта было б пісаць падобную рэцэнзію...

Трэба было б, каб менавіта паэт застаўся незадаволеным ім жа напісанай кніжкай. Нават не столькі напісанай, колькі выдадзенай.

І тут я мушу *падумаць*, чаму ён мог бы застацца незадаволеным... І ці ад самой кніжкі было б тое незадавальненне?..

Мне млосна ад самай сябе

Усё — без смаку

І хлеб — не хлеб

Усё адно што целы ракавінак

І снег як попель вымецены з печы

І я нібы ўчарашні цуд

Тут — недарэчы

Так, так, павінна было б *выявіцца*, што паэт незадаволены ўсімі вершамі, апроч ПЕРШАГА. Не першага ў кніжцы, а ўвогуле — *першага ненапісанага*. І не таму, што іншыя горшыя (магчыма, і лепшыя), проста выказнікі "лепшае-горшае" Паэзію не вызначаюць. Хутчэй — самога Паэта.

Значыць, усё ў Паэце? А што ж тады застаецца творчасці? Як — што? Зноў жа — Паэт...

Хо-хо-хо... Здаецца, *запісаўся*. Нешта ці то занадта спрошчана атрымліваецца ці то занадта складана... Пакінем пакуль што тут шматкроп... Апусцім некаторыя зямныя рэчы і *пачнём* з новага радка.

Дык што ж цяпер рабіць яму, каб зноў стаць Паэтам, пасля таго як ён ужо быў ім? Наноў упасці ў нямогласць — у ціш і немасць? Прапусціць усё свае зямныя словы праз уласны крываток?

Мне *думаецца*, з тым, хто хоча і хоча быць Паэтам, хто адчувае, што не можа не быць ім, так і адбудзецца — аднойчы ён зноў апынецца перад пустым сталом з аркушам пустой паперы і паспрабуе надаць ужо вядомым словам СВОЙ, яшчэ невядомы, сэнс...

І ў яго зноў напішацца ПЕРШЫ верш пра тое, напрыклад, што ўсё

*Наперадзе свайго жыцця,
Якое дзесь далёка, так далёка
засталося.*

А што наперадзе?

Глыбокая вада.

І неба.

Што нішто

не адбылося.

І з вачэй яго зноў пральюцца "слёзы на цёплы хлеб"... Але ўжо то будучы іншыя слёзы — не цёплыя і салодкія, а — халодныя і салёныя...

"ХТО ХОЧА МУДРЫМ БЫЦЬ — ІДЗЕ СЛЯПЫМ" — скажа, у рэшце рэшт, наш паэт альбо Аляксей Разанаў...

Зрэшты, галоўнае не ў тым — хто скажа, а ў тым — хто пачуе.

Паэту вельмі важна, каб быў пачуты менавіта ПЕРШЫ яго верш.

Усе наступныя, астатнія і апошнія ён абавязкова напіша...

Вось, прыкладна, такой *уяўлялася* мне (амаль па-стральцоўску) рэцэнзія на ненапісаную кніжку вершаў.

А паколькі яна яшчэ так і не напісалася, то хай будзе напісанай хоць гэтая няпэўная рэцэнзія на яе.

Авось...

І тады *здарыцца* неверагоднае — аднойчы ў свет з *явіцца* ўжо даўно адрэцэнзаваная кніжка...

Абсурд...

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Тры ў адным

Прыхільнікам вострасюжэтной прыгодніцкай літаратуры недзяржаўнае выдавецтва "Харвест" падрыхтавала яшчэ адзін падарунак. У папулярнай серыі "Майстры сучаснага дэтэктыва" яно выпусціла аднатомнік Мікалая Чаргінца, змест якога склалі добра вядомыя паранейшых публікацыяў творы "Служба дні і ночы", "Следства працягваецца" і "Фінал Краба".

Фарбы і настроі прыроды

Апавяданні, казкі і замалёўкі, якія склалі кнігу Яўгена Крамка "Разам з дзядулем" (Мінск, "Полюмя", 1997) папоўнілі не толькі серыю "Школьная бібліятэка", але і жанравую палітру прыродалюбнай літаратуры. Мяккая, лагодная апавядальнасць, маляўнічая дакладнасць дэталі, моўная натуральнасць найбольш характэрныя пярэ аўтара. Увага пісьменніка засяроджана на вобразах роднага наднёманскага кутка — вёскі Беражна і яе ваколіц. Круглы год тут шчыруе "вясковы лірнік" — з любоўю назірае фарбы і настроі прыроды, перадае іх нешматслоўна і шчыра. Чытаеш замалёўку за замалёўкай — нібы абжываеш новыя краявіды, дабіраеш свежых уражанняў. А ў душы застаецца добры след.

Кніга атрымалася цікаваю і карыснаю, асабліва для настаўнікаў, хто працуе на асобу заўтрашняй Беларусі. Бо менавіта душа чалавека здольная ўратаваць зямлю і прыроду Бацькаўшчыны ад гвалтоўнай эксплуатацыі.

Уладзіслаў ЯРОМІЧ

Дзякуючы сябрам

Мікола Хамяноў з Хамінкі Лоеўскага раёна. Цікавы дзіцячы паэт, добры, сціплы чалавек. Аўтар кніжкі вершаў для маленькіх чытачоў, што была выдадзена ў "Юнацтве". Жыве ў Гомелі, працуе журналістам. Нядаўна пры падтрымцы сяброў і Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў ён выдаў другі паэтычны зборнік — "Елі віскас кацяняты".

В. Т.

"Першацвет", N 10

На другой старонцы вокладкі "Першацвет" звычайна змяшчае выказванні знакамітых людзей Бацькаўшчыны, што тычацца лёсу беларускага народа, лёсу Беларусі. Гэтым разам слова дадзена Б. Сачанку: "Іншы раз з жахам уяўляю, што было б з табою — о, Радзіма мая, Беларусь! — каб не мова наша. Колькі ворагаў паланілі цябе, знішчалі, палілі вёскі і гарады, тапталі палі, высыкалі лясы, забівалі, выганялі за свет людзей... Апалячвалі, анямечвалі... А ты жывеш! І веру — жыць будзеш! Будзеш жыць, пакуль жыве мова наша, песня наша, мова наша!"

Гэтую веру пісьменніка быццам падтрымліваюць матэрыялы часопіса, творы маладых аўтараў, якія спрабуюць свае сілы ў матчынай мове. На прызічную сцяжыну ступілі А. Восенская, Л. Верас, А. Матусевіч, І. Сударава, М. Лагодзіч. Паззія ж прадстаўлена імянамі Л. Жук, А. Паляковай, Н. Раманенкі, Э. Мазько, С. Варапаевай, В. Лучыны, В. Грыц, З. Арцюха. М. Шахаўцова ("... Для ўсіх была ўсім...") па-свойму асэнсоўвае дзейнасць Еўфрасіні Полацкай. В. Драздова ("Лінія лёсу майго") рэцензуе кнігу паззіі К. Камейшы "Лінія лёсу". В. Шалемаў ("Паэтыка: колер, час, рух") дзеліцца ўражаннямі аб мінулагодніх паэтычных публікацыях у "Першацвеце". С. Сіманова выступае з артыкулам "Творчая адоранасць у сучасным грамадстве", а А. Сурскова — з гумарыстычным апавяданнем "Аказія, або Як дзед з бабай пасварыліся".

Знайдзіліся ў нумары месца і матэрыялам старэйшых работнікаў пярэ. Увазе чытача прапануецца заканчэнне дзённікавых запісаў А. Масарэнкі "Уцёкі ад самога сябе, альбо Ціхая радасць вяртання". Л. Шчэрба ("Злосны лёс пэўна нам пазайздросціць...") прапануе раней неапублікаваны творы С. Новіка-Пеюна. М. Віч пераклаў на беларускую мову эсэ В. Распуціна "Мой маніфест".

ПАЭЗІЯ Мікола МЯТЛІЦКІ

Сыходзіць восень...

Шлях

Вечнасці пожнямі з думкамі мройнымі, Як аблачына, Сечана сечамі, бітая войнамі Крочыш, Айчына.

Доли бялітаснай, сеянай прысакам, Ноша не ўпала. Над папалішчамі духам ты высака, Годна ўзятала.

Далеч замгленая, хоць вока выкалі, — У ядзернай стыні. З рук тваіх вырвалі, З сэрца — не выкралі Крыж Еўфрасіні.

Салёныя рыжыкі

Светлай памяці Барыса Іванавіча САЧАНКІ

Зноў рыжыкі ўзлесак засялілі, Імжою дзень над Віліяй раскіс. Сабралі іх, слязою пасалілі Няўцешнаю і горкаю,

Барыс Іванавіч.

Вяртаемся з-пад шат Да перавозніцкіх Астатніх хат Прамоклых, калматых, як чэрці. А з-за хвайны — ясных воч пагляд, Ледзь чутны шэпт: "У смерць маю — не верце..."

Вядуць знаёмым голасам вятры: "Ідзі за мною, рыжыкі бяры, Тут цесна ім пад лапкамі хвайнак. Ты помніш, рэдка я адпачываў, Для рыжыкаў гадзіну й вырываў, А зараз — маю вечны адпачынак... Лужаніну — во, поўнае вядро, Няхай такому ўсцешыцца улову. А гэты кош — у радасць Сіпакову". — Дабро, Барыс Іванавіч, дабро. А ён глядзіць,

свайму не верыць слову,

Сціскае рыжык да "крыві" рука: "Нясі і не забудзь Андрэюка І Пташнікаву дай каша палову..." Не раз яшчэ ў застольнай гамане Сябрына друга словам памяне, Як праглыне драбок пякучай солі. Ды рыжык будзе горкім, як ніколі, Нібы зіму ляжаў у палыне.

Хірургія

Па калідоры на дрогкіх каталках Укрытая белаю прасціной Бяда, як чорны прывід катафалка, Коціцца бальнічнаю цішынёй.

Усе катастрофы сшалелага свету, Пакуты людскія, стрэчы ўсе На калідор даўжэзны гэты Жыццё безагляднае віхрам нясе.

Інтрыг і зняваг баявыя маневры, Хіжасць і злосць, крывадушша, дакор. Штодзённа згараюць сэрцы і нервы, Даўжэзе няспынна бяды калідор.

З кожным знячэўку ў каталку гэту, Абмытую расчаравання слязоў, Бяда ўкладзе ўсе згрызоты свету, Зрабіўшы нікчэмнаю драбязоў.

І ўжо за аперацыйнай дзвярыма Стоіцца-зглухне дых сквапны бяды.

Надзея мокрымі блісне вачыма, Нячутна, украдліва ступіць сюды.

Чаму бесшабашныя, а не другія Вы, свету насельнікі-уладары? — Спытае дакорліва хірургія, Сцёкшы ў дасвецце крывёй зары.

Адступіцца чорны прывід катафалка. Жыццё павядзе асіярожліва рэй: Вырве з рук смерці з надзеяй каталку, Мякка пакоціць з-за рыжых дзвярэй.

Лілія МЕЛЕЖ

Песні народнай голас крынічны Льецца балесна над краем пакуты. У хойніцкім небе ўздых навалінічны Светам абсяжным трывожна пачуты.

Грае праменна гронка рабіны, На радзьяцыі згубна капае. Голас радзінны, голас былінны Смутнае неба мальбою кранае.

Шчасця пясчэстак абронена кружыць, Горка спадае, бядой абарваны. Песня палеская вусцішна тужыць, Поўная скрухі, жалёбаю Ганны.

Дай жа ёй, неба, лепшае долі — Выцёрці горкія слёзы адчаю, Позірку — сонца, голасу — волі Над белакроўным сцяблом малачаю.

"Цыбуліца"

Хлапчук малы, я вылятаў на вуліцу. Буяніў май. Млеў яблыневы цвет. — Дык не забудзь жа, праспявай "Цыбуліцу"! — Мне наўздагон з-за брамы кінуў дзед.

Мікольскі дзень, угрэты ладнай чарчынай, У прыхапках зары вячэрняй гас. На прызбе ля халупіны Адарчынай Жартоўна правіў розгалас-галас.

"Былых эпох шалёныя распусніцы" На сонцы грэлі скурчаную плоць — Усе дзедавы равесніцы-хаўрусніцы, Якіх хацеў той рыфмай укалоць.

І вось прад імі на акругу-вуліцу Прыпеўку хлётка галасок вядзе Пра тое, як Ахрэміха цыбуліцу Пасяяла няўдала на градзе.

Марганюць бабы весела і ўсцешліва, У ладкі б'юць — удзяка слава. Вось дапяю "Цыбуліцу" і спешліва У гурт дзятвы на поплаў уцяку.

За іншых больш Ахрэміха сутуліцца. Пад рогат дружны кажа мне: — Вай-вай... Якая ж выйшла складная "Цыбуліца". Хадзі ж бліжэй, саколік, праспявай!

Да слёз рагоча публіка здзіўлёная. Бліжэй іду, таго не цямяю я, Што дужа ўжо зняважліва салёная Прапетая "Цыбуліца" мая.

І за каршэнь ураз рука усохлая Хапае недарэку-спевуна. Кіёк сукасты узятае-гохкае. Агіём густым заходзіцца спіна.

— У галаву такое, людцы, цокнула. Навучан, бачце, дзедавай брыдзе! Пасяяла да ўжэ ж! Яшчэ і стукнула Сама сябе... па етай... на градзе!

Я нёсся з ровам рогатнаю вуліцай, Ажно курнуўся шызы пыл услед. — Во як няўдала закусіў цыбуліцай! — За брамай тросся грамавіта дзед.

Музамір

Язмінавы куст пад акном, У месячным водсвецце лавачка. Каханія бурштынным віном Захмелена статная Клавачка.

Хлапец не тутэйшы. Башкір. Сейсмолаг. Залёта шалёная. Салодзіць душу — Музамір — Імя спеўнагучна ягонае.

Чупрынаю смольнай трасе, Смяецца-сваволіць гарэзнікам. Бярэ за руку — на расе Вядзе поўным зорак бярэзнікам.

Цалуе — хінуцца чубы Бярозаў, у бляску ледзь бачныя.

"Не тое, што месны, грубы, Які і не быў далей Бабчына".

Дасвецца птушыны эфір, Пустуючы, слухае лавачка. Услед сыну: — Урэдны башкір! — Кідае, сярдуючы, Клавачка.

Бацькоўскай чупрынай трасе, Смяецца-сваволіць гарэзнікам. Душу дастае — на расе Вядзе поўным зорак бярэзнікам.

Сіла

Адна арала і касіла, Вязанкай несла хмыз лясны. Ды глянэ ўцешна: "Будзе сіла! Усё ж не дзеўкі — тры сыны".

Іх шчабяткоў пачуе ў хаце — І радасць светла б'е крылом. Увечары стамлёна маці Далоні згорне над сталом.

Хлапцы павыраслі — і сіла У кожным буйнай відна. Няма дзён адгаласіла З яе, старэчая, яна.

Чмурэюць суткамі ў гарэцы, Пры матцы ўсе — тры гультаі. Пустая поліўка ў талерцы, А ні занятку, ні сям'і.

І з горкім сорамам на людзі Брыдзе-галосіць: меншы б'е — Бярэ, шалеючы, за грудзі, Калоціць пенсію з яе.

Жыццё — цямотная магіла. Хаціна родная — турма. Спаўна спазнала, што за сіла, Калі ў ёй розуму няма.

Малаком бялэсым поўні Пач свае абсягі поіць. Гук таемны, гук няўлоўны Цішыню надрэчка кроіць.

Б'юць, драпежныя, хвастамі Ментузы на зорнай гладзі. Морак шчэціцца кустамі На малочным даяглядзе.

Ліпа топіцца ў тумане — Контур ценькі, ледзьве кметны, Затаіўшыся, паўстане Як агент начы сакрэтны.

Палавее ў ззяблых росах Лугу белая шырэча. І Мядзведзіца ў нябёсах На баку ляжыць старэча.

Рыбак

Ён аглядае на дасвецці У чаратовым прыбярэжжы, Як лёс, забытаны сеці, Як век, таемныя мярэжы.

Па гладзі возера крышталёнай Па следу сонца ўпарта-ходка З часоў няпомных далі дальняй Плыве яго з уловам лодка.

Вугры алмазнаю бліскотай Прасекчы дно ураз гатовы, І ён кіруецца употай У трыснягу густыя сховы.

Ля стромы берага прыстане, Не абзавецца нават словам. Заспаным вокам сонца глянэ І засмяецца над уловам.

Услед імкнуча Снудаў хвалі, Ды чайка крыллем вецер рэжа. Нібыта з вечнасці прычаліў На крутавыснае ўзбярэжжа.

Прыбіта лісце, прытаптана Даждзямі ў гліну каляі. Сыходзіць восень. Некакана Збялелі голыя гаі.

Вачам адкрытая прастора — Сырых хмурын свінец гняткі. Сыходзіць восень... Скура-скора Палезуць сцюжаў языкі.

Вакольны свет, наскрозь зямелы, Каўтне ўначы льдзішкі рос. І ляжа снегу саван белы, Багамі кінуты з нябёс.

РЭЧАІСНАСЦЬ

Ні змрок, ні святло.
Ні ўчора, ні сёння.
Не ведаюць дрэвы, ці ім зелянець далей,
ці скідаць лістоту.
Не разумеюць вароны, ці ім куды адля-
таць, ці сядзець на дрэвах.

Суседзі сабраліся пераязджаць, ды рап-
там адумаліся і заносіць рэчы назад — у
старую кватэру.
Усе перашкода ўсім.
Словы не маюць, куды казацца.
Цені, што падалі ад людзей, супадаюць з
людзьмі.
На рэчаіснасці пляма.

каб наўскасы падысці да яго і, здзіўшы
сваім з'яўленнем, яму сказаць...

Я нават не ведаю, што, бо тое, што хоча
настаць і адбыцца, не супадае са сказаным,
як з зямлёю, з яе падымаючыся паволі, не
супадае трава.

Вуліца доўгая і пустая.
Хмурыцца — бы на дождж.
Хвіля — і ён (ці, па-новаму, Ян, што не
схацеў свайго шчасця, каб шчасцем зрабіцца
для ўсіх астатніх) адчыніць варотцы ў сваю
сядзібу,
і ў гэтую хвілю я дакрануся рукой да яго
пляча і, адчуваючы, як з-пад стаптанай цымя-
най паверхні пругка расце маладая трава і як

Алесь РАЗАНАЎ

ВЕРСЭТЫ

ПАГАРДЖАНЫ ПРАРОК

Што надыходзіла — адышло,
што абяцалася — пастаяла, як белае воб-
лака над галавой, і паціху растала.

Так многа было малых і вялікіх падзей —
а самай істотнай усё-такі не хапіла,
так многа было сустрэч — але ўсе яны ўжо
за мяжою часу і адгукаюцца калі-як.

— Чалавек, ты з'еў свайго Бога, — казаў
велікодным днём пагарджаны прарок і сту-
каўся велікодным чырвоным яйкам у чорны
камень.

Вось, мёртвае ажыло.
І вось, жывое змярцвела.

ЗМАГАРЫ

Мы падаем у зямлю, і зямля паволі пад
намі адтульваецца ўглыбіню.

З усёй сваёй змогі мы ўхапіліся адно ў
аднаго, нібы сустрэліся раптам і зараз баімся
расстацца, але ён вораг мне, я — яму.

Змаганне ўрасло ў стагоддзі, і ўсё, што я
меў, з цягам дзён перайшло на яго, але пада
мною і за мною глыбіня, і ў гэтай нямоў
глыбіні, куды западае наша змаганне, я зноў
— спадзяюся — займею сваё найменне, якім
быў славуты, я зноў — спадзяюся — здабуду
сваё валадарства, якім быў дужы, і вызвалю-
ся назусім.

А здружаныя са сваёю паверхняю жыхары,
побач праходзячы, нас глумяць: “Яны
зрадніліся, як браты, яны хочуць быць на-
заўсёды разам”.

ТАЕМНАЯ ВЯЧЭРА

Мне не хапіла месца, і, калі ўсе, па-
кліканыя на вячэру, паселі хто ў крэслы, хто
на канапу, я сеў на стол.

Але стол пада мною неспадзявана ажыў і,
быццам танцуючы свой вуглаваты і пера-
рывісты танец, пачаў, натыкаючыся на рэчы,
абходзіць за кругам круг.

— Глядзіце, — кажу я, захоплены гэтакім
паваротам, прысутным, — здаецца, стол хоча
нешта сказаць, здаецца, ён абазнаны ў літарах
алфавіта...

Аднак мне ніхто не адказвае. Быццам яны
пазнікалі раптам альбо ўхіліліся ў змову, усё,
што прыйшлі на вячэру, дзе селі, там спяць.

А стол па-ранейшаму з літар, якіх няма
каму ўбачыць, складае словы, якіх няма каму
прачытаць.

ЯН

Падыходзячы да сваёй, абнесенай пло-
там, сядзібы, ён пачынае развасабляцца —
скідаць свой чорны манаскі ўбор.

Гэта якраз той час, калі ён ужо не манах
і яшчэ не спадар, і я выбіраю якраз гэты час,

збіраецца дождж у згусцелай хмурнечы,
скажу найпершыя словы: “Добры дзень,
Ян...”

КОЖНЫ РАЗ НАНАВА

Нібы для самога сябе памерці, мусіш
урэшце выпасці з круга пытанняў сваіх і
сваіх адказаў, каб здолеў твой Бог запытаць
ца табою і табой адказаць.

Нас разбіраюць нашыя ўчынкі — і заста-
ецца ўсё менш нас і менш для здзейсненай
думкі, для сутнага слова і для сустрэчы, якой
мы заўсёды чакаем і ад якога ўхіляемся кожны
раз.

Мы заўважаем не тое, што ёсць, а што
аб'яўляецца, што мільгаціць, што махае,
быццам нас вабіць, рукамі, што кружыцца,
што ўладарыць, што, насяляючы плошчы і
вуліцы, зычна гамоніць і выглядае ўрачыста,

а тое, што ёсць, нас адсоўвае за кругі
акрэсленых кожны раз нанова небасхілаў.

СЛЁЗЫ

Людзі ідуць са сваёю бядой да сваіх даб-
радзеляў — хто аб'яўляючы ўголас, што жыць
так нельга, а хто нічога не кажучы, моўчкі,
нібы звінаваціўся сам.

Кранутыя гучна-нямою людскою бядой,
дабрадзеі плачуць — і шчодрія іхнія слёзы
ім замяняюць бачыць саміх людзей.

НАСАМСПРАВЕ

Адстойваючы сваю, не адкрытую іншым,
праўду, майстры і чаляднікі, слоўнага цэху
раз-пораз нагадваюць сходам і ўладным
соймам пра слова, што было Бог.

Слухаю, што яны кажуць,
чытаю, што яны пішуць,
але калі, разгубіўшы дарогі і сцежкі, я ў іх
прашу, каб мне паказалі слова, што Бог
насамсправе, яны глядзяць на мяне зняме-
ла, быццам на блазна ці дзівака.

ЦУД

Рака разлілася і падплыла да самых пад-
воркаў, і рыба, якая раней не хацела лавіцца
ні ў якія хітрыя сеткі, цяпер сама давалася
ў рукі.

Нутром адчуваючы, што насампраўдзе так
не павінна быць, што гэта нейкае ашукан-
ства, людзі ў кашы, у мяшкі, у начоўкі
паспешліва набіралі ахвотнай, быццам сп'я-
нелай, рыбы, што не знаходзіла месца сабе
ў вадзе.

І сам я, выпхнуты з чыстых глыбокіх віроў
на паверхню, курчуся разам з астатнімі
рыбінамі ў пакутах, усёй сваёй безгалосай

істотаю крычучы: “Людзі, глядзіце, глядзіце,
людзі, калі набліжаецца згуба, яна пасылае
перад сабою цуд”.

НЕСТА

Нешта (а што — невядома) недзе гарыць:
размыты абрысы знаёмых рэчаў.

Людзі стаяць на прыпынку знямелым
натоўпам: быццам забыліся нешта, а што —
не могуць згадаць.

Шэсцьдзесят шосты дзень сядзіць у аст-
розе за нешта зняволены журналіст і ўжо
немаведама колькі здольная нешта сказаць
банкёрка.

А каля плота, быццам вартуе нешта, блу-
кае руды сабака: калі яго хто намерваецца
прагнаць, ён натапырвае поўсць і гыроча,
калі яго хто намерваецца прыручыць — уця-
кае.

СВЯТА, ШТО НАСТАЕ

Калі мы прыйдзем мяжу і голай пясча-
най дарогай будзем вяртацца дамоў, за намі,
там, дзе надоечы мы былі, успыхне пажар,
а на нашы галовы і плечы пасыплецца вог-
ненны снег.

— Не трэба палыхацца і вяртацца, — мы
скажам адно аднаму. — Тое, што некалі
вымкнула згубай, зноў паўтараецца з году ў
год, але ўжо як свята. Згуба ўсё больш мінае,
а свята ўсё больш настае...

І мы ацярушым з сябе іскрыны і попел і,
перш чым скончыцца дзень, знаёммай даў-
няй дарогай увойдзем пад вечныя шаты,
пакінутых некалі за сабою, хатаў і дрэў.

ПЛЯМА

Дробныя плямкі зніклі, але ўтварылася і
засталася вісець у паветры адна, набрыня-
лая чарнатою, вялікая пляма.

Што з ёй рабіць: ці размесці яе на шматкі?
ці вынайсці яшчэ большую пляму, каб ёю
сцерці яе?

ці, зрэшты, яе зусім не чапаць — і яна
сама паступова знядужыцца і растане ў ня-
беснай, напоснай вечнасцю, чысціні?

А некалі ж мы яе прыклікалі нецярпліва,
жадаючы ёю сцерці адразу ўвесь бруд.

НЕЗНІАДКУЛЬ

Нібыта рушыцца дом і долу падаюць крок-
вы, і бэлькі, і чарапіца, імклівым натоўпам
бягуць з паўвыспы яе жыхары, тупатам ног
палыхаючы паў-Еўропы.

Услед ім, не могуць іх пераняць,
наўздагонкі, крычыць ім даверлівым гола-
сам іхні спахоплены правадыр:

“Спыніцеся!.. Тое, што вас напалохала,
— пад кантролем,
тое, што вас напалохала, н е з н і а д к у л ь...”

КАМЕНЬ СВЯТОГА НАВУМА

Большыя й меншыя, круглыя й вуглава-
тыя, шырокія й даўгаватыя, з плаўнаю лініяй
фармавання, што ведала, як ёй ісці і як за-
вяршацца, і з лініяй, што ішла з завязанымі
вачамі, —
у дол уклаліся камяні.

З паэтам Рэнджавым Міхаілам, сцярожка
ступаючы па камянях, нібы напінаем лук,
да якога мы самі стрэлы, усходзім напружа-
наю сцяжынай і разумеем, што кожны ка-
мень — гэта чыёсьці жыццё, якое нам аддае
сваю дапамогу і спадзяецца ўпотаі на нас.

За брамай, на версе ўзгорка, адкуль адно
толькі магчымы спуск, нам раптам, бы новы
ўзгорак, адкрыецца камень святога Навума
— камень, што некалі здолеў узняцца над
мераю свету, каб уздымаць у наступную меру
ўвесь час потым свет.

ГОЛАС

Гукаю і чую свой голас.
Ён займае і гул ракі, і водгулле грамады,
і цішу далёкага лесу.

І пакуль ён гучыць і, усюды прыняты і
заахвачаны ўсюды, мае адвагу і моц гучаць,
у гэтай краіне ён не чужы і не свой, а —
сама, заснаваная мною, к р а і н а.

Гомельскія юбіляры

На "вялікую дарогу" беларускай эстрады народны артыст рэспублікі, лідэр студыі "Сябры", а цяпер вось і ўладальнік медала Францішка Скарыны Анатоль Ярмоленка выйшаў, як вядома, з Гомеля, з абласной філармоніі. Ягонае 50-годдзе пышна адзначалася на самай вялікай сцэне краіны — у тэатры оперы і балета. У Гомелі ж тым часам спраўлялі свой музычны юбілей — 60-годдзе дырэктара каледжа мастацтваў імя Н. Сакалоўскага, вядомага педагога і арганізатара Эдуарда Кірыленкі.

Дзякуючы творчаму энтузіязму Э. Кірыленкі, каледж зрабіўся адметным асяродкам музычнай культуры, гэткай "малой філармоніяй". Ладзяцца канцэрты сіламі навучэнцаў і педагогаў, выступаюць выканаўцы-гастролёры. Прыжылася важная для развіцця нацыянальнай мастацкай культуры традыцыя — правядзенне на базе каледжа заняткаў, канцэртных праграм, навукова-тэарэтычных пасяджэнняў рэспубліканскай "Харавой акадэміі".

Так, у Гомельскага каледжа мастацтваў, які адзначыў летась сваё 75-годдзе, добры кіраўнік. І — добрае імя. Дарэчы, з дня нараджэння Нестара Сакалоўскага, чьё імя носіць гэтая шанюўная ўстанова, колішняя музычная вучэльня, на пачатку лістапада споўнілася 95 гадоў. Пэўна ж, далёка не ўсе гэтае імя памятаюць, але ці не ў кожнага на слыху сапраўды неўміручая мелодыя (хаця сёння ўжо бясслоўная) Дзяржаўнага гімна Беларусі ды ўжо даўно, лічы, народны напеў "Нёмана" на вершы А. Астрэйкі. Дзве гэтыя песні Н. Сакалоўскага — ужо неад'емныя ад нашай гісторыі, нашага жыцця...

С. Б.

На здымку: народны артыст Беларусі Анатоль Ярмоленка.

ЮНЫЯ і ТАЛЕНАВІТЫЯ

Дыпламамі еўрапейскага і сусветнага ўзроўню ўзнагароджаны юныя мастакі дзіцячай народнай выўлечнай студыі Віцебскага абласнога пазашкольнага аб'яднання, якую ўзначальвае вопытны педагог Ларыса Здор.

На здымку: кіраўнік студыі, дыпламантка еўрапейскай выставы "Манмарт-97" Ларыса Здор і яе выхаванкі за адборам работ да чарговай выставы.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

МУЗЫКА

Адрас дырэктара Гродзенскай музычнай школы скрыпача Мікалая Гільдзюка ведалі многія. Тут бывалі вядомыя музыканты. Сярод іх — арганізатар славагуй харавой капэлы, якая свае першыя крокі рабіла ў Гродне, — Рыгор Раманавіч Шырма. Прыходзіў самадзейны кампазітар Аляксандр Раманавіч Шыдлоўскі. Часцяком у доме гучала музыка Баха, Бетховена, Моцарта, Карэлі. Гралі юныя браты Гільдзюкі — скрыпач Віктар ды піяніст Юры. Часам да іх далучаўся бацька.

Такая атмасфера не магла не паўплываць на фарміраванне асобы сапраўднага музыканта — вядомага цяпер піяніста, заслужанага артыста рэспублікі, мастацкага кіраўніка Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрыя ГІЛЬДЗЮКА.

З ДЫНАСТЫІ ТВОРЦАЎ

— Можна сказаць, што я музыкант не ў першым пакаленні, — расказвае ён. — Мой прадзед быў з-пад Мінска, рабіў скрыпкі. Дарэчы, ягоная дачка, мая бабуля, ведала на памяць усяго Пушкіна. Мамін бацька, латыш па нацыянальнасці, у 1937 годзе быў арыштаваны, трагічна загінуў. Вельмі ганаруся сваім дзедкам-кавалём. Ён быў першакласным спецыялістам — каваў коней, рабіў плугі і кветкі з металу. Дарэчы, ягоная кузня ў вёсцы Вушы і сёння стаіць. Рабіў дзед і абручы да бочак бацьку Янкі Купалы — Дамініку.

Захапленне музыкой майго бацькі, выкладчыка Гродзенскай музычнай школы, працягвалася і ў час Вялікай Айчыннай вайны. Нават на фронце ён не разлучаўся са скрыпкай. У Гродне бацька кіраваў сімфанічным аркестрам, ансамблем скрыпачоў. Арганізоўваў песенныя святы. Адным словам, падтрымліваў музычную культуру горада.

У нашай сям'і толькі мама не музыкант, яна — настаўніца, выкладчыца пачатковых класаў. Мая сястра Людміла — піяністка, працуе ў музычнай школе ў Маскве. Брат Віктар — скрыпач, выкладае ў Гродзенскім музычным вучылішчы.

Бацька вельмі хацеў, каб і Юры стаў скрыпачом. Але той марыў навучыцца граць на фартэпіяна.

— Калі мне было шэсць гадоў, бацькі купілі піяніна, — успамінае Юры Мікалаевіч. — Гэта было для мяне вялікай падзеяй. Памятаю, што ўжо ў дзесяцігадовым узросце пачаў выступаць перад публікай. Усяму, чаму навучыўся, я абавязаны бацьку, які заўсёды знаходзіў час пайграць са мной у ансамблі. Мы выконвалі творы Баха, Бетховена, Моцарта. Разам са мной у Гродзенскай музычнай школе вучыліся браты Яканюкі — Данат і Вадзім, Уладзімір Рылатка. Нам падабалася ўсялякая цікавая таленавітая музыка, захаплялі і "бітлы" іх наватарствам.

У 14-гадовым узросце Юры пераехаў у Мінск — быў прыняты ў Сярэдняю спецыяльную музычную школу пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

Вось што успамінае ягоны сябра са школьных гадоў, дырэктар Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Уладзімір Кузьменка:

— Першы чалавек, з якім я пазнаёміўся, калі прыехаў у Магілёва ў Мінск у сярэдзіне навучальнага года, быў Юры Гільдзюк. Мы тады былі дзевяцікласнікамі. Адраза ён мне спадабаўся ўменнем ладзіць зносіны. Я заўважыў, якім розным, цікавым, пазыччым ён быў. Цудоўна валодаў інструментам, уражваў каласальнай працаздольнасцю, жаданнем перамагачы цяжкасці, удасканальвацца як піяніст. У нас былі выдатныя педагогі: Юра займаўся ў Ірыны Аляксандраўны Цвятаевай, я — у Рыгора Ільіча Шаршэўскага. Мы сядзелі за адной партай. І ўжо тады былі зачараваныя сваімі будучымі жонкамі...

Гады вучобы былі самымі лепшымі ў нашым жыцці. Нас усё цікавіла. Мы усё хацелі ведаць адно пра аднаго ў сваёй творчасці, прайгравалі адно аднаму свой рэпертуар. Наогул, у класе была цудоўная традыцыя: кожны акадэмічны канцэрт, экзамен "хварэлі" адно за аднаго, вельмі радаліся поспеху без усялякай зайздасці.

Потым пяць гадоў мы поруч вучыліся ў кансерваторыі і, вядома ж, пастаянна бачыліся. З 1973-га года пасля заканчэння асістэнтуры-стажыроўкі разам прыйшлі працаваць у родную музычную школу (цяпер — ліцэй). Юра адразу выявіўся як педагог — быццам бы да гэтага ішоў усё жыццё. У яго з'явіліся цікавыя вучні, што сведчыла пра дар не толькі іхні, але і настаўніка. Нашыя зносіны на педагагічнай ніве таксама сталыя: пастаянна раімся, разам слухаем сваіх вучняў.

Амаль пятнаццаць гадоў таму ён стаў

мастацкім кіраўніком рэспубліканскай філармоніі. Я кірую ліцэем. І цяпер нашы творчыя кантакты ўзаемаўзбагачаюць, дапамагаюць таму, каб таленавітыя вучні мелі магчымасць развівацца як сапраўдныя майстры, выступаць на лепшай канцэртнай сцэне краіны.

Яшчэ адзін блізкі сябра Юрыя Мікалаевіча першы прарэктар Акадэміі музыкі Вадзім Яканюк успамінае, як яны разам вучыліся ў Гродзенскай музычнай школе, як потым пасцігалі піяністычную навуку ў прафесара Ірыны Цвятаевай, як выступалі ў сумесных канцэртах.

Есць што прыгадаць і Уладзіміру Рылатку, першаму намесніку міністра культуры:

— Я вучыўся ў бацькі Юрыя — чалавека выключнай дабрыві і ў той жа час патрабавальнага педагога. З дзесяці гадоў мы разам з Юрам музіцыравалі. Гралі творы Карэлі, Вівальдзі. Запомнілася асабліва атмасфера ў доме Гільдзюкоў — вельмі ўважлівае стаўленне адно да аднаго, трапяткія адносіны да маці.

І цяпер, калі сустракаюся з Юрыем Мікалаевічам, міжволі прыкмячаю, што манерамі, тактоўнасцю, культурай зносін, бясконцай адданасцю справе, музыцы ён нагадвае свайго бацьку.

Уладзімір Пятровіч лічыць найважнейшымі рысамі Ю. Гільдзюка як мастацкага кіраўніка філармоніі ўменне працаваць з людзьмі, тонкі падыход да кожнага выканаўцы, высокі густ, вялікую эрудыцыю ў музычным рэпертуары і добрыя сувязі з таленавітымі інструменталістамі, спевакамі, выканаўчымі калектывамі. І, вядома ж, адказнасць.

На мой погляд, каб пераканацца ў слушнасці такой характарыстыкі, трэба толькі зірнуць на афішы нашай філармоніі розных гадоў. Хто толькі ні выступаў на мінскай сцэне! Сузор'е імёнаў выдатных выканаўцаў. Лепшыя класічныя творы, сучасная беларуская музыка. А традыцыйныя фестывалі — гэтыя сапраўдныя святы музычнага мастацтва! Не дзіўна, што падчас сёлетніх Дзён беларускай культуры ў Польшчы палякі па-добраму пазайздросцілі Беларускай філармоніяй, бо ў нас больш цікавая, напружаная, разнастайная праграма канцэртаў.

— На маю думку, сёння філармонія жыве дзякуючы маладым талентам, — мяркуе Юры Мікалаевіч. — Мы абавязаны думаць пра будучае пакаленне, пастаянна даём сцэну моладзі. Жыццё вельмі складанае і хацелася б, каб падтрымка маладых музычных талентаў была ў дзяржаўным маштабе.

Цяпер мы жывём у суверэннай дзяржаве. У нас больш магчымасцей удзельнічаць у міжнародных конкурсах. І мы маем значныя дасягненні ў музычных сусветных спаборніцтвах. Лічу, што на Беларусі адна з лепшых у свеце сістэма навучання музыкантаў, якая складалася дзесяцігоддзямі. Філармонія, у сваю чаргу, прыцягвае таленавітых юных музыкантаў да канцэртнай дзейнасці. Выступаючы на самай прэстыжнай сцэне рэспублікі і пераканаўшыся ў сваім поспеху, юны выканаўца робіцца больш упэўненым ва ўласных магчымасцях. А гэта, безумоўна, стымулюе сапраўдны талент.

У практыцы Ю. Гільдзюка як педагога (сёння — прафесара Беларускай акадэміі музыкі) нямала дасягненняў.

— Я вельмі задаволены, што ўсё лепшае ўзяў ад сваіх бацькоў-настаўнікаў, — гаворыць ён. — Наогул, сярод маіх педагогаў я не сустракаў такіх, якія б адмоўна ўплывалі на маю музычную асвету. Хачу адпавядаць ім. Многае залежыць ад зносінаў з калегамі... Увогуле ж, мне паданцавала на вучняў. Многія працуюць на Беларусі і за яе

межамі. Таццяна Вайновіч — дыпламант Міжнароднага конкурсу "Фартэпіяна. Мінск-96". Яна сёлета скончыла Акадэмію музыкі, паступіла ў асістэнтуру-стажыроўку. Мой вучань Андрэй Сікорскі, які пачаў у мяне займацца з шасцігадовага ўзросту, пасля заканчэння ліцэя ўжо выступаў у Маскве. Потым скончыў Маскоўскую кансерваторыю па класе народных артыстаў Расіі прафесараў Віктара Мяржанава, Сяргея Дарэнскага. Андрэй — лаўрэат Міжнароднага конкурсу імя Віэці ў Італіі, пераможца

Міжнароднага конкурсу "Мінск-96"... Канцэрты Андрэя Сікорскага ў Беларускай філармоніі сталі сапраўднымі святамі для паклоннікаў ягонага таленту.

Вельмі любіць выступаць на канцэртнай сцэне і сам Юры Гільдзюк. Асабліва яму падабаецца граць у ансамблі з маладымі выканаўцамі. Са школьных гадоў пачаў выступаць з вялянчэлістам Алегам Алоўнікавым. Шмат было сумесных праграм з бліскучым кларнетыстам Генадзем Забарам. Граў з выдатнымі скрыпачамі, лаўрэатамі міжнародных конкурсаў Раманам Нодэлем, Вольгай Пархоменкай. Акампанаваў народнай артыстцы Расіі спявачцы Наталі Герасімавай.

А не так даўно Ю. Гільдзюк разам з маладым вялянчэлістам Мікаэлам Самсонавым удзельнічаў у прэстыжным Міжнародным конкурсе імя Леанарда Роўза ў ЗША. Таленавіты беларускі вялянчэліст стаў там дыпламантам, канцэртмайстар Юры Гільдзюк падзяліў гэтую радасць.

Колькі розных яркіх выступленняў было ў Юрыя Гільдзюка і на беларускай сцэне, і за межамі нашай краіны! У Германіі, напрыклад, ён разам з арганістам, піяністам, дырэктарам усіх бонскіх цэркваў Яганесам Гефертам выконваў Нямецкі рэквіем Брамса. У Францыі ў суправаджэнні Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Мішы Каца граў Канцэрт Моцарта для фартэпіяна з аркестрам.

— Перачытваю літаратуру, паэзію, захапляюся жывалісам, тэатрам. Гэта дае магчымасць знаходзіць вобразнасць у музыцы, — гаворыць Ю. Гільдзюк. — Праца ў філармоніі мне вельмі даспадобы, бо заўсёды ёсць магчымасць вучыцца. Зносіны з такімі выдатнымі музыкантамі, як Святслаў Рыхтэр, Яўген Мравінскі, Ягудзі Мянухін, — гэта не толькі будні, але і святы. А якія карысныя размовы, абмен думкамі з калегамі-музыкантамі, напрыклад, сімфанічнага аркестра! Кожны раз можна прыйсці на рэпетыцыю і пачуць, нешта новае. І мая выкладчыцкая праца цесна звязана з мастацкім кіраўніцтвам філармоніяй. Таму што бачыш таленавітых маладых музыкантаў, нашы перспектывы, адразу адчуваеш, каго запрасіць для ўдзелу ў канцэрте... Так у свой час былі адкрыты таленты трубача Андрэя Кавалінскага, піяністаў Івана Сцепанцова, Іосіфа Сяргея, Юры Блінова, Андрэя Паначэўнага. Сінтэз выкладання і выканаўчай працы настройвае на тое, каб

І сцвердзіць, і вызваліцца...

канцэртныя праграмы ў нашай зале былі самыя разнастайныя. Немалаважна яшчэ, што я ведаю музыкантаў, з якімі вучыўся, меў зносіны, з якімі пазнаёміўся тады, калі займаўся ў асістэнтуры-стажыроўцы ў класе прафесара Маскоўскай кансерваторыі Якава Ісакавіча Мільштэйна.

У працы далапамагае поўнае ўзаемаразуменне з Міністэрствам культуры Беларусі, дзе музыкантаў стараюцца падтрымліваць. Вельмі прыемна, што ў наш нялёгкае час удалося засцерагчы ад распаду такія цудоўныя акадэмічныя калектывы, як сімфанічны, камерны аркестры. Створаны і шэраг новых. Сярод іх, напрыклад, і Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхала Фінберга, які пачынаў працаваць "пад дахам" філармоніі; і Дзяржаўны камерны хор, і ансамбль народнай музыкі "Свята", і вакальная група "Камерата", і Ансамбль салістаў "Класік-Авангард" ды іншыя. "Пад дах" філармоніі прыйшла Акадэмічная капэла імя Шырмы, якой кіруе Людміла Яфімава.

Добра, што працуем асобна ад эстрады. Але хацелася б, каб у нас, як гэта робіцца ва ўсім свеце, падтрымлівалася развіццё філарманічнага мастацтва. Нельга ж забываць, што гэта з'яўляецца нашым нацыянальным гонарам, нельга забываць і пра перспектыву. Вельмі важна, каб музыканты адчувалі сябе запатрабаванымі, каб яны не хваліліся пра хлеб надзённы, а думалі пра сваю творчасць. Важна, каб прафесія іх была прэстыжная! Трэба не шкадаваць грошай на культуру. Вядома ж, што калі чалавецтва бачыць свае перспектывы ў асвеце культуры, — яно будзе спакойна за сваю будучыню. Міжволі ўспамінаюцца словы Рыгора Раманавіча Шырмы, які лічыў, што ў нас не хапае запатрабаванасці культуры, што прыменшваецца роля інтэлігенцыі...

На мой погляд, стаўленне публікі да канцэртнай дзейнасці філармоніі — гэта крытэрыі нашай працы. І калі Вялікая зала не заўсёды бывае цалкам запоўненая, тады спасылаюцца на розныя прычыны, напрыклад, на слабую рэкламу. Але, на мой погляд, калі слухач цікавіцца праграмай чарговага канцэрта, ён абавязкова заходзіць прыйсці. І гэтак жадаючы не спатольць ніякай пласцінкі. Бо гэта ж жывы канцэрт, зносіны выканаўца сам-насам з публікай! Аднак, не сакрэт, сённяшняя сітуацыя такая, што творчыя людзі не могуць не думаць пра "надзённы" хлеб, пра тое, як пракарміць сям'ю. Сапраўднае ж мастацтва вымагае ад музыканта карпатлівай тонкай працы, суперажывання з аўдыторыяй, нягледзячы на ўласныя, прыватныя цяжкасці.

На думку Юрыя Гільдзюка, музыканту, як паветра, патрэбныя гастрольныя канцэрты. Выконваючы праграму некалькі разоў, ён трырае яе, яна гучыць усё лепш і лепш. У самога ж Юрыя Мікалаевіча — бясконная незадаволенасць сабой. Пры гэтым ён вельмі шчаслівы, калі ў калег атрымліваецца цудоўны творчы вынік.

Мастацкаму кіраўніку філармоніі хацелася б, каб умацоўвалася беларуская выканаўчая школа, каб у нас развівалася акадэмічнае мастацтва і, вядома ж, каб беларускіх таленавітых музыкантаў цанілі як нацыянальны здабытак, тым больш, што ганарышча ёсць кім.

Вельмі добра было б, каб сімфанічная музыка гучала на возеры Нарач, і ў Паставах, і на Браслаўшчыне, і ў іншых кутках беларускай зямлі, — гаворыць Юры Мікалаевіч. — Думаю, што мы маглі б рабіць цікавыя разнастайныя праграмы, фестывалі сур'эзнай музыкі і ў Мінску, і ў Гродне, і ў Брэсце, і ў Віцебску. Вось, напрыклад, у Віцебску на Шагалаўскіх днях добра прымалі выступленні ансамбля "Класік-Авангард" і камернага хору. Яны дабраторна паўдзейнічалі на душы слухачоў. Так што Беларускай філармоніі трэба выходзіць за межы дзвюх сталічных залаў. Тым больш, што ў нас вялікая практыка розных фестываляў.

Беларускай дзяржаўнай філармоніі спаўняецца шэсцьдзесят гадоў. А я, колькі сябе помню, заўсёды хадзіла на філарманічныя канцэрты... Бліскучых, незабыўных было нямала. Шмат слухачоў заўсёды збіралі канцэрты Святаслава Рыхтэра, Мсціслава Растрпавіча, Давіда Ойстраха, хору Уладзіміра Мініна... Можна згадаць іншых вядомых выканаўцаў, на канцэртах якіх у зале нават яблыку не бывае дзе ўпасці...

І ў сёлётным, юбілейным сезоне, як паведаміў Ю. Гільдзюк, філармонія прыме шмат гасцей. І пастараецца зрабіць кожны канцэрт сапраўдным святам.

Вера КРОЗ

Фота М. ЖЫЛІНСКАЙ

Тэатральныя фестывалі ў свеце не рэдкасць; кожная краіна, нават такая маленькая, як Буркіна-Фасо, мае свае. Кожны тэатральны фестываль мае сваю гісторыю, спецыфіку, традыцыі — імі й выбіваюцца з шэрагу іншых.

"Бонскі Б'енале" ў наступным чэрвені будзе ладзіцца ў чацвёрты раз. Нельга сказаць, што ў фестывалю сталы ўзрост, але і дзіцячым яго таксама не назавеш. "Бонскі Б'енале" задумваўся як частка вялікага праекта ператварэння Бона, які губляе статус сталіцы, у культурны цэнтр. Але знайсці свой індывідуальны тон у вялікай еўрапейскай фестывальнай афішы было не проста. Арганізатары — Манфрэд Бейльгарц, генеральны інтэндант Бонскага тэатра "Камершпіле" і самы папулярны драматург Германіі Танквэд Дорст, знайшлі простую і вельмі высакародную ідэю, падтрымаць сучасную драматургію, чый стан зусім не трывалы ва ўсёй Еўропе.

Федэрацыя і гарадскія ўлады не пашкадавалі сродкаў: кожны фестываль каштуе каля 2-х мільёнаў марак (хоць, у адрозненне ад такіх вядомых фестываляў, як "Авіньёнскі" альбо "Тэатр дэр Вельт", арганізатары не могуць сабе дазволіць плаціць ганарары тэатрам-удзельнікам). Жадаючых прыняць удзел значна больш неабходнай колькасці. Да кожнага фестывалю арганізатары праглядаюць спектаклі, прыкладна з 30—40 краін, і адбіраюць для ўдзелу 25—27 спектакляў.

"Камершпіле", штаб фестывалю, знаходзіцца не ў самым Боне, а ў так званым Боне-ІІ — курортным гарадку Бад-Годэсберг. Гэты фэшэбельны Эдэм, дзе жывуць усяго некалькі дзесяткаў тысяч чалавек, славу ты тым, што тут, на водах, асталася больш за дзвесце пасольстваў. Гэта сэрца "Бонскага Б'енале". Фестывальныя прадстаўленні паралельна ідуць у памяшканнях розных раёнаў, а таксама на вуліцы. (Убачанае намі ў 1994 годзе вулічнае прадстаўленне "Гібель Тызаніка" пакінула моцнае ўражанне не толькі таму, што пастаўлена было магутна — з феерверкамі і заплывамі; гэта быў мастацкі суператракцыён, у якім выразна прасочвалася ідэя таго, што гібенне "непарушнага лагера сацыялізму" ўяўляе новую небяспеку еўрапейскай цывілізацыі ў цэлым. І абавязак кожнага — не даць гэтай гібенне спраўдзіцца).

Хацелася б адзначыць вельмі важны аспект бонскага фестывалю — увагу да так званых малых культур, што асабліва актуальна ў сітуацыі аб'яднання Еўропы.

Тэатральны досвед паказвае, што рэгіяналізм можа абарочвацца рознымі бакамі і

рознымі сэнсамі. Ён можа стаць нацыянальным укладам у еўрапейскі тэатральны працэс, а можа прывесці да замыкання на лакальных праблемах. "Бонскі Б'енале" сам уплывае цяпер на еўрапейскі тэатральны працэс. Ён зрабіўся своеасаблівай рэтортай, у якой адбываюцца інтэнсіўныя рэакцыі ўзаемадзеяння тэндэнцый і ўласціваццяў. Яны разам дазваляюць сцвердзіць нацыянальную своеасаблівасць і вызваліцца ад комплексу праміццялізму, у тым ліку і ад агрэсіўнасці. Немагчыма не сказаць аб выключна дужалюбнай атмасферы гэтага фестывалю, калі тасункі з удзельнікамі фестывалю такія ж плённыя, як і прагляд спектакляў.

Яшчэ адной вызначальнай рысай "Бонскага Б'енале" з'яўляецца тое, што ў кожнай краіне фестываль мае "патрона", г.зн. сталага драматурга, які сочыць за навінкамі ў драматургіі і рэкамендуе вартыя спектаклі для ўдзелу. Такім "патронам", альбо, як іх яшчэ называюць арганізатары, "хросным бацькам" ад Беларусі з 1993 па 1997 г. быў драматург Аляксей Дударэў. Па статыце фестывалю "патрон" павінен мяняцца праз кожныя 4 гады. Цяпер Беларусі для "Бонскага Б'енале" будзе патронаваць драматург Алена Палова.

Антаніна МІХАЛЬЦОВА,
генеральны сакратар БНЦ МІТ
(ЮНЕСКА)

"Не Чэхаў, не Шэкспір..."

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

— **Спадар Дорст, ці адыграла ў вашым пісьменніцкім лёсе нейкую ролю тое, што вы пачыналі працаваць у тэатры лялек?**

— Так, сваю першую п'есу я рабіў не ў рэчышчы псіхалагічнага тэатра. Гэта быў, хутчэй, падкрэслена непсіхалагічны тэатр. Кожная з маіх першых п'ес сталава гратэскавай, клауднадай, гэткай п'есай для марыянетак. А потым, ужо падчас работы, вынікнула зацікаўленне рэальнасцю. Фармальныя эксперыменты не надта мяне цікавілі. Але мяркую, што цяпер з радасцю зрабіў бы ізноў якую-небудзь новую рэч з лялькамі, толькі... вялікімі. Двухметровымі.

— **Як марыў Гардон Крэг, — з літаральнымі звышмарыянеткамі?**

— Так, менавіта як Крэг, толькі літаральна!

— **Вы, спадар Дорст, з тых драматургаў, якія не толькі самі пішуць, але і ставяць свае п'есы. Часам. Нават фільмы паводле іх здымаюць. Вы спавядаеце спалучэнне драматургіі і рэжысуры, альбо для вас гэтыя прафесіі ўсё-такі розняцца?**

— Гэтыя фільмы, — іх тры, — я хацеў зрабіць сам таму, што фільм, бачыце, можна зрабіць толькі аднойчы. П'есу ставяць зноў і нанова, ёсцьца розныя варыянты, розныя бакі... І гэта добра, бо ў гэтай размаітасці, уласна, — жыццё п'есы, працяг жыцця, пакуль рэалізуюцца шмат чыя фантазіі. А фільм — гэта... фільм. І вось я падумаў: толькі я ведаю, якім я хачу яго зрабіць, якім ён мае быць. Такім ён і ставаў...

— **А ўсё-такі, як вы ставіцеся да таго, што некаторыя еўрапейскія драматургі самі ўвасабляюць свае творы ў тэатры?**

— Ды я і сам калісьці... Свае ўласныя п'есы... Дзве з іх нават неаднаразова... Бачыце, я не разлічваю на прымальны — на прэм'ерны спектакль у поўным сэнсе слова.

Я хацеў паказаць публіцы п'есу такой, якой яна была, падпарадкоўваючы маёй задуме! Але вось рэжысёрам мне быць зусім неабавязкова. Мяркую, найлепш, калі хто іншы дасць волю сваёй фантазіі. А мне шэнціла: я працаваў з адметнымі майстрамі, напрыклад, Петэрам Цадэкам! У Парыжы. Магчыма, менавіта адмысловае рэжысёрскае майстэрства доўгі час стрымлівала мяне ад жадання што-кольвек увасобіць самому.

— **Ці былі вы згодны з тым, ува што ператварылі вашы п'есы ў тэксты рэжысёраў?**

— У выпадках з майстрамі — так. Але часам на сцэне п'еса выглядае зусім не так, якой ты яе бачыў, калі пісаў. Тады шлях вядомы: не згодны з рэжысурай — рабі сам...

— **Сааўтарам шмат якіх вашых п'ес з'яўляецца ваша жонка, спадарыня Урсула Эйлер. Што вы асабіста ўкладаеце ў паніцце "сааўтарства"?**

— Па-перш, мы жывём разам. Мы размаўляем пра дзейных асобаў п'есы так, нібыта гэта нашы сябры або ворагі. Яны нібыта частка нашай сям'і, дарэчы, надта неспакойная, забіяцкая частка...

— **А як вы ставіцеся да сваіх герояў? Як іх бачыце? Яны вам падначальваюцца альбо вы ім?**

— Яны, мовім так, развіваюць уласнае жыццё, і можа здарыцца так, што мне, як аўтару, ужо і не падпарадкоўваюцца. Не слухаюцца мяне! Але для большыні сваіх п'ес я спачатку пісаў план і стараўся як мага наслідаваць гэтаму плану. Вялікую частку п'ес я пачынаў пісаць з канца, а потым ужо меркаваў пра кірункі развіцця дзеяння.

— **Ці ёсць у вас якія-небудзь тэатры і рэжысёры, якім вы аддаеце перавагу і права першай п'янастоўкі?**

— Ёсць, але з некаторымі рэжысёрамі,

якіх цаніў, цяпер дарогі разышліся. Ідзе новае пакаленне, і я проста рады, што маладыя людзі адкрываюць для сябе і мае п'есы, хочучы іх ставіць. У Мюнхене, дзе я жыў, у тэатры "Камершпіле". Праўда, бачыць мае творы па-свойму, вельмі ўжо па-свойму...

— **"Бонскае Б'енале" існуе шэсць гадоў. Ці траплялі за гэты час на фестываль работы, якія з'явіліся б для еўрапейскага тэатра значымі, падзейнымі?**

— Ну... Значная частка п'ес, якія мы запрашаем, прысвечана вельмі і вельмі асабовым праблемам адпаведных краін. Яны цікавыя і нават удалыя, але іх часам цяжка зразумець у іншай краіне. Потым, ёсць вельмі цікавыя работы, тэксты, якія, хутчэй, можна назваць ідэямі, праектамі, але ніяк не п'есамі.

— **Што перадусім важна для паказаў на вашым фестывалі: тэкст, відэазэраг, прыватнае акцёрскае майстэрства?**

— Мусіць быць добрая п'янастоўка, інакш драматург прычыкае мядзведжае паслугі ад паказу. Але наш фестываль мае падзагаловак: "новыя п'есы з Еўропы". Не Чэхаў, не Шэкспір, — новыя. Так што ідэя зразумелая, і на гэтую ідэю ўсё зарыентавана, усё вакол яе круціцца, на яе працуе.

— **А ў тым, што пабачылі ў Мінску, ёсць штосцё, што перагукалася б з нямецкімі праблемамі?**

— Так! Ёсць! Я мяркую, п'еса спадарыні Паповай "Пестуны лёсу" (п'янастоўка В. Баркоўскага) адметная; мяркую, што той настрой, які п'еса ўтрымлівае, тая атмасфера, якую яна перадае, можна зразумець ды ацаніць ва ўсім свеце. "Пестуноў лёсу" я парупіўся прачытаць, на праглядзе ведаў тэкст. "Крывавае Мэры" спадара Бойкі хараша уплывала на публіку, але перакладу я нават у руках не трымаў, так што ацаніць вартасці тэксту не ў стане.

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Жыве дэкаданс!

У польскім горадзе Познань 9-12 кастрычніка прайшоў міжнародны мастацкі фестываль, галоўным арганізатарам якога выступіў часопіс "Час культуры".

На працягу трох дзён доўжылася свята музыкі, літаратуры, жывалісу, перфоманса. У літаратурнай частцы фестывалю значыліся такія мерапрыемствы, як канферэнцыя рэдактараў літаратурных і мастацкіх часопісаў, вечарыны праязаікаў і паэтаў, некалькі імпрэвізацыйных паэтычных джэм-сэйшнаў. Дэлегацыя з Беларусі была бадай самай вялікай. Ці не ўпершыню аматары літаратуры маглі пабачыць разам прадстаўнікоў такіх літаратурных карпарацый як Саюз пісьменнікаў, Таварыства вольных літаратараў, "Бум-Бам-Літ". Апошні, дарэчы, пачуваўся найбольш камфортна ў дыскурсе тэмы фестывалю, які меў назву "Востры рэцыдыв дэкадансу". "Бяда-Беларускай-Літаратуры" (як спрабу-

юць расшыфраваць абрэвіятуру руху "ББЛ" — "Бум-Бам-Літ") некаторыя чытачы) аказалася не самотнай у еўрапейскім кантэксце. Былі праведзены сумесныя акцыі з літаратарамі Македоніі, Сербіі, Летувы, іншых краінаў. Асабліва плённымі былі творчыя кантакты з летувіскай літаратурнай групай "АТОЛАС", бо калегі з паўночнай суседкі, як аказалася, таксама мужна змагаюцца за незалежнасць літаратуры ад друкарскага станка. Так, падчас адкрыцця форуму ў галерэі "Galeria ON" была праведзена сумесная акцыя "неабмежаванага пісьма": літаратурныя творы наклеіваліся на адзенне, на афішы віцебскай акцыі "Арт-прагноз 96" былі напісаны творы на розных мовах свету, у іх стварэнні маглі прыняць удзел усе жадаючыя. "АТОЛАС" аказаў значную падтрымку ББЛ у прапагандзе беларускага слова. Дзякуючы ім шырокая аўдыторыя

змагла пазнаёміцца з апошнімі нумарамі "ЛіМа" і "Крыніцы", дзе, вядома, акрамя падборак "ББЛ", многа іншай карыснай інфармацыі. Нарэшце была створана Міжнародная акадэмія авангарда, якая застаецца адкрытай для іншых мастацкіх суполак. У лістападзе ў Мінску мяркуюцца правесці сумесныя канцэрты "Бум-Бам-Літа" і ўкраінскага аб'яднання "Бу-Ба-Бу", а таксама вярта чакаць сумесных праектаў з піцёрскімі "Міцкамі".

Але "ББЛ" не абмяжоўваўся "мастацтвам дзеля мастацтва", быў праведзены шэраг сацыяльна-значных праграм, сярод якіх вылучаліся праграмы інвестыцый у польскую броварную і тытунёвую вытворчасць, фінансавая падтрымка фонду Стэфана Баторыя і Джорджа Сораса, і стварэнне інтэрнацыянальнай мовы бумбаманта, якая складаецца з ненарматыўнай лексікі македонскай, сербскай, польскай і англійскай моў, і сапраўды далапамагае знайсці паразуменне паміж рознымі народамі Сярэдняй Еўропы.

Н. К.

Ушанавалі землякі

Дні за тры да свайго 60-годдзя Уладзімір Верамейчык пачаў атрымліваць шмат віншавальных паштовак і тэлеграм. Яго віншавалі калегі па пярэ, арганізацыі і ўстановы і... былыя вучні. Педагагічны стаж у Верамейчыка — 46 гадоў, таму ўсё зразумела: для іх, выпускнікоў, Уладзімір Міхайлавіч і добры паэт, і добры настаўнік, і добры чалавек!

Урачысты вечар адбыўся ў Ведрыцкім доме культуры. Рэчыцкая цэнтральная бібліятэка падрыхтавала кампазіцыю па творах юбіляра. Мясцовыя школьнікі паказалі сцэнка па гумарыстычных творах У. Верамейчыка. А на сцэну, каб павіншаваць юбіляра, выходзілі сябры паэта, прадстаўнікі ўлады. Былі не толькі цёплыя словы, але і падарункі: тэлевізар, халадзільнік, і кветкі, кветкі, кветкі...

Я яшчэ раз пераканаўся: любяць У. Верамейчыка землякі. Любяць яго на зямлі палескай, якой не здрадзіў, дзе ён глыбока пусціў карані, дзе жывуць людзі, што становяцца героямі ягоных твораў.

Васіль ТКАЧОЎ,
адказны сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў

Праце ў жанры экслібрыва

Учора споўнілася 60 гадоў мастаку Рыгору Фралоу. Нарадзіўся ён у вёсцы Загорава Жлобінскага раёна. У 1967 годзе скончыў вучобу ў Львоўскім паліграфічным інстытуце. Доўгі час працаваў афармляльнікам кніжнай прадукцыі ў выдавецтве мастацкай літаратуры імя Гафура Гуляма ў Ташкенце. Нямала ілюстрацый выканана ім да кніг узбекскіх пісьменнікаў. Вось адзін з водгукаў той пары — народнай паэтэсы Узбекістана

Зульфій: "Ваша праца не толькі ўпрыгожвае, але і раскрывае змест і характар кніг, дапаўняе іх".

З 1973 года Р. Фралоў праце ў жанры экслібрыва. Быў удзельнікам многіх выставак, асабліва калі вярнуўся на Беларусь. Удалымі былі адзначаны экслібрывы Рыгора Барадуліна, Валянціны Коўтун, Міхася Лынькова, Аляксея Зарыцкага, Генадзя Кісялёва, Яўгенія Янішчыц, Веры Палтаран...

Я знаём з мастаком з часоў дзейнасці Беларускага зямляцтва ў Львове і таксама маю ад яго падарункі — некалькі кніжных знакаў.

Зараз мастак апыкуецца над афармленнем кніг у выдавецтве "Народная асвета".

Зычу львоўскаму пабраціму творчага даўгалецця! Прапаўняць з нашага сумеснага архіва для ілюстрацый гэтага юбілейнага віншавання выкананую ім выяву Янкі Купалы, а таксама экслібрывы Яўгенія Янішчыц: дні нараджэння ў іх супадаюць.

Сяргей ПАНІЗНІК

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Іслацкая восень

Перад страшным судом

Я завяршаю свой няўмольны век.
Пры мне такія згаслі зоры!
Пазарасталі стромы рэк,
Заплаўчыліся сінія азёры.
Усё часова на зямлі:
Праб'юцца свежыя крыніцы,
Не вывернуць спрадвечныя камлі
Грамы, паводкі, навалніцы.
Калі б цяпер на страшны суд прыйшлі
Мае дзяды, мястэчка не пазналі б,
І нават не прыпомнілі б, калі
Яны адзін другога пахавалі.
Былыя кавалі і стальмахі
Гарбелі ад нядзелі да нядзелі,
На споведзі не ўспомнілі грахі,
І смела ў вочы кожнаму глядзелі.
Яны нялёгка здабывалі хлеб
У клопатах, пакутах і ў рабоце.
Да скону кожны глух і слеп
У пыле, копаці і ў поце.
Калі ж мой дзед на Страшны прыйдзе суд,
Агледзіцца і скажа потым:
"Ёсць на зямлі адзіны суд,
Што пахне хлеб валожкамі і потам.
Радзілі ў нас і жыта, і авёс,
А мы і ў градабой не мелі звычкі
Камусьці жалаціца да слёз
І не бадзьяліся на свеце у пазычкі.
Судзі, Усвяхіні, праведным судом.
Мы перад сконам раздавалі спадкі,
Не чулі пра бязладдзе і садом,
Якія зведалі і зведаюць нашчадкі.
Гарэтнік скрозь нішчыльніцы жадзён,
Хоць век, як зімні дзень, кароткі,
А злыдзень, што не зведаў чорных дзён,
Схаваў пад барадой тры падбародкі.

Судзі, Усвяхіні, мілуй, ці карай, —
Каго у пекла, а каго — у рай".
31/VIII

Паэты

Чаму цары баяліся паэтаў
І распіналі кожны раз?
Адважных пазбаўлялі эпалетаў,
Пад кулі ўпартых гналі на Каўказ,

У Нерчынк, у Іркуцк і Шылку,
Каб у капальнях і маўчаў, і чэз.
На неслухаў, адпраўленых у ссылку,
Знаходзіўся Мартынаў і Дантэс.

Паэты бласлаўленыя, жывыя
У вяках, каб мурасе тварыць,
І кайданы, і раны нажавыя
Сцяраець гатовыя, каб праўду гаварыць.

Пара усім няўмольным і суровым
Царам не верыць шаптунам сваім, —
На дабрату адказваць шчырым словам,
Каб, як паэтам, верылі і ім.
14/IX

Калі не гоцяцца даўнейшыя парэзы,
Цярпіла боль маўчаннем загалы:
Заменяць страты муляк пратэзы.
Няма пратэзаў толькі для душы.
12/IX

Памылка

Адна памылка так зламае лёс
І так жыццё пераіначыць,
Што не хапае нават слёз,
Каб гадавіну горкую адзначыць.

Адна бяда другую гне бяда,
Дабро павольна робіцца пакутай.
Шукаю выйсця, але не знайду,
Калі душа скалечана атрутай.

І нават свята больш не свята.
Калі ў бядзе памылка вінавата.
5/IX

Интеллигент — человек, готовый в
любую минуту встать на защиту правды.
М. ГОРКИ

Як толькі звон трывожна завініць,
І пальцы скурчацца на кратах,
Інтэлігент гатовы засланаць
Сабою ўсіх невінаватых.
Ён кінецца на штых

і на гарачы прэнт,
Калі ён сапраўды інтэлігент.
8/IX

Бомжы

На сметніках капошацца на золку
Пенсіянеркі, бомжы, алкашы, —
Шукаюць нешта, як у стоце голку, —
Цвілы сухар, панношку анашы.

Шукаюць, каб датупаць да змяркання
І да начлегу ў бойлернай пустой,
А сняцца ім забытыя спатканні
І просьбы да каханае: "Пастой..."

Сукенкі з крэпдэшыну, гарнітуры, —
Усё, што растрачана даўно...
Чужое шчасце — абрэвіятуры,
Раскоша, як замежнае кіно.

На золку ўсе бягуць шукаць здабычу,
Каб апырэдзіць канкурэнта зноў.
Гадае кожны, калі Бог пакліча
У палон дзівосных непрабудных сноў?

Душа трапечацца, пакуль жывая,
З адзіным клопатам:
"А хто ж нас пахавае?"

5/IX

Сосны

Не спіцца ноччу соснам,
Іх шэпту не суняць:
Маўчаць ім дужа млосна,
Таму шумяць, шумяць.

Гайдаюцца ад рання
Пад сонцам цэлы дзень,
На травах, быццам здані,
Іх мітусіцца цень.

Нібы трывогі чутка,
Заманы сук рыліць,
Што з веціца хутка-хутка
Ігліца паляціць.

Палохае часамі
Пагрозны звон пілы,
Як дактары, іх самі
Выстукваюць дзятлы.

Улетку ці вясною
Суровы чалавек
Укленчыць пад сасною
І ёй скароціць век,

Адправіць у дарогу
Учарашнюю сасну,
Каб легла на падлогу,
На столь, або ў сцяну.

Залочаныя струны
Замойкнуць у бары,
З іх выстругаюць труны
Скананым без пары.

У ціхі час і грозны
Іх шэпту не суняць.
Пакуль жывыя,

сосны,
Шумяць, шумяць, шумяць.
6—7/IX

Сыны

Мы ўсе аднолькава прыйшлі у гэты свет
І ўпершыню казалі "Ма-ма",
Пялёсткамі і нас асыпаў цвет
Пад яблыню Евы і Адама.

А падраслі, разбегліся шляхі,
Адным — да шчасця, а другім — да гора,
Адзін зрабіўся жорсткі і глухі,
Другі для кожнага ў бядзе — апора.

Калі святое стлела дрэва,
Не ведаю — чыёй шукаць віны,
Ці вінаватыя Адам і Ева,
Ці толькі Каіна сыны?

8/IX

Шпалы

Па вушы ў смале і ў гразі,
Худы, бяссонны, перапалы,
З світанна да світанна я грузіў
У "пульманы" сырыя шпалы.

Расла рудая барада,
Прыверзла да спіны куфайка,
А мроіліся — баланда
І глёўкая, як гліна, пайка.

Грузіў я шпалы ноч і дзень,
Смыслелі шорткія далоні,
І кроў, як люты авадзень,
Гула і стукалася ў скроні.

Я сотні шпалаў перанёс
У справаздачы пяцігодкі.
За паравозам цяплавоз
Па іх імчацца да Находкі.

Паверыў некалі і я, —
Па збітаму гадамі следу,
Дзе легла шпала і мая,
Праехаў і яшчэ праеду.

6/IX

Патрыёт

Відаць, па д'ябальскім заданні
На доўгія пакуты і на здэк
Пагналі сотні тысяч у выгнанне.
Вяртаўся толькі соты чалавек.

Перамагчы пелагравую кому,
Дажджы, завеі і мароз,
Не на прыморскі бераг, а дадому
Ён ледзь ішоў і на карачках поўз.

У лютыя пранізлівыя зімы
Ён траціў слых і ясны зрок,
Каб длапаўці і на зямлі Радзімы
Хоць бы прайсці апошні крок.
28/IX

Фанаты

"Не дай бог, если мы заразимся
болезнью — боязни правды".
І. В. Сталін. — том 12, ст. 9.

Пакутнік — жорсткі чалавек.
Ён і свайго баіцца ценю,
Гатовы аддаваць на здэк
Адвагу, розум і сумленне.

Яго трымае кіпцюрамі страх
І прага — толькі падабацца...
Мінуць гады, і ён адыдзе ў прах,
А людзі будуць мёртвага баяцца.

І толькі апантаных фанатаў,
(Ім часам спагадаю нават я),
Усё яшчэ за бога лічаць ката
І паўтараюць страшнае імя.
8/IX

Развітанне з Іслаччу

Яшчэ дзве ночы тут пераначую,
Бо развітацца надыходзіць час.
Да болю страту гэтую адчую,
Што тут жыву, бадай, апошні раз.

З'езджаліся раней за зменай змена,
І ўсе адной сям'ёй жылі...
Балоча, што сябры пад марш Шапэна
У нябыт адной дарогай адышлі.

Пры іх палалі вогнішчы пад рэчкай,
Спявалі да дванаціці гадзін.
А сёння пуста. З тоненькай свечкай
Блукаю ў калідоры я адзін.

Іду па сасняку, што нехта высек.
Яшчэ трымціць асенняе святло,
Даўнейшых вогнішчаў астылы прысак
Пажоўклымі лістамі замяло.

Душу разлука горкая кранае,
Калі ўсё незабытае канае.
8/IX

Апошняя іскрынка

Адолець сябе апіак не магу:
Радок да радка не прыходзіць, —
Магчыма, і я — ў неаплачым даўгу,
Ці, можа, нячысцік і мноў верхаходзіць,

Што споведзі і урачыстай імшы
Баіцца і Храм не да густу,
Што хоча, каб стала ў сумленнай душы
Сцюдзённа, маркотна і пуста...

Я людзям павінен душу да драбніц
Адкрыць і аддаць без звароту.
Калі ж не паспяю, зваліўшыся піц,
Упасці на скрутак калючага дроту.

Пакутнік, калі ў апусцелаю душы
Апошняя гасне іскрынка:
Сябе не прымушч "Пішы і пішы!"
Хоць толькі ў запасе сухая скарынка.
19/IX

4. УДАКЛАДНЯЮЦА ФАРМУЛЁЎКІ

Велізарную ролю і значэнне нацыяналізму ў лёсе буйных па колькасці народаў Еўропы з цягам часу заўважлі і правільна зразумелі яе значэнне меншыя этнасы. Цяпер па прыкладзе першых і яны з большай павагай пачалі ставіцца да ўласных гістарычных традыцый, нацыянальных культурна-моўных каштоўнасцяў. Раней дык гэтакі некалькі не надавалі асаблівага значэння іх носьбіты, таму мо буйныя народы так бязлітасна абыходзіліся з тым, што не належала ім. Пісаў жа вядомы рускі пісьменнік і гісторык Мікалай Карамзін: "Хто сам сябе не паважае, таго, без сумнення, і іншыя паважаць не будуць". Словам, у развіцці ідэі нацыяналізму

усім чалавецтвам. Падпарадкаванне іншых народаў ці, прынамсі, іх інтарэсаў і самастойнасці, а калі магчыма, дык і паглынне іншых народаў, іх асіміляцыя ставіцца мэтамі такіх нацыяналістычных праграм. Адны нічога не шкадуць для германізацыі, другія ўжываюць самыя грубыя метады мадэлявання, трэція вядуць тонкую самаадданую барацьбу для паланізацыі, чацвёртыя прапаведуюць абрусенне і г.д." Мяккасць характарыстыкі апошняга віду нацыяналізму можна тлумачыць тым, што "Большая Энциклопедия" усё ж выдавалася ў Расіі і, відавочна, аўтар артыкула быў яе падданым. Ён не падзяляе, што народы, якім праграма асіміляцыя, усяляк супраціўляюцца, вядуць барацьбу з апошняй, бо гэта становіцца прычынай варожасці і нянавісці "там, дзе яшчэ нядаўна пра гэта нельга было і думаць". Паўная крытыка нацыяналізму ў друку

Богу маліліся, у ёй законы пісаліся, суды вяліся, найвялікшыя паны ёй гаварылі, — пасля наша гісторыя так злажылася, што ўсё гэта знікла, і цяпер наша мова не мае аніякіх правоў, цяпер саўсем хочучы нас адны абрусіць, другія — апалыць, так, каб і са свету чыстая, родная наша мова зьялася, людзі перасталі ёю гаварыць, і імя беларускае замёрла". Каб такая бяда не дайшла да свайго лагічнага канца, Лявон Гмырак маліў народ шанаваць усё дарагое і каштоўнае з духоўнай спадчыны, што засталася ад папярэдніх пакаленняў.

Заканмерная цяга этнічна-самасвядомых беларусаў, да свайой нацыянальнай культуры і мовы не выклікала аніякага спачування з боку рускіх дзяржаўных дзеячаў і значнай часткі той інтэлігенцыі, што так непакісна стаяла на пазіцыях свайго рускага нацыяналізму. Таксама і іншыя народы Еўропы, што

апанентаў, асабліва з боку прыхільнікаў бальшавізму, якія сталі паўнаўладнымі гаспадарамі на Беларусі пасля заканчэння першай сусветнай і грамадзянскай войнаў. Як і ў папярэднія гады, і з пераходам да мірнага жыцця тэрмін "беларускі нацыяналіст" найчасцей прышывалі людзям самавітым, з высокім становішчам у дзяржаўным, грамадска-палітычным жыцці. Ужо ў першы год існавання Інстытута Беларускай культуры (1922 г.), ролю якога ніяк нельга перабольшыць у справе нацыянальнага Адраджэння, адваедна органы і на многіх работнікаў гэтай навуковай установы не глядзелі інакш, як на нацыяналістаў. Спашлюся на вытрымку з дакументаў, які ўдалося адшукаць і азнаёміць з ім чытачоў гісторыку Таццяне Процьцы. Дакумент складзены 10 лістапада 1922 года (г.зн. да ўтварэння СССР) у Дзяржаўным палітычным упраўленні (ДПУ) БССР і адасланы ў Маскву. Вось яго змест: "Дзейнасць контррэвалюцыйных груп канцэнтруецца вакол Інстытута Беларускай культуры, дзе маюцца прадстаўнікі беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі, якія працуюць над адраджэннем беларускай культуры, сярод іх галоўную ролю адыгрываюць дзеячы беларускіх нацыянальных сацыялістычных партый, іх праца канцэнтруецца на моладзі і зводзіцца да выхавання самасвядомасці і прапаганды дзяржаўнай незалежнасці Беларусі ў яе этнаграфічных межах і палітычнай самастойнасці... Апорнымі пунктамі з'яўляюцца вышэйшыя навуковыя ўстановы, Педтэхнікум, Беларускае курсы і школы, дзе члены Інбелкульты займаюць кафедры і састаяць выкладчыкамі. Асабліва яркі прапагандыст (паводле Т. Процьцы — гэта Язэп Лёсік. — Л. Л.) намачаецца да высылкі". Як вынікае, супрацоўнікаў Інбелкульты абвінавачвалі за вялікую прыхільнасць да нацыянальнай ідэі. Неўзабаве такім дзеячам пачнуць прыпісваць палітычную клічку — беларускія "нацыяналісты-макраты" ("нацдэмы"). З працываганга дакумента напрашваецца выснова, што Беларусь і да ўтварэння СССР не з'яўлялася тыпова суверэннай дзяржавай, бо такі яе самы сур'ёзны рэспрэсіўны орган, як ДПУ, піша даносы (іншага слова тут нельга адшукаць) на самую элітарную частку беларускай нацыі ў сталіцу суседняй дзяржавы Маскву, г.зн. займаецца звычайнай шпіёнскай дзейнасцю.

У моц розных абставін вёсці сур'ёзную барацьбу з прыхільнікамі беларускай нацыянальнай ідэі асабліва не выпадала ў той час. Партыя бальшавікоў не магла адкрыта і рэзка стаць у апаліцыю да нацыянальнага руху ўсіх нярусскіх народаў, які яна так падтрымлівала напярэдадні кастрычніцкай рэвалюцыі, спадзеючыся з дапамогай дадзенага магутага фактара прыйсці да ўлады. Шмат прагрэсіўнага для ладавання нацыянальнага жыцця ва ўмовах функцыянавання савецкіх рэспублік утрымлівалася ў рашэннях X (сакавік 1921) і XII (красавік 1923) з'ездаў Расійскай камуністычнай партыі (бальшавікоў). На першым з іх прынялі рэзалюцыю "Аб чарговых задачах партыі ў нацыянальным пытанні", на другім — "Па нацыянальным пытанні". Прыхільнікаў нацыянальнага адраджэння нярусскіх народаў не магло не радаваць, што партыя лічыла галоўнай небяспекай велікарускі шавінізм, а не мясцовы нацыяналізм, выпрацавала курс на хутчэйшае пераадоленне фактычнай няроўнасці савецкіх нацый і народнасцяў. Хаця гэтыя з'езды праводзіліся Расійскай камуністычнай партыяй (бальшавікоў), іх рашэнні былі абавязковымі і для ўсіх такіх партый савецкіх рэспублік. У пытанні іх партыйнага жыцця зусім не дзейнічаў прынцып нацыянальнага суверэнітэту, было ўведзена жорсткае падпарадкаванне рэгіянальных камуністычных партый (бальшавікоў) партыйнаму Цэнтру ў Маскве.

Бальшавіцкая партыя ніколі не звязвала сябе з прынятымі ж ёю рашэннямі і вельмі часта парушала іх, калі гэта выклікала яе інтарэсамі. Невядакова ў тым жа 1923 г. з вуснаў І. Сталіна можна было пачуць і такое, што зусім не стасавалася з рашэннямі X і XII з'ездаў партыі бальшавікоў. Выступаючы ў 1923 г. на нарадзе нацыянальных работнікаў пры ЦК УКП(б), ён заявіў: "Трэба помніць, што нашы камуністычныя арганізацыі ў нацрэспубліках і абласцях могуць развівацца і стаць на ногі, зрабіцца сапраўднымі марксісцкімі кадрамі толькі ў тым выпадку, калі яны пераадоляюць нацыяналізм. Нацыяналізм — асноўная ідэя першакода па шляху вырошчвання марксісцкіх кадраў, марксісцкага авангарда".

Такая ацэнка мясцовага нацыяналізму партыйным лідэрам развязвала рукі для барацьбы з актыўнымі дзеячамі нацыянальна-культурнага Адраджэння ў саюзных рэспубліках. Вось чаму яна практычна ніколі не затухала і ў паслярэвалюцыйнай Беларусі, змяняючы толькі свае накірункі, характар і жорсткасць.

(Заканчэнне на стар. 14—15)

Леанід Лыч

Нацыяналізм

наспявалі вельмі важныя перамены, якім становілася амаль немагчыма супрацьстаяць. Як і меркавалі некаторыя вучоныя, у канцы XIX ст. і малыя па колькасці народы накіравалі шматлікіх з усёй сур'ёзнасцю задумаліся таксама над уладкаваннем свайго нацыянальнага жыцця. Найчасцей за ўсё да гэтай разумнай, крайне патрэбнай думкі прыходзілі тыя з іх, што жылі пад уладай буйной дзяржаўнай нацыі ў політэнічнай краіне. Такой у поўнай ступені з'яўлялася і Расійская імперыя. Таму, калі адна частка яе вучоных усяляк распальвала сярод рускага народа нацыяналізм, другая, баючыся распаўсюджвання гэтай з'явы сярод нярусскіх народаў, не толькі не ўсхваляла, а, наадварот, усяляк прыніжала яе. Так, нехта Вл. С. (хутчэй за ўсё Уладзімір Салаўёў, пяты том збору твораў якога выдадзены ў Санкт-Пецярбурзе ў канцы 90-х гадоў і насіў назву "Нацыянальны впраблем у Расіі") у невялікім артыкуле "Нацыяналізм" для "Энциклопедического словаря" Ф. Брокгаўза і І. Ефрона (Т. XXа. СПб., 1897. С. 710) так піша: "Нацыяналізм — пераўтварэнне жывой народнай самасвядомасці ў адцягнены прынцып, які сцвярджае "нацыянальнае" — як безумоўную процілегласць "універсальнага", і "сваё роднае" — як безумоўную процілегласць "чужаземнага". Як бачым, нацыяналізм тут ужо не пяночка дыфірамбы, хаця ніжэй у артыкуле заяўляецца, што калісьці ў англійскай палітычнай тэрміналогіі гэтым паняццем абазначалі імкненне ірландцаў да аўтаноміі. Зразумела, такое імкненне не толькі ірландцаў, але і кожнага іншага народа нельга не назваць прагрэсіўнай з'явай, бо без поўнай, сапраўднай дзяржаўнай аўтаноміі ніводзін з іх не ў стане здзейсніць свае нацыянальныя ідэалы. У канцы ж артыкула Вл. С. выяўляе сваё поўнае непрыняцце нацыяналізму: "Паслядоўнага тэрэтычнага апраўдання Н., як і ўсе адцягненныя пачаткі не дапускае. Практычнае значэнне ён часткова мае як адзнака дурных народных (цэлага народа?) — Л. Л.) схільнасцяў, асабліва ў краінах са стракатым шматнародным насельніцтвам. Асновай некаторага папулярнасці, якую яшчэ карыстаецца Н., ёсць памылковае яго змяшэнне з патрыятызмам".

З'яўленне такога зместу дыфініцыі "Нацыяналізм" у дадзеным энцыклапедычным даведніку не магло паўплываць на рост нацыяналізму як сярод пэўных колаў рускага народа, так і карэннага насельніцтва нацыянальных рэгіёнаў Расіі, бо і першыя і другія звязвалі з ім свае пэўныя надзеі, якія практычна нідзі і ні ў чым не супадалі паміж сабой.

Станоўчай адзнакай нацыяналізму не атрымаў у трынаццатым томе "Большой Энциклопедии" (СПб., 1903. С. 713, 714), якую выдавалі Бібліяграфічны інстытут (Мейер) у Лейпцыгу і Вене і Кнігавыдавецкае таварыства "Просвещение" ў Санкт-Пецярбурзе. Аўтар артыкула не называецца. У ім нацыяналізм характарызуецца, як "гістарычная з'ява, якая ўзнікла ў якасці значнага фактара сусветнай гісторыі не раней, як у XIX ст. Сутнасць гэтай з'явы заключаецца ў такім пераарыентацыі нацыянальнага пачуцця, пры якім людзі, цэлыя групы людзей, часта вельмі шматлікія, пачынаюць пераацэньваць сваю нацыянальнасць, часам і сваю нацыю і лічаць таму зусім справядлівым усялякія для яе пераарыентацыі ў параўнанні з іншымі нацыянальнасцямі і іншымі нацыямі, параўнальна з

Расіі зусім не азначала, што ад гэтага курсу збіраюцца адступіць яе палітыкі ці па-нацыяналісцку настроеныя колы інтэлігенцыі. У шэрагу выпадкаў рускі нацыяналізм набыў нават яшчэ больш агрэсіўны характар. Не сталі тут выключэннем і прэтэнзіі на Беларусь, якую ніяк не жадалі ў цэнтры прыняць за пэўны нацыянальны рэгіён Расійскай імперыі. Асабліва жорсткаю лінію ў гэтым пытанні займалі рускамоўныя газеты, якіх тады нямала выходзіла ў нас. Так, "чарнасоценцы з "Минского слова" сцвярджалі, што рускія ў Заходнім краі (яго асноўную частку складала беларуская этнічная тэрыторыя. — Л. Л.) павінны быць "толькі нацыяналістамі", што іншародцы, якія не хочуць знаходзіцца ў складзе самадзяржаўнай дзяржавы, павінны лічыцца "нашымі ворагамі, адкрытымі і смяротнымі".

Не збіраўся ў пачатку другога дзесяцігоддзя XX ст. ставіць крыж на нацыяналізме згаданы вышэй рускі дзяржаўны дзеяч граф Сяргей Вітэ, пішучы: "Мне ўяўляецца, што ёсць нацыяналізм здаровы, перакананы, моцны, а таму не пужлівы, які імкнецца да аховы плёну гістарычнага жыцця дзяржавы, здабытага крывёю і потым народа і які дасягае гэтай мэты; — і ёсць нацыяналізм хваравіты, згаістычны, які імкнецца, відавочна, да той жа мэты, але як такі, што падпарадкоўваецца больш моцным пачуццям, чым розуму, што нярэдка прыводзіць да вынікаў супрацьлеглых. Першы нацыяналізм ёсць найвышэйшая праява любові і адданасці да дзяржавы, якая складае айчыну дадзенага народа, — другі складае таксама праяву тых жа пачуццяў, але апанаваных помстаю, азартам, а таму такі нацыяналізм іншым разам выяўляецца ў формах дакіх для XX стагоддзя.

(...) Я думаю, што першы тып (нацыяналізм. — Л. Л.) больш пажаданы для шчасця нашай айчыны".

5. ПРАСВЯТЛЕННЕ БЕЛАРУСАЎ І ЯГО СУМНЫЯ ВЫНІКІ

Нарэшце схамянулася і вельмі ўжо асцярожна, з аглядак па баках, пацягнулася да прагрэсіўнага, разумнага ва ўсіх адносінах нацыяналізму і беларускай інтэлігенцыі. Прычым запозненага выхаду на гістарычную арэну ў яе было больш, чым дастаткова. Але галоўнае, што ўсё ж яна прыйшла ў рух. У адрозненне ад рускага ў аснове свайой наступальнага нацыяналізму, у беларусаў ён пасля жорсткага задушэння паўстання пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага заставаўся пакорлівым, ціхмяным.

Гэтакім жа архіабарончым, скіраваным выключна ўнутр беларускі нацыяналізм заставаўся і на пачатку XX ст. У духу такога нацыяналізму пісалі і дзейнічалі многія нашы адраджэнцы, заклікаючы людзей шанаваць свае духоўныя традыцыі і не кваліцца на чужыя. Вельмі добра прасочваецца гэта ў поглядах нашага таленавітага не па гадах крытыка і публіцыста Мечыслава Бабровіча (1891—1915; літ. псеўданім Лявон Гмырак). Не бачачы нейкай рэальнай магчымасці для фізічнага супраціўлення палітыцы асіміляцыі, ён лічыў, што з гэтай нававай можна ваюваць толькі чыста асветніцкім шляхам, праз усведамленне народам свайой культурнай адметнасці ад іншых. Дзеся разумення такога ён даводзіў сваім людзям: "Калісь-то ўсюды ў нас панавала беларуская мова, у ёй

даварылі працэс складання ў дзяржаўна-нацыянальнай пачатку, не вызначаліся якой-небудзь павагай да тых, каго гісторыя пазбавіла такой магчымасці. Пасля таго як вялікія (па колькасці жыхароў) этнасы з дапамогай нацыяналізму ў асноўным, а хтосьці і цалкам, здзейснілі свае жыццёвыя ідэалы, яны (этнасы), нібы дамовіўшыся паміж сабой, сталі чыніць усялякія перашкоды распаўсюджванню таго ж самага нацыяналізму сярод сярэдніх і малых народаў. Бо існаваў страх, што рана ці позна яны прыйдуць да ўсведамлення прычын свайго прыгнечанага становішча, адшукаюць вінаватага і пачнуць з ім барацьбу за сваё вызваленне. Каб не здарылася такога, буйныя дзяржаўныя нацыі зусім аб'ектыўна імкнуліся народаў да нацыянальна-культурнага адраджэння незразумелым чынам назвалі нацыяналізмам, надаўшы яму зусім іншы сэнс у параўнанні з тым нацыяналізмам, які вывёў іх саміх у людзі. Узаемаадносіны народаў вельмі нагадвалі тое, пра што пісаў рускі байкапісец Іван Крылоў: "Что сходит с рук ворам, за то воришек бьют".

Паколькі ў большасці недзяржаўных, нятытульных народаў, што распачалі змаганне за сваё выжыванне, рэй у апошнім вяла буржуазія, іх нацыяналізм называлі буржуазным. Для народаў капіталістычных краін такое абвінавачванне не несла ў сабе аніякай пагрозы, а воль у Расіі, дзе адбылася "сацыялістычная" рэвалюцыя, яно кваліфікавалася як самае небяспечнае злачынства. Цалкам пацвярджаецца гэта і на прыкладзе гісторыі нашай краіны.

Абвінавачванню найлепшых сыноў і дачок беларускага народа ў нацыяналізм намагаюцца менш гадоў, чым самому беларускаму нацыянальнаму руху. Пачаўся ён, як вядома, задоўга да кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. А бірка ж "беларускі нацыяналіст" з'явілася ўсяго толькі за некалькі гадоў да тых рэвалюцыйных падзей, і больш яна ніколі не знікала з ужытку бальшавіцкіх ідэолагаў і адданай ім інтэлігенцыі да самай лепшай часткі нашага гармадства. Асабліва модным было навешваць гэтую бірку на актыўных дзеячаў Беларускай Народнай Рэспублікі і яе шчырых прыхільнікаў. Такай сітуацыі ім даводзілася як толькі можна бараніцца, тлумачыць народу, што без трывалага пачуцця здаровага нацыяналізму немагчыма выжыць у той трывожны час, калі вялікія краіны Еўропы займаліся пераглядкам дзяржаўных межаў, усяляк імкнуліся далучыць да сябе як мага больш тэрыторыі. Бадай, ні на адну з еўрапейскіх краін з такой прагай не глядзелі дзяржавы-гіганты (і не толькі!), як на Беларусь. Таму не вёсці сярод яе народа нацыянальнай працы было б велізарным злачынствам. Дзякуй Богу, што гэта добра ведалі многія нашыя дзяржаўныя, грамадска-палітычныя і культурныя дзеячы.

Пытанні нацыяналізму рэгулярна падымалі на сваіх старонках і нацыянальна-адраджэнскі друк Беларусі, у прыватнасці газета "Беларускі шлях". Нехта Я-р у артыкуле "Сучасная вайна і адраджэнне пад'ярэмных народаў у Расіі" прызнаваў, што ў нярусскіх нацыях імперыі "нацыяналізм быў ні шовіністычна-чорнасоценны, але ідэёвы, дзе выяўленне індывідуальнасці і асобнасці кожнай нацыі лічылася адным з найпатрэбнейшых здабыткаў агульнага чалавецтва, які ні толькі ні шкодзіць, але — наадварот — памагае сацыяльным ідэям усяго сьвету.

Гэта самая чыстая нацыянальная ідэя..." Аднак у яе заўсёды было вельмі багата

Жыў у сваім часе

Якаў Бранштэйн (нарадзіўся 100 гадоў назад, 10 лістапада 1897 года ў горадзе Бельску-Падляшскім, цяпер — на тэрыторыі Польшчы) сваёй творчай прафесіяй абраў крытыку і літаратуразнаўства. Пачаў пісаць у 20-ыя гады, найбольш актыўнасьць прыпадае на 30-ыя. Безумоўна, не мог не пазбегнуць агульнай тагачаснай бяды — вульгарызатарства. Тым не менш напісанага ім з гісторыі беларускай літаратуры (пісаў Я. Бранштэйн не толькі па-беларуску, а і на ідыш) не выкінеш. Я. Бранштэйн выдаў зборнік (назва яго, як і іншых кніг, гаворыць сама за сябе) літаратурна-крытычных артыкулаў “Атака” (1930), навуковыя працы “Праблемы лінгвістычнага этапа ў літаратуразнаўстве” (1932), “Вынікі 15-гадовай барацьбы за марксізм-ленінізм у літаратуразнаўстве” (1932), літаратурна-крытычныя працы “Аб стане лўрэйскай літаратуры ў перыяд рэканструкцыі” (вышла ў 1932 годзе ў якасці дададка да часопіса “Штэрн”, “На замацаваных пазіцыях” (1934), “Літаратурная вучоба” (1935).

Біяграфія яго звычайная для людзей таго часу. У 1919—1921 гадах быў хлопчык для паслуг, рахункавод, добраахвотна ідзе ў Чырвоную Армію, удзельнічае ў баях на Заходнім і Туркестанскіх франтах, працуе ў газеце “Орловская правда”. У 1925 годзе скончыў 1-шы Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт, вучыўся ў Камуністычнай акадэміі (1926—1930), скончыў аспірантуру пры Беларускам дзяржаўным ўніверсітэце. Я. Бранштэйн выкладаў у Мінскім педагагічным інстытуце і адначасова з’яўляўся навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры і мастацтва Акадэміі навук БССР, быў адказным сакратаром Арганізацыйнага камітэта, рэарганізаванага ў 1934 годзе ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

6 красавіка 1937 года Я. Бранштэйн рэпрэсавалі, а 28 кастрычніка гэтага ж года ён быў прыгавораны да дзесяці гадоў зняволення. Аднак назаўтра, 29 кастрычніка, Я. Бранштэйн расстралялі.

Выстава Марка Шагала

У Арт-цэнтры Марка Шагала ў Віцебску адкрылася выстава графічных работ вялікага майстра. Усе творы, прадстаўленыя ў трох залах, былі падараны Віцебску за апошнія гады.

На здымку: літаграфія М. Шагала “Сямісвечнік”, падараваная гораду ў дні святкавання 110-годдзя з дня нараджэння майстра.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Творчы вечар школьніцы

У адзін з дзён амаль усе Баранавічы ўквечліліся чырвонымі аб’явамі “І я пляю песню для цябе...”, якія сведчылі, што ў актавай зале СШ № 21 адбудзецца творчы вечар Міры Несцяровіч.

Хто ж такая М. Несцяровіч? Яна вучаніца 10 “А” класа гэтай жа школы, вучыцца на “выдатна” і “добра”. А яшчэ дзяўчына вядомая як аўтар і выканаўца ўласных песень і актыўная ўдзельніца вакальна-інструментальнага ансамбля “Акварэль”.

Актавая зала была перапоўнена. Сама Міра грала на музычных інструментах, выконвала песні на свае ж вершы; ёй дапамагалі ў гэтым яе сябры.

Быў ушанаваны і кіраўнік ВІА “Акварэль” Анатоль Міхалка, бо гэта і яму сваімі творчымі поспехамі абавязана Міра.

М. МАЛІНОЎСКИ

Нацыяналізм

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

Да пачатку адкрытай і масавай барацьбы з “нацдэмаўшчынай” гэты небяспечны тэрмін вельмі любілі ўжываць у самых высокіх колах партыйных органаў рэспублікі. Так, калі 3 снежня 1926 года Бюро ЦК КП(б)Б вынесла рашэнне аб зняцці з рэпертуару Беларускага тэатра вядомай п’есы Я. Купалы “Тутэйшыя”, дык гэта тлумачылася наяўнасцю ў апошняй элементарна “нацыяналізмакратызму”.

Усе, хто ўважліва сачыў за друкам, зразумела ж, бачыў, як з году ў год пашыралася ўжыванне ў ім тэрмінаў “нацдэмакратызм”, “нацыяналізм-дэмакраты”, “нацдэмы”, “нацыянальныя дэмакраты”. Паступова гэтыя словы ўступілі ў сур’ёзнае саперніцтва з надзвычай папулярным тады тэрмінам “беларусізацыя”. На першым часе зусім нялёгка было прадбачыць, што з іх стане больш распаўсюджаным. Для пашырэння тэрміна “нацдэмакратызм” асабліва добра пастараліся ідэалагічныя службы бальшавіцкай партыі рэспублікі. Розныя варыяцыі “нацдэмакратызму” свядома трапілі і ў выдадзеную ў 1928 годзе кнігу першага сакратара ЦК КП(б)Б Вільгельма Кнорына “За культурную рэвалюцыю”. У ёй шмат правільных палажэнняў, слушных думак, цікавых фактаў, і галоўнае — адсутнічаюць заклікі да жорсткай расправы з “нацдэмамі”, як гэта стане модным паазей. Першая партыйная асоба ў рэспубліцы прапануе абмяжоўвацца пакуль што “толькі бязлітаснай крытыкай рэштак буржуазнага нацыяналізмакратызму”. Голас партыйнага лідэра не стаў марным лямантам прапаведніка ў пустыні. Ахвотнікаў бязлітасна крытыкаваць беларускіх “нацыяналістаў” тут жа знайшлася нямаля. І хто толькі дзеля гэтага ні браўся за пяро! Але ў першую чаргу рэдакцыі газет і часопісаў, выдавецтвы выкарыстоўвалі матэрыялы, атрыманыя ад высокапастаўленых партыйных і савецкіх работнікаў, спадзеючыся, што да іх публікацыі будзе больш даверу ў чытача. І ўсё ж пэўная надзея, што можа ўжо ў самым зародку ўдасца спыніць барацьбу з “нацдэмаўшчынай”, існавала. Падаў яе сам першы сакратар ЦК КП(б)Б Ян Гамарнік, ураджэнец украінскага горада Жытоміра. На гэтую пасаду ён заступіў у лістападзе 1928 г. і вымушаны быў пакінуць яе ў кастрычніку 1929 г., г. зн. з’яўляўся першай партыйнай асобай Беларусі ў час, калі яшчэ толькі зараджалася тут выкрыццё “нацдэмакраты”. Выступаючы 11 верасня 1929 г. на партыйным актыве Мінска, ён накінуўся з крытыкай на карэспандэнта газеты “Комсомольская правда” па Беларусі Ярухімовіча, які памылкова пісаў, што беларускі нацыяналізм-дэмакратызм бярэ пачатак ад “Нашай нівы”. Я. Гамарнік абвергнуў артыкулы гэтай газеты, падпісаныя крыптонімам А. І., у якіх ачарнялася ўся інтэлігенцыя Беларусі, што вярнулася з эміграцыі на радзіму, не пагадзіўся, што яна падалася дамоў “для барацьбы супраць Савецкай улады” і выказаў упэўненасць, што на яе погляды і паводзіны станоўча адбіліся размах эканамічнага будаўніцтва і развіццё беларускай нацыянальнай культуры. Партыйны кіраўнік стаяў на пазіцыі, што значная частка такой інтэлігенцыі сумленна “супрацоўнічае з Савецкай уладай дзеля справы сацыялістычнага будаўніцтва”.

Памяркоўнае стаўленне першага сакратара ЦК КП(б)Б Яна Гамарніка да беларускай адраджэнскай ідэі магло б хоць трохі суняць жаданне ваяваць з ёю. Але не ў характары гэта было многіх беларускіх архіінтэрнацыяналістаў бальшавіцкага толку. Вельмі ўжо карцела паказаць партыйнаму Цэнтру ў Маскоўскім Крамлі сваю адданасць ідэі пралетарскага інтэрнацыяналізму. А хтосьці разлічваў сваёй бескампраміснай барацьбой з “беларускім нацыяналізмам” працерабіць сабе шлях да высокіх пасадаў у агульнасаюзных партыйных і савецкіх органах, што месціліся ў Маскве. І такіх шчасліўчыкаў аказалася нямаля.

Часта і даволі эфектна з пункту гледжання ідэалагічнага апарату ЦК КП(б)Б выкарыстоўваў сваё высокае службовае становішча з мэтай вядзення барацьбы з “нацдэмаўшчынай” на старонках перыядычнага друку рэктар Камуністычнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна ў Мінску Аляксандр Сянкевіч. Нагадаю, што ў 1906 г. ён быў удзельнікам нелегальнага з’езда настаўнікаў у вёсцы Мікалаеўшчына Мінскай губерні. Гэты артадаксальны бальшавік пайшоў куды далей за нядаўняга сакратара ЦК КП(б)Б В. Кнорына (у 1928 г. пераведзены на працу ў Выканкам

Камінтэрна) у выкрыцці “нацдэмаў”, даючы ім, прыкладам, і такую злосную характарыстыку: “Беларускі нацыяналізм-дэмакратызм стварае агульны фронт з беларускім нацыяналізм-фашызмам Заходняй Беларусі, з’яўляючыся такім чынам агентурай беларускага нацыяналізм-фашызму — складанай часткай польскага фашызму”. Няцяжка ўявіць, як мог пачуваць сябе чалавек, якога прамаці ўскосна залічвалі ў разрад “нацдэмаў”, якім давалі такую жадлівую характарыстыку высокапастаўленага дзеячы партыі.

Рана, вельмі рана пачалі ў дачыненні адзін да аднаго ўжываць тэрміны “нацыяналіст”, “нацдэм” і нашы пісьменнікі, што было на вялікую радасць праціўнікам беларусізацыі. Аднымі з першых трапілі ў разрад “нацдэмаў” таленавітыя майстры мастацкага слова Адам Бабарэка, Язэп Пушча, Уладзімір Дубоўка. Ні хто іншы, як сябры па пяры, ужо не проста бязлітасна крытыкавалі іх, а патрабавалі і самай жорсткай кары.

6. У БАЛЬШАВІЦКАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ

У пэўнай ступені змаганне з праявамі “нацыяналізму” ў дачыненні да памяркоўнага, цярплівага беларускага народа ішло ў намнога больш жорсткіх формах, чым гэтага мог патрабаваць час, і яно асабліва не выклікалася тымі падзеямі, што адбываліся ў нацыянальным жыцці СССР у цэлым. Нагадаю, што нават у першым выпуску “Большой Советской Энциклопедии” адсутнічала дэфініцыя “нацыяналізм”, хаця том на літары “Н” з’явіўся ў свет у вельмі трывожны для ўсіх савецкіх народаў час — у 1939 г. У друку ж Беларусі тэрмін “нацыяналізм” па папулярнасці, магчыма, уступаў толькі такім словам, як “сацыялізм”, “бальшавікі”, “рэвалюцыя” і іншым савецкім наватворам. Тэрмін “нацыяналізм” у яго бальшавіцкай інтэрпрэтацыі не згубіўся на Беларусі і пасля заканчэння вайны з фашыскай Германіяй. Гэты ярлык вельмі любілі без усякага разбору навешваць на тых, хто ў той ці іншай форме супрацоўнічаў з акупантамі ці ў мірны час выступаў за ўладкаванне культурнага жыцця беларускага народа на яго прыродным нацыянальным грунце.

Неўзабаве слова “нацыяналізм” стала адным з самых папулярных у агульнасаюзным друку. Цяпер-то яно ўжо трапіла ў аддадзены том “Большой Советской Энциклопедии”, падпісаны да выхаду ў свет у лістападзе 1954 г. Праўда, гаворка вялася тут выключна толькі пра буржуазны нацыяналізм, г. зн. пра той нацыяналізм, які ўжо не мог існаваць у СССР, дзе перамог, як тады пісалася, сацыялістычны лад. У “БСЭ” нацыяналізм характарызаваўся як “рэакцыйная буржуазная ідэалогія і палітыка, якая адстойвае інтарэсы буржуазіі дадзенай нацыі пад прыкрыццём ілжывага флага “агульнанацыянальных” інтарэсаў, якая (палітыка. — Л. Л.) апраўдвае нацыянальны прыгнёт, прапаведуе зняважлівя адносіны да іншых нацый, распальвае варожасць паміж нацыямі і зацямяняе класавую свядомасць працоўных”.

Як бачым, цяпер нацыяналізму даецца зусім не такая, як у XIX стагоддзі характарыстыка. У гэтым жа энцыклапедычным выданні сцвярджалася, што ў СССР адсутнічаюць усялякія ўмовы, што параджаюць буржуазны нацыяналізм, і што толькі ў некаторых людзей яшчэ захоўваюцца нацыяналістычныя перажыткі капіталізму.

Разглядаемай дэфініцыі адведзена яшчэ большае месца ў 10-м томе “Советской Исторической Энциклопедии” (1967). У ім тэрміну “нацыяналізм” не папярэднічае слова “буржуазны”, што можна разумець як магчымасць існавання такой з’явы і ў іншых грамадствах. Таму, зразумела, і сама дэфініцыя выкладзена тут не так, як у “БСЭ”. “Нацыяналізм — ідэалогія і палітыка, якая разглядае нацыю як вышэйшую і пазарычную форму грамад. адзінства, у рамках якога ўсе сацыяльныя слаі звязаны нібыта гарманіч. агульнасцю інтарэсаў... Н. звычайна носіць бурж. характар і накіраваны на дасягненне мэтай буржуазіі, выдаваемых ёю за “агульнанацыянальныя” (...)

Да тае пары, пакуль буржуазія выступае ў якасці прагрэсіўнага класа, Н., як першапачат. форма нац. самасвядомасці, аддыгрывае ў цэлым прагрэсіўную ролю”.

У разглядаемым артыкуле таксама прызнавалася, што ў сацыялістычных дзяржавах няма глебы для нацыяналізму. “Аднак па-

колькі нац. адрозненні захоўваюцца, а ў свядомасці некаторых людзей яшчэ не зжытыя нацыяналістычныя забавоны, і тут магчыма ўзнікненне супярэчнасцяў, звязаных з рэцыдывамі Н...”

Цяпер ужо дэфініцыя “нацыяналізм” прысутнічае і ў рознага роду філасофскіх слоўніках, слоўніках замежных слоў з амаль агульным для ўсіх іх азначэннем: “Нацыяналізм — рэакцыйная буржуазная ідэалогія і палітыка, накіраваная на распальванне нацыянальнай варожасці і нацкоўвання адной нацыі на другую ў інтарэсах эксплуатацыйнага класаў” (Словарь иностранных слов); “Нацыяналізм, буржуазная ідэалогія і палітыка ў нацыянальным пытанні, якая грунтуецца на перабольшванні нацыянальных рысаў, выпрацоўцы і культываванні пачуццёвай перавагі, выключнасці адных нацый перад другімі” (БелСЭ). “Нацыяналізм. 1. Рэакцыйная буржуазная ідэалогія і палітыка ў галіне нацыянальных адносін і культуры, якая грунтуецца на перабольшванні нацыянальных рыс, культываванні перавагі, выключнасці адных нацый перад другімі і распальванні нацыянальнай варожасці. 2. Нацыянальны рух у прыгнечаных краінах за незалежнасць народа, нацыі супраць іншаземных прыгнятальнікаў”. (Тлумачальны слоўнік беларускай мовы — ТСБМ).

Як бачым, ва ўсіх гэтых дэфініцыях “нацыяналізму” нікога не засталася таго, што ў іх уключалі дарэвалюцыйныя рускія і заходнеўрапейскія палітыкі і вучоныя. “Нацыяналізм” падаецца, як вельмі шкоднае буржуазная ідэалогія, здатная толькі да распальвання варожасці паміж народамі. Толькі ў трэцім томе ТСБМ у другой частцы дэфініцыі “нацыяналізму” апошні надзяляецца станоўчымі рысамі.

Ні ў першы перыяд пасля вайны з Германіяй, ні калі-небудзь пазней, ні сёння нікога з беларусаў, што стаялі ці стаяць у апазіцыі да афіцыйных уладаў, нельга называць нацыяналістамі ў тым азначэнні, якое даецца ім у вышэйпрыведзеных літаратурных крыніцах. Нягледзячы на ўсё гэта, на Беларусі прычэпалі і прычэпляюць падобны ярлык пэўным асобам. Мо тут кіруюцца другім азначэннем “нацыяналізму” з трэцяга тома ТСБМ, што нацыяналізм — гэта “нацыянальны рух у прыгнечаных краінах за незалежнасць народа, нацыі супраць іншаземных прыгнятальнікаў”. Калі гэта так, дык ці ж можна да падобнага роду нацыяналізму ставіцца з непавагай? Выступаць жа за незалежнасць народа, росквіт яго нацыянальнай культуры і мовы заўсёды лічылася вельмі прэстыжнай справай. На такое здольныя толькі самыя прагрэсіўныя людзі, нацыяналісты з вялікай літары, пра якіх так шмат добрага сказана ў рускай дарэвалюцыйнай навуковай літаратуры і публіцыстыцы, пра якіх і сёння з павагай гавораць ва ўсіх краінах цывілізаванага свету.

7. ЧАС МЯНЯЦЬ АКЦЭНТЫ

Калі глыбока зазірнуць у мінулае і сучаснае беларускага народа, дык пераконваешся ў тым, што ўсе яго недапрацоўкі і страты ў пытаннях дзяржаўнага суверанітэту, нацыянальнай культуры і мовы — гэта не вынік празмернай колькасці ў яго нацыяналістаў у небальшавіцкім разуменні гэтага слова, а, наадварот, іх вострая нястача, не вынік іх актыўнай дзейнасці, а хутчэй — празмерная пасіўнасць. Асабліва гэта моцна адчуваецца зараз, калі з-за грубых парушэнняў самой дзяржавай нормаў беларускага нацыянальнага жыцця яно ледзь не апусцілася да Нулявога цыкла і ніколькі не лепшае, чым у сумнавядомыя гады бязмежнага панавання савецкай таталітарнай сістэмы.

У гэты судны час нашай гісторыі, калі дзяржава амаль цалкам адышла ад нацыянальных стандартаў, належным чынам не клопацца пра развіццё нацыянальнай культуры, асабліва яе прафесійных пластоў, свядома не дапускае беларускую мову ў дзейнасць сваіх органаў улады і кіравання, установы адукацыі і іншыя сферы грамадскага жыцця, святы абавязак усіх шчырых Нацыяналістаў узяць справу беларускага нацыянальна-культурнага адраджэння ў свае ўласныя рукі. Дзеля дасягнення поспеху маецца вострая патрэба ў аб’яднанні намаганняў усіх грамадска-палітычных і культурна-асветніцкіх рухаў, якім дарага я гэта ідэя.

Не ў стане стварыць сваім грамадзянам

Прападобнай Еўфрасіні прысвечаныя

БІБЛІАГРАФІЧНЫ АГЛЯД

прыстойнае жыццё, урад Рэспублікі Беларусь настойліва вядзе нас на эканамічны, палітычны і культурны саюз з Расіяй. У гэтых умовах мы павінны імкнуцца да таго, каб па ўсіх жыццёва важных паказчыках узняцца на ўзровень рускага народа. Найперш трэба, хоць і з вялікім спазненнем, выйсці на тую стадыю нацыяналізму, якую так гераічна і стойка адолеў рускі народ, асабліва яго інтэлігенцыя, у канцы XIX — пачатку XX ст. Рускі народ прыслушаўся да голасу свайго дарадцы М. Дурнава: "Сваім, нацыянальным жыццём ён унясе ў агульную сусветную барацьбу за дабро больш, чым жыццём чужым, пазбаўленым колеру, інтэрнацыянальным". Практыка на ўсе сто працэнтаў пацвердзіла правільнасць гэтых слоў. Рускім нацыяналістам удалося не толькі захаваць, але і ўзбагаціць прыродны, нацыянальны патэнцыял сваёй культуры, асабліва яе элітарныя пласты. Будзе злачыствам, асабліва як Беларусь давядуць да сапраўднага шлюбу з Расіяй, калі наша дзяржава, грамадскасць, найперш яго інтэлектуальныя сілы, не выкарыстаюць рускі вопыт нацыяналізму, рускі вопыт абароны і развіцця сваёй культуры і мовы.

Час скеміць, што ва ўсіх сферах нашага культурна-моўнага жыцця рускі, украінскі, польскі элементы — гэта не больш як дэсерт, а ежа ў ім павінна быць толькі беларуская. Такіх разумных судосін паміж сваім і чужым у культуры і мове прытрымліваюцца ўсе цывілізаваныя народы, дзякуючы чаму яны забяспечваюць высокі ўзровень свайго духоўнага жыцця, захоўваюць яго адметнасць і арыгінальнасць, устойліва сядзе ад усляжых формаў асіміляцыі. Сучасную спекуляцыю нашых дзяржаўных дзеячаў на нацыянальным нігілізме ў пытанні культуры і мовы, на раханасці, талерантнасці беларускага народа, як вынік яго шматгадовай паланізацыі і русіфікацыі, аніж нельга назваць разумнай палітыкай. Гэта блюзнерства, здзек са скалечанай нацыі. Таленавіты, не кажучы ўжо пра геніяльнага палітыка, глядзіць на адно-два пакаленні людзей наперад. А яны, не сумняваюся, у адрозненне ад сучасных, будуць паўнаважымі ў нацыянальна-культурным, моўным развіцці беларусамі, тыповымі еўрапейцамі без усляжых дамешак нацыянальнага нігілізму. Усе яны будуць ведаць сваю гісторыю, валодаць і карыстацца роднай, а не чужой мовай, без перакладчыкаў разуменне рускіх, украінцаў, палякаў, а многія — і прадаўнікоў асноўных нацыянальнасцяў Заходняй Еўропы. Апошня ж прызнае беларусаў за адметны, самабытны этнас толькі тады, калі яны займаюць уласнае нацыянальнае аблічча. На вялікі жаль, сёння яны яго не маюць. І дзіўна, што палітыкі, шырокія колы інтэлігенцыі імкнуцца весці беларускі народ у Еўропу не іх уласным, а нейкім іншым шляхам.

Калісьці ў рускіх нацыяналістаў існавала думка, што іх урад можа падацца ўплыву перадавых краін Еўропы і адступіць ад сваіх прыродных духоўных традыцый. Смелае выйсце з такога становішча ідэолагі рускага нацыяналізму бачылі ў наступным: "Асобы з антынацыянальным накіраваннем з рускіх нецярпimyя на пасадах... Асабліва такія асобы нецярпimyя ў ведамстве асветы". Не сакрэт, сёння ў нас на розных дзяржаўных пасадах, у органах народнай асветы асабаў з антыбеларускім накіраваннем хоць гаць гаці. Але веру, што здаровы беларускі нацыяналізм у іх абавязкова абудзіцца, калі яны на ўласныя вочы ўбачаць, як у саюзе Расіі з Беларуссю разбураюцца апошнія беларускія культурна-моўныя пачаткі, дашчэнту разлагаецца ўласны духоўны патэнцыял некалі слаўтага сваёй гістарычнай памяццю, багатай, арыгінальнай культурнай спадчынай славянскага народа. Прыняўшы глыбока да сэрца гэтую жорсткую трагедыю беларускай нацыі, напэўна, многія з сённяшніх дэнацыяналізаваных палітыкаў і інтэлігентаў захочуць разам з паэтам Алесем Аляфравічам паўтарыць наступныя радкі з яго нядаўняга верша "Родная мова":

*Любую мову паважваю.
Любой не грэбую ніцую.
Вясці ж размову з родным краем
На мове матчынай хачу.*

Зразумела, куды больш было б карысці, каб разумным сэнсам гэтых вершаваных радкоў прасякнулі душы тых, ад каго ў многім залежыць лёс беларускай нацыі, ужо сёння, а не тады, калі ёй давядзецца правярць здольнасць сваёй культуры і мовы выжываць і развівацца пасля здзяйснення задуманага беларускім урадам курсу на самае рашучае паглыбленне інтэграцыйных працэсаў нашай краіны з Расіяй, у тым ліку і ў сферы духоўнага жыцця.

Мы жывём у час пярэдадня 2000-годдзя прыходу ў свет Хрыста.

Чалавецтва рыхтуецца да вялікай даты — 2000-годдзя Хрысціянства, і найбольш, вядома, Царква Хрыстова. Беларуская Праваслаўная Царква зрабіла ўжо нямала ў сэнсе царкоўнага будаўніцтва, правядзення царкоўна-навуковых канферэнцый па гісторыі Беларускай Царквы, яе сучасным жыццём і ролі ў грамадстве. Здзяйснюцца і выдавецкія планы Беларускага Экзархата пры актыўным удзеле Беларускага Брацтва Трех Віленскіх Мучнікаў.

Спынемся на выданнях, прысвечаных прападобнай Еўфрасіні Полацкай. Аб слаўным Крыжы Еўфрасіні — праваслаўнай святыні і шэдэўры ювелірнага і эмальернага мастацтва старажытнай Русі, створаным беларускім майстрам Лазарам Богшам, распавядаецца ў кнізе "Крыж — ахоўнік усея Усяленныя" (спецвыпуск часопіса "Весці Беларускага Экзархата", N 15 (11/96), 127 с.). Аўтары яе — маскоўскія вучоныя доктар гістарычных навук, археолаг Л. Аляксееў, доктар гістарычных навук, археолаг Т. Макарава і ювелір-эмальер, член Саюза мастакоў Рэспублікі Беларусь М. Кузьміч. Гэта сур'ёзнае навуковае даследаванне, папулярнае па выкладанні, разглядае гісторыю Крыжа, яго трагічны лёс праз вякі, апісвае святыню, што былі ўкладзеныя па малітвах прападобнай Еўфрасіні ў Крыж-машчавік (частка Крыжа Гасподня, Святая Кроў Яго, часцінкі мошчаў мучнікаў Панцелімана, Стэфана, кроў св. Дзімітрыя Салунскага, кавалачкі каменнай Гроба Гасподня і Гроба Маці Божай). На фоне гісторыі страчанага ў наш час цудоўнага старажытнага мастацтва эмалі расказваецца аб дзіўных эмалях Еўфрасінеўскага Крыжа — іконках, арнаментых, аб складанасці ювелірных работ і цудоўным майстэрстве Лазара Богшы, яго неацэнным укладзе ў наша старажытнае мастацтва, аб стварэнні ім адметнай школы эмальернага мастацтва.

Спецыяльны раздзел прысвечаны аднаўленню ў наш час Крыжа, страчанага ў часы

Вялікай Айчынай вайны, аб шматгадовай рабоце майстра эмальера-ювеліра з Брэста М. Кузьміча, ягоны расказ аб складанасці работы і сваім шляху да Госпада ў час працы над святым Крыжам. Прыводзяцца фрагменты выступленняў удзельнікаў пасяджэння навукова-кансультацыйнай групы па аднаўленні свята-Еўфрасінеўскага Крыжа ў 1996 г. у Брэсце. Мітрапаліт Філарэт — ініцыятар аднаўлення Крыжа, які асвятліў кіпарысавае асноваванне яго ў Іерусаліме ля Гроба Гасподня, дзе ўзяў благаслаўленне ў Іерусалімскага Патрыярха Дзіадора II і быў з Крыжам на месцы пахавання прападобнай Еўфрасіні, сказаў: "Крыж, як мы бачым з гісторыі, сапраўды, быў сімвалам беларускай святасці і нават дзяржаўнасці, таму што ствараўся ён як сродак аб'яднання славянскіх плямёнаў, у тым ліку, зразумела, Полацкага княства і княстваў вакол яго". Свецкі, нацыянальны аспект справы падкрэслены ў выступленні загафедры беларускага літаратуразнаўства Брэсцкага педагагічнага ўніверсітэта Г. Праневіч: "Цікава, што этапы нацыянальнага адраджэння беларускага народа былі звязаны са зваротам да прападобнай Еўфрасіні: скажам, з пераносам мошчаў святой Полацкай ігуменні ў пачатку XX ст. Вялікі нацыянальны пазт Янка Купала зрабіў вобраз слаўтай палачанкі асновай свайго выдатнага вобраза маладой Беларусі... Хрысціянскія каштоўнасці спалучаюцца з каштоўнасцямі патрыятычнымі, нацыянальнымі".

Аб дзейнасці прападобнай Еўфрасіні Полацкай, аб яе слаўным Крыжы, як святыні і вялікай каштоўнасці, распавядаецца ў раздзеле "Першыя стагоддзі: аўтарытэт і святасць" з кнігі Г. Шэйкіна "Полацкая епархія".

Цікавым і значным укладам у вывучэнне нашай гістарычнай спадчыны з'яўляецца выдадзеная Беларускай Праваслаўнай Царквой кніга-альбом "Прападобная Еўфрасіня Полацкая" (1997, 120 с. з іл.). Асноўны змест яе складае гісторыка-літаратурнае даследаванне маладога, нядаўна адышоўшага ад нас вучонага Аляксея Мельнікава аб жыцці і дзейнасці прападобнай Еўфрасіні. Аўтар упершыню дае жыццё Прападобнай

на фоне дэталёва рэканструяванай ім эпохі, імкнецца паказаць значэнне яе міратворчай дзейнасці для Полацкага княства, для ўсёй Старажытнай Русі, ролю ў палітычным і царкоўным жыцці свайго часу. Для работы характэрна багацце смелых і часам спрэчных гіпотэз і аналогій, якія прымушаюць працаваць творчую думку даследчыкаў. У гэтым шмат цікавых гістарычных фактаў. Так, аўтар пераканаўча даводзіць, што дата смерці прападобнай Еўфрасіні не 1173, а 1167 год — над гэтымі датамі даўно спрачаліся даследчыкі. Выдаўцы ўважліва захавалі своеасаблівыя прыярытэты і стыль аўтара кнігі, які называе святыню ігуменню Еўфрасіню проста Палачанкай, што, вядома, пярэчыць царкоўнай традыцыі і ўспрымання вернікаў.

Цешыць вока афармленне кнігі-альбома, шматлікія ілюстрацыі, дакументальная фатаграфія, рэпрадукцыі старажытных ікон, твораў жывальсц, графікі, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ў раздзеле "Вобраз прападобнай Еўфрасіні Полацкай у сучасным беларускім мастацтве". У альбоме прадстаўлены іконы і роспісы з Іерусалімскага, Рыжскага манастыра, Кіева-Пячэрскай лаўры, беларускай іконы XVII ст., шэдэўр беларускага іканалісу XVIII ст., што захоўваецца ў Жыровіцкім манастыры, шэраг рысункаў, гравюр з графічнага цыкла А. Кашкурэвіча, прысвечанага святой Полацкай ігуменні, творы А. Марачкіна, Я. Куліка, У. Васюка, П. Свентахоўскага, іншых. Мусяць багацейшым магло быць адлюстраванне вобраза Прападобнай у беларускай пазіі: прадстаўлены вершы толькі Ларысы Геніюш, Навума Гальпяровіча, Алега Бембеля.

Наш аповед пра ўшанаванне сучаснікамі памяці Еўфрасіні Полацкай хочацца скончыць словамі сціхуры царкоўнай службы Святой: "Житие твое, Ефросиние, честно: просияла бо еси зело делы благими и многих ко Христу привела еси... Молися за ны, мати преподобная, ко Господу, да подаст душам нашим богатую милость".

В. ДЫШЫНЕВИЧ

На злеме стагоддзя

Летась трагічна загінуў Мікола Селяшчук, сёлета пайшоў ад нас Міхась Раманюк, днямі не стала Аляксандра Кішчанкі... Канец стагоддзя пазначаны ў беларускай культуры шэрагам непапраўных страт. Ёсць цыннічнае выслоўе "Няма чалавека — няма праблемы". Але ў цывілізаваным грамадстве якраз наадварот: праблемы ўзнікаюць з-за адсутнасці людзей. І проста людзей, і людзей, як кажуць, з вялікай літары. Кожны з названых творцаў пайшоў з жыцця, не зрабіўшы і паловы таго, што мог бы здзейсніць ва ўмовах спрыяльных. Іх творчы патэнцыял быў рэалізаваны толькі часткова. Кожны дарослы чалавек ведае, што калі-небудзь ён памрэ. Але не ведаючы, калі адбудзецца сустрэча з Богам, усё спадзяёмся, што часу шмат. Што яго хопіць на ўсё. Але заўжды не хапае. Прычым менавіта ў людзей творчых. Бо творца не можа спыніцца, не можа сказаць сабе: "Хопіць! Я зрабіў усё, што хацеў, усё, што мог". Бо кожная дасягнутая мэта адкрывае новы шлях.

Аляксандр Кішчанка — гэта эпоха ў выяўленчым мастацтве Беларусі. А калі б наша краіна займала вяртае месца ў Еўропе, дык ягоны творчыя прынцыпы былі б агульнаеўрапейскімі, а значыць, і сусветным здабыткам. Мы можам без непатрэбнай у дадзеным выпадку сціпласці сцвярджаць, што наш мастак варты быць у адным шэрагу з такімі карыфеямі стагоддзя, як Жан Льюіса і Ражэ Самвіль, Дыгера Рывера і Давід Сікейрас. З ягоным імем звязана ментальная рэвалюцыя ў выяўленчым мастацтве Беларусі. Ягоны тэмперамент, ягонае бачанне свету стала вызначальным для некалькіх пакаленняў беларускіх мастакоў — манументалістаў, ды ў станковым і дэкаратыўна-жытковым мастацтве ягоны ўплыў відавочны. Найперш, уплыў стылёва-фармальны.

Сёння шмат гавораць пра "славянскае адзінства", пра "агульныя славянскія карані", пра "адзіную культурную прастору", але палітычная дэмагогія толькі кампраметуе гэтыя разуменні. Між тым як усё гэта ёсць у рэальным жыцці. І адзінства, і карані, і прастору ўвасабляў у сваёй творчасці Аляк-

сандр Кішчанка. Нарадзіўся ў Расіі, адукацыю атрымаў на Украіне, мастакоўскую славу прыдаў у Беларусі. Заўжды з удзячнасцю прыгадваў сваіх настаўнікаў з Львоў-

скага інстытута ўжыткавага і дэкаратыўнага мастацтва. Кожнае лета ездзіў на радзіму ў Багучар (Варонежская вобласць). А ў родных мясцінах заўжды з задавальненнем адзначаў, што тутэйшыя арнаменты так падобныя на беларускія... Ён паўсюль быў бы мастаком, ён паўсюль знайшоў бы матэрыял для творчасці: Мяркую, майёй краіне пашчасціла, што Аляксандр Міхайлавіч стаў мастаком у Беларусі. Як Францыя пашчасціла на Шагала і Пікаса.

Творчасць Аляксандра Кішчанкі яшчэ доўгі час будзе ў фокусе супрацьлеглых ацэнак. А потым стане афіцыйна прызнанай класікай. Звычайны лёс наватараў.

У палотнах Аляксандра Кішчанкі няма падзелу на неба і зямлю. Ягоныя героі ў небе адчуваюць сябе так жа звычайныя, як і персанажы Марка Шагала. І як для Марка Шагала Парыж быў усёго толькі другім Віцебскам, так і для Аляксандра Кішчанкі ўвесь свет быў ягоным родным Багучарам, трансфармаваным у Сусвет. Але лёсу было трэба, каб мастак жыў пад беларускім небам і цяпер стаў беларускаю зямлёю.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Калектыў мастацкага цэнтра "Жыльбел" смуткуе з выпадку страты, якую панесла айчынная культура, і выказвае спачуванне родным Аляксандра Міхайлавіча КІШЧАНКІ.
Саюз беларускіх пісьменнікаў і рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва" глыбока смуткуюць у сувязі з заўчаснай смерцю выдатнага майстра, народнага мастака Беларусі, лаўрэата Дзяржаўных прэмій рэспублікі Аляксандра Міхайлавіча КІШЧАНКІ і шчыра спачуваюць яго родным і блізкім у іх вялікім горах.
Белдзяржмузей народнай архітэктуры і побыту выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму эканамісту Мінікультуры РБ Ніне Георгіеўне АЛЯКСЕЕВАЙ з прычыны напаткаўшага гора — смерці сястры.
Калектыў рэдакцыі часопіса "Беларусь" смуткуе з выпадку трагічнай смерці супрацоўніцы і рэдакцыі КРАКАСЕВІЧ Марыі Станіславаўны і выказвае спачуванне сямі і іх блізкім.
Калектыў рэдакцыі часопіса "Беларусь" выказвае спачуванне супрацоўніцы часопіса НІКАЛАЕВАЙ Людміле Уладзіміраўне з выпадку смерці маці.

Гальшанскі замак — дыямент "Залатога пярсцёнка"

Грамадскі фонд "Гальшанскі замак" створаны ў чэрвені мінулага года. Фонд уваходзіць у структуру Грамадскага навукова-аналітычнага цэнтра "Беларуская перспектыва". Стратэгічна мэта фонду — адраджэнне Гальшанскага замка ў былой велічы. А дзеля гэтага сябры фонду імкнуцца ўсяляк прыцягнуць увагу грамадства да гэтага помніка нашай даўніны — ладзяцкіх семінараў, выставы, маладзёжных летнікі. Мяркуюцца, што фонд "Гальшанскі замак" будзе выдаваць бюлетэнь.

25 кастрычніка сябры фонду правялі ў Гальшане сход, на якім абмеркавалі бягучыя справы. Старшыня Наталля Мяцельская нагадала пра тое, што зроблена. А гэта некалькі семінараў для настаўнікаў і моладзі Гальшані і наваколля, шэраг публікацый у мясцовай і мінскай перыядыцы. Зразумела, што грамадская арганізацыя — гэта не дзяржаўная ўстанова. Грамадская арганізацыя не можа сама займацца рэстаўрацыяй Гальшані ці нават зарабіць на гэтую справу грошы. Але наяўнасць такой ініцыятыўнай групы можа паспрыць таму, што і грошы знойдуцца, і рэстаўрацыя распачнецца.

На што сёння спадзяюцца сябры фонду? Найперш на развіццё турызму ў Беларусі. Ёсць ідэя звязаць шэраг найбольш значных гісторыка-культурных аб'ектаў нашай краіны "залатым пярсцёнкам" нахшталь таго, як гэта зроблена ў Расіі. Безумоўна, адным з "сегментаў" такога "пярсцёнка" маюць

быць Гальшаны. Але пакуль тое будзе!.. Ды, акрамя таго, мала ўключыць Гальшанскія аб'екты ў прэстыжны спіс, трэба яшчэ добраўпарадкаваць самі Гальшаны, пабудоваць дарогі, гатэль, інакш кажучы, стварыць адпаведную інфраструктуру. Турысты ў Гальшане бываюць і сёння. У асноўным з Летувы. Да нас яны прыязджаюць, каб паглядзець на "свае" замкі ў Міры, Наваградку, Крэве, Гальшане, Лідзе. Іхняя вандручка так афіцыйна і называецца — "Замкі Летувы". Так што нам, беларусам увогуле і жыхарам Гальшан, у прыватнасці, ад такога турызму карысць малая.

Сябры фонду лічаць, што перш чым у дзяржавы дойдуць рукі да замка, у Гальшане павінен быць створаны музей, які і стаў бы галоўным асветніцка-прапагандысцкім асяродкам. Зараз у Гальшане дзве экспазіцыйныя пляцоўкі, дзе можна даведацца аб гісторыі замка, кляштара, мястэчка: краязнаўчы музей у мясцовай школе і памяшканне ў былым кляштары (цяпер гэта філіял Нацыянальнага мастацкага музея). Паміж Нацыянальным мастацкім музеем і мясцовымі каталікамі ўжо колькі год ідзе цяжка. Каталікі хацелі б вярнуць сабе памяшканне былога кляштара. Мастацкі музей згодны аддаць, але пры ўмове кампенсанцыі: аднавіць для нас частку замка і бярэць сабе кляштар — гавораць музейшчыкі. Мы можам аднавіць хутка і якасна, але толькі рэлігійны аб'ект, касцёл альбо кляштар; пад свецкі аб'ект нам спонсары

грошай не дадуць, — адказваюць ксёндзі і вернікі. Пытанне, як кажучы, у такіх выпадках, завясае ў паветры. Нашто музею рабіць рэстаўрацыю, калі заўтра ў былога кляштара можа быць новы — стары гаспадар? Але і ў гэтых не надта спрыяльных умовах філіял Нацыянальнага музея робіць сваю культурна-асветніцкую справу. 25 кастрычніка ў Гальшане зачылася выстава твораў двух жывалісаў — бацькі і дачкі Пятра і Алены Шарыпаў. Яна працавала тры месяцы. Мела вялікі поспех,

асабліва калі браць да ўвагі правінцыйны статус Гальшан. Людзі часта не ўспрымаюць прыгажосць родных мясцін, бо прывычаліся, бо краязвід, што бачыш кожны дзень, вока намулілі. Вось тут і трэба, каб прыйшоў мастак і паказаў людзям звыклае ў нязвычайнай форме. Гэта і зрабілі Пётр і Алена Шарыпы, зрабіўшы ў Гальшане выставу пра Гальшані і замак, і кляштар, і мястэчка ўвогуле сапраўды пачынаеш успрымаць як твор мастацтва.

Спадар Шарыпа выказаў думку, што прыцягнуць увагу грамадскасці да праблем Гальшанскага замка мог бы жывалісны пленэр, арганізаваны ў гэтых мясцінах. Выстава паездзіла б па краіне, а пяцьдзесят працэнтаў ад продажу карцін мастакі маглі б перадаць на рэстаўрацыю замка. Пётр Шарыпа ўпэўнены, што сярод ягоных калег знойдзецца нямала жадаючых узяць удзел у такім пленэры.

У развіццё гэтай тэмы ўзнікала гаворка пра тое, што пленэр можа быць і больш маштабны. Рэч у тым, што сёння Віцебск і Магілёў ладзяць агульнанацыянальныя фестывалы выяўленчага мастацтва: міжнародны жывалісны пленэр імя Марка Шагала і Вітольда Бялыніцкага-Бірулі. Магла б і Гародня праявіць рэгіянальны патрыятызм і правесці міжнародны жывалісны пленэр імя Фердынанда Рушчыца, уключыўшы ў праграму пленэра Гальшані ці нават зрабіўшы Гальшані асноўнай базай пленэра.

Сябра фонду "Гальшанскі замак" Іна Герасімава, якая прадстаўляе шэраг габрэйска-культурных арганізацый Беларусі, выказала ўпэўненасць, што на такі пленэр з задавальненнем прыедуць мастакі з Ізраіля. Бо шэраг мястэчак гэтага рэгіёна адыгралі выключную ролю ў культурна-рэлігійнай гісторыі сусветнага габрэіства. Спрыяць культурнаму адраджэнню Гальшан мог бы і мясцовы малы бізнес, надзвычай зацікаўлены ў тым, каб Гальшані сталі турыстычным цэнтрам. Але ў Гальшане ў бізнесу праблемы тыя ж, што і па ўсёй краіне.

Праблем шмат. Сябры фонду разумеюць, што вырашыць іх можна толькі ўсёй грамадой.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"
ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір НЯКЛЯЕУ
РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана **БЕРАСЦЕНЬ**,
Мікола **ГІЛЬ** —
намеснік галоўнага рэдактара
Галіна **КАРЖАНЕЎСКАЯ**,
Жана **ЛАШКЕВІЧ**,
Алесь **МАРЦІНОВІЧ**,
Барыс **ПЯТРОВІЧ** —
першы намеснік галоўнага рэдактара,
Юрась **СВІРКА**,
Віктар **ШНІП** —
адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19
ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі
і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)
Індэкс 63856.
Наклад 5823
Нумар падпісаны ў друк 20.11.1997 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 6905/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Сціплыя чары беларускага пейзажа

Пасля невялікага перапынку зноў вярнуўся да "чужой" епархіі — жывалісы. Не ведаю, як паставяцца да маіх "жывалісных наездаў" прафесійныя мастацтвазнаўцы, бо здагадваюся, што і тэрміналогія, і веданне прадмета выкліча ў іх шмат нараканняў. Але ёсць у такога "аматарскага метаду" і свае перавагі: аб'ектыўная суб'ектыўнасць — адсутнасць знаёмых ці проста "сваіх" мастакоў; новы погляд на, здаецца, даўно застылае і нерухомае ў мастацтве; шчырае жаданне ажывіць, асучасніць мастацкія праблемы, давесці іх да больш шырокага кола людзей.

Сярод іншых жанраў рэалістычнага мастацтва пейзажны і асабліва пленэрны жываліс — адзін з самых маладых. Адлюстраванне чалавека, потым — "мёртвай" прыроды рэчаў і нарэшце — жывой "дышаючай" прыроды — гістарычная храналогія мастацтва і заканамерны шлях жывалісы, дзе пейзаж заняў пачэснае месца як "вышэйшы", інтэграцыйны жанр. Сапраўды, мастакоўскае назіранне за прыродай у XIX ст. дало не толькі новыя тэмы і выяўленчыя сродкі (імпрэсія, постімпрэсіянізм), але і больш маштабнае мысленне, абагульняючыя, а затым абстрактныя жывалісныя формы. Той жа сімвалізм, экспрэсіянізм і сюррэалізм цяжка ўявіць без пейзажа, больш за тое — часцей гэта і ёсць занадта "абчалавечаны" і дужа "завушны" пейзаж, абцяжараны ці ўпрыгожаны сімваламі, фантазіямі, эмоцыйнага аўтара. Вядома, і традыцыйны пейзаж не проста механічная фіксацыя прыроды, а складаны рэфлексійны акт пазнання прыроды праз сябе і сябе праз прыроду. У лепшых майстроў краявід — нагода для праявы ўласнага тэмпераменту, густу, пошуку і адначасна —

адкрыццё новага стану прыроды, спосаб павучыцца або паспрачацца з ёй. Здавалася б, мастацтва дыялога з прыродай ці філасофскага развага з пэндзлем у руцэ даўно стала гісторыяй ці, прынамсі, рамесніцкай руцінай. Што новага можна сказаць пасля Манэ, Сэра, Сызана ці больш блізкіх да нас — Бялыніцкага-Бірулі або Цвірко? Што новага наогул можа даць рэалізм — "мастацтва заўчарашняга дня"? Гэтыя пытанні прыгадаліся, калі я разглядаў карціны Анатоля Бараноўскага з юбілейнай выставы майстра ў Магілёве. Першае ўражанне — усё вельмі "наша", бадай, занадта беларускае. Прыглушаны тон, пераважаюць розныя адценні шэрага, светла-блакітнага. Ніякіх гучных кантрастаў і "форс-мажораў". Мяккае святло, прыхмаранае сонца. Тыповы беларускі пейзаж, набрынялы вільгаццю стагоддзяў і накрыты пылам забыцця. Ён не ўразае ярка плямай, але і не адштурхвае, не назоўвае вока жорсткім дысанансам. Як і сама Беларусь, ён меланхалічна задумлены, марудны, не імкнецца здзяйсняць і рушыць, а засярод-

жваецца сам у сабе, у сваім вечна няпэўным стане. Пейзажны жываліс — жанр вельмі залежны ад геаграфіі і ад клімата, аднак не менш — ад чалавечага фактара. Спачатку мастакі малявалі толькі дрэвы і дамы, потым — і паветра, якое мяняла абрысы і колеры, затым — хібы ўласнага зроку, і нарэшце — свае змацыянальна-псіхічныя "скажэнні", якія аказаліся больш істотнымі, чым люстраванне недасканалыя вока. У ланцужку такога "жываліснага прагрэсу" — ад аб'ектыўна-простага і відавочнага да суб'ектыўна-складанага і "нябачнага" — застаецца месца і для рэалістычнага, якая мяняецца разам з эпохай, і для чалавека, які ўзыходзіць на новыя вяршыні духу ці спускаецца ў невядомыя глыбіні падсвядомасці. Разам з тым мяняюцца і спосабы мастацкага выказвання або проста — мастацкія тэхналогіі. Адзін з прыкладаў таму творы А. Бараноўскага. Спачатку здаецца, што перад намі традыцыйны неаімпрэсіянізм: дробныя (часам мікраскапічныя) стракатыя мазкі, якія, праўда, выпрыманы ў характэрным аўтарскім каларыце — свет-

ла-шэрых "дэмісезонных" колерах беларускага пейзажа. Але мастак шукае і іншыя выяўленчыя сродкі, выкарыстоўваючы "эфект прысутнасці", фота-светлавая ды ілюзорна-медытацыйныя прыёмы. Нешта падобнае бывае ў фатаграфіі, калі кроплі вады ці бруду, патрапіўшы на аб'екты, ствараюць у гледача адчуванне прысутнасці на дажджы ці ля вясельскай калынак, ці калі промні сонца засвечваюць частку кадра, чым не толькі "псуваюць" выяву, але і надаюць ёй экспрэсіі. Гэтых "фота" ці "кіна"-эфектаў аўтар дасягае жываліснымі сродкамі гэтак жа, як і эфекту доўгага медытацыйнага ўзірання ў краявід, у выніку якога то ажываюць і пачынаюць варушыцца цені дрэў, то ўсе абрысы становяцца мройнымі і няпэўнымі, як далёкія міражы, то шурпатымі і асязальнымі, як калеровыя лішайнікі, праросшыя праз паверхню палатна. Пра паверхню А. Бараноўскага трэба казаць асобна, бо ён адзін з рэдкіх рэалістаў, хто фактуры сваіх карцін надае ўвагі ці не больш, чым рабодзе з натурай. Можна заўважыць, што ў многіх месцах паверхня ягоных палотнаў закрыта сеткай дробных завіткаў, адмысловых фарбавых карункаў нахшталь марозных узораў, якія маюць складаную аб'ёмную структуру, што дазваляе казаць не пра фактуру, а тэкстуру карціны. На звычайнай адлегласці яны нават не заўважны, адзіны іх эфект — адсут-

насць "масляністага бляску", так характэрнага для алейнага жывалісы і непажаданага ў пейзажы. Але мяркую, што не барацьба з "засаленым пейзажам" прычына такой ювельнай работы, як "тэкстуры" карцін. Не думаю таксама, што аўтар вельмі баіцца падробак (а паўтарыць ягоньня "карункі" ў другі раз, бадай, немагчыма). Хутчэй за ўсё як уважлівы шукальнік і заўзяты рэаліст ён імкнецца як мага дакладней узнавіць тое, што бачыць і адчувае. Вось і рассыпаецца выява на тысячы дробных мазкоў і кропак, а потым зноў вяжацца ў ледзь прыкметныя ўзоры, мініяцюрныя спляценні, якімі прапісаны не толькі рэчы, але і неба, і вада. І сапраўды, у любога рэальнага пейзажа ёсць свая "мікратэкстура", якая складаецца з травінак, лісцяў, галінак, каменчыкаў, пясчынак і г. д. Адлюстраванне іх на звычайнай карціне немагчыма з-за абмежаванасці нашых вока ці рукі, аднак "абсалютны рэалізм", ідэал "звышнатуралізму" патрабуе да гэтага імкнення ці хаця б паспрабаваць. Не ведаю, свядома ці не, але па гэтым шляху ідзе і звычайны беларускі мастак, руплівы майстар-рэаліст Анатоль Бараноўскі. І хай "тэкстура" ягоных карцін хутчэй сімвалізуе, чым узнаўляе складанасць і вечную непазнавальнасць прыроды, сама гэтая спроба ёсць цікавая з'ява нашага рэалістычнага жывалісы.

Васіль АЎРАМЕНКА
з Магілёў